

ČASOPIS PRE KNIHOVNÍCTVO

KNIŽNICA

VÝSKUM

KNIŽNICA A KOMUNIKÁCIA

RECENZIE

ČITATEĽSKÁ GRAMOTNOSŤ

ŠKOLSKÉ KNIŽNICE

KNIŽNÁ KULTÚRA

BIOGRAFISTIKA

ZAHRANIČNÉ KNIŽNICE

štvrtročník
číslo 01
2022
ročník XXIII.

2022

Slovenská národná knižnica *
Správa a spracovanie historických knižničných fondov
a historických knižničných dokumentov
Vás pozýva

S
N K

na medzinárodnú konferenciu

PRÍBEH UMENIA PRÍBEH KNIHY

Umenie slova a umenie remesla cez prizmu
vývoja média – knihy

18. – 19. máj 2022

Hlavná idea ročníka 2022 bude zameraná na vonkajšie aj vnútorné znaky tlačí. Preferovanými témami bude umenovedný charakter historickej tlače a jeho podoby v jednotlivých etapách vývoja tohto média ako aj obsahové preferencie vydávaných prác v kontexte svojej doby.

Myšlienkou aktuálneho ročníka je vytvoriť zborník s odbornými článkami zameranými na problematiku knižnej väzby, ilustrácie, typu písma, filigránu, exlibrisu, supralibrosu a podobne s cieľom rozšíriť poznanie o tieto aspekty tlačí v našej odbornej literatúre. Ďalšou rovinou hlavnej témy bude obsahová stránka vydávanej spisby. Klasické diela svetovej i našej literatúry (antickí autori, predstavitelia osvietenскеj, barokovej, romantickej literatúry a ďalší) ako reflexia hlavných vydavateľských tendencií doby s možným presahom do umeleckej podoby vonkajších znakov tlače.

Zároveň privítame aj ďalšie témy z dejín knižnej kultúry, ktoré pomôžu obohatiť náš rozhľad v danom odbore. Predovšetkým práce z oblastí kníhtlačiarskej, kníhkupeckej, vydavateľskej, zberateľskej činnosti či dejín budovania osobných a šľachtických knižníc.

Zaslať vyplnenú návratku je možné najneskôr do **31. 3. 2022** na e-mailovú adresu stanislava.knapcokova@snk.sk. Zaradenie Vášho príspevku do programu konferencie Vám potvrdíme do **15. 4. 2022**.

Tešíme sa na Vašu účasť!

---

* Slovenská národná knižnica

číslo 1 | 2022 | ročník XXIII.

vydáva Slovenská národná knižnica

www.snk.sk

ISSN: 1336-0965

Zodpovedný redaktor

Mgr. Juraj Valko

e-mail: juraj.valko@snk.sk

tel.: +421 43/2451 304

Výkonný redaktor

PhDr. Darina Auxová, PhD.

e-mail: darina.auxova@snk.sk

tel.: +421 43/2451 277

Technické a grafické spracovanie

Mgr. Jana Nemcová

Adresa redakcie

Slovenská národná knižnica

Nám. J. Cígera Hronského 1

036 01 Martin

e-mail: redakcia@snk.sk

tel.: +421 43/2451 304, 277

Redakčná rada

Ing. Katarína Krištofová, PhD.

Mgr. Katarína Buzová, PhD.

Mgr. Szabolcs Dancs

PhDr. Jana Huňová

Mgr. Iveta Hurná

Katarzyna Ślaska

Mgr. Michal Sliacky

Ing. Silvia Stasselová

Mgr. Norbert Végh

Časopis vychádza 4-krát ročne
v elektronickej verzii.

<https://www.snk.sk/sk/obchod/edicna-cinnost/casopis-kniznica/archiv-kniznica.html>

Imprimované: 26. 4. 2022

Milé čitateľky, milí čitatelia,

agresívne a nebezpečné politické a vojenské aktivity Ruskej federácie namierené voči nášmu východnému susedovi, ktoré na konci februára 2022 vyústili do otvoreného ozbrojeného konfliktu, nám pripomínajú najtemnejšie okamihy v moderných dejinách Európy. Čelíme dnes novej realite – ohavnej, atavistickej a zbytočnej vojne, ktorá sa bezprostredne dotýka každého z nás nielen tým, že sa odohráva za jednou hraničnou čiarou. Svetové spoločenstvo – vrátane domácej kultúrnej obce – tento násilný akt jednoznačne odsúdilo a vyslovuje podporu ukrajinskému národu. S povzbudením som si prečítal stanovisko medzinárodnej knihovníckej organizácie IFLA z 1. marca, v ktorom sú knižnice na celom svete vyzvané, aby v súlade s princípmi demokracie a slobody prejavu pomáhali šíriť pravdivé a overené informácie o vojne na Ukrajine, zároveň aby boli v spolupráci s vládnymi i mimovládnymi organizáciami pripravené poskytnúť občanom postihnutej krajiny náležitú podporu. Na tomto mieste by som sa chcel poďakovať všetkým organizáciám i jednotlivcom, ktorí sa v tejto neľahkej dobe rozhodli podať našim priateľom v núdzi pomocnú ruku. Súčasne by som tým, ktorí majú záujem prejavíť solidaritu obyvateľom Ukrajiny materiálne, chcel na základe vlastnej skúsenosti odporučiť, aby navštívili overené webové stránky <https://ktopomozeukrajine.sk/> alebo <https://lovekvohrozeni.sk/pomoc-ukrajina/>, na ktorých nájdú všetky potrebné informácie o spôsoboch adresnej pomoci.

V prvom tohtoročnom čísle nášho časopisu nájdete napríklad výsledky výskumu zameraného na vyhľadávanie dostupných zdrojov súvisiacich s oblasťami znalostného manažmentu a kultúrneho a kreatívneho priemyslu v prostredí knižničných katalógov ČR a SR. Pozornosť je okrem toho venovaná možnostiam knižníc v sfére podpory zdravia, spôsobom využitia v súčasnosti najpoužívanejšej komunikačnej platformy pri organizovaní knihovníckych podujatí, ale aj živej téme rozvoja čitateľskej gramotnosti detí. Na stránky nášho časopisu sa vracia prehľad zahraničnej odbornej literatúry zostavovaný profesorom Wojciechowskim. V dvoch článkoch sú predstavené vybrané historické knižnice na Slovensku a knižnica Berlínskej slobodnej univerzity. Nemenej pútavá je tiež prehliadka historických knižničných dokumentov úzko spätých s dejinami Banskej Bystrice. Záverečné rubriky sú tradične vyhradené príspevkom, ktorými si autori pripomínajú významné osobnosti slovenskej literatúry a vedy, tentoraz literárneho vedca Juraja Chovana-Reháka, literárneho kritika Vladimíra Petrika, historika Michala Lacka a básnika Karola Strmeňa.

A tak aj napriek novej zložitej situácii, ktorú prežívame a ktorej vývoj sa dnes nedá predvídať, vám prajem v rámci možností príjemné a podnetné čítanie.

Mgr. Juraj Valko
vedúci vydavateľstva SNK

Uverejnené názory vyjadrujú stanoviská autorov, ktorí sú garantom obsahovej správnosti príspevku. Redakcia si vyhradzuje právo robiť v texte štylistické úpravy a jazykové korektúry a v prípade potreby krátiť príspevky. Nevyžiadané rukopisy redakcia nevracia. Pri prepise citovaných textov si redakcia vyhradzuje právo ponechať pôvodný pravopis kvôli autenticite dokumentov a prameňov.

Pokyny pre autorov príspevkov nájdete na <https://www.snk.sk/sk/obchod/edicna-cinnost/pokyny-pre-autorov.html>.

OBSAH/ Table of Contents

VÝSKUM

Research

- 6/ **Znalostný manažment a kultúrny a kreatívny priemysel**
Knowledge Management and Cultural and Creative Industries
Mgr. Matej Somr
Mgr. Dominika Orlová

KNIŽNICA A KOMUNIKÁCIA

Library and Communication

- 17/ **Skúsenosti SNK s organizovaním podujatí prostredníctvom aplikácie Zoom**
The Slovak National Library's Experience with Organizing Events via Zoom
Mgr. Nikola Kianicová
Mgr. Jana Skalicová
- 26/ **Možnosti knižníc v oblasti podpory zdravia**
Opportunities for Health Promotion Activities in Libraries
Mgr. Jakub Zábojník

RECENZIE

Reviews

- 34/ **Zo zahraničnej odbornej literatúry**
Foreign Specialized Literature Summary
Prof. Jacek Wojciechowski

ČITATEĽSKÁ GRAMOTNOSŤ

Reading Literacy

- 45/ **Môžu knihy na mieru zmeniť postoj k čítaniu?**
Can Tailored Books Change an Attitude to Reading?
Daniela Sochorová

ŠKOLSKÉ KNIŽNICE

School Libraries

- 51/ **Čitateľské aktivity školských knižníc v roku 2021**
School Library Activities Promoting Reading Held in 2021
Mgr. Rozália Cenigová

KNIŽNÁ KULTÚRA

Book Culture

- 63/ **Najpôsobivejšie historické knižnice na Slovensku**
The Most Impressive Historical Libraries in Slovakia
Mgr. Dana Chalupeková

- 74/ **Zbierka Historických knižničných dokumentov v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici**
Collection of Historical Library Documents in the State Scientific Library in Banská Bystrica
Mgr. Monika Danková, PhD.

BIOGRAFISTIKA

Theory of Biography

80/ **Menej známa tvár básnika Karola Strmeňa**

A Glimpse into the Lesser-Known Side of Poet Karol Strmeň

Mgr. Peter Cabadaj

84/ **Vladimír Petřík ako autor biograficko-literárnych hesiel a príspevkov**

Vladimír Petřík as the Author of Biographical and Bibliographical Entries and Contributions

doc. PhDr. Augustín Maňovčík, DrSc.

ZAHRANIČNÉ KNIŽNICE

World's Libraries

87/ **Fosterov mozog Berlína. Free University's Philology Library**

Foster's Berlin Brain. Free University's Philology Library

PaedDr. Darina Obušeková, PhD.

PRIPOMÍNAME SI ...

Commemorating...

94/ **Zomrel Juraj Chovan-Rehák**

Juraj Chovan-Rehák Passed Away

Mgr. Peter Cabadaj

97/ **Všestranný bibliograf Michal Lacko**

Versatile Bibliographer Michal Lacko

Mgr. Peter Cabadaj

ZNALOSTNÝ MANAŽMENT A KULTÚRNY A KREATÍVNY PRIEMYSEL

MGR. DOMINIKA ORLOVÁ
MGR. MATEJ SOMR

We rank knowledge management and the cultural and creative industries among the basic elements of the present. The intellectual capital of talented and creative workers requiring knowledge of the creative class helps in economic growth at both the local and national levels. Adequate knowledge management and transformation into creative ideas increases the competitiveness of companies and territories. The increasing interest in these areas is caused by the demand for relevant literature in solving the issue, as evidenced by the number of specialized papers in the Central Registry of Theses and Dissertations (available at: www.crzp.sk). The paper contains a set of analyses based on the comparison of results obtained from online catalogues in Slovakia and the Czech Republic in order to obtain the number of publications in library collections and identify the monographs published between 2019 and 2021 which are deposited in the collections of libraries in Slovakia.

Keywords: knowledge management; cultural industry; creative industry; library collections; library catalogues; online catalogues; Slovakia; Czech Republic

✉ dominika.orlova@fhv.uniza.sk
matej.somr@fhv.uniza.sk

🏠 Katedra mediamatiky
a kultúrneho dedičstva,
Fakulta humanitných vied,
Žilinská univerzita

Univerzitná 8215/1
010 23 Žilina

🌐 <https://kmkd.fhv.uniza.sk>

ÚVOD

Postavenie a definovanie konkrétnych úloh knižníc v modernej spoločnosti definuje zákon č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Knižnice poskytujú knižnično-informačné služby schopné zabezpečiť relevantné zdroje verejnosti, študentom, organizáciám alebo iným inštitúciám zameraným na vedecko-výskumnú činnosť.

Knižnice uchovávajú dokumenty, ktoré obsahujú dôležité témy a „*udalosti národného, duchovného, kultúrneho, spoločenského a politického života vrátane ich nadnárodných, medzikultúrnych i multikultúrnych konexií a kontextov*“ (Augustínová a kol., 2017).

Podľa zákona č. 183/2000 Z. z. o knižniciach tvoria knižnice na území Slovenskej republiky komplexný knižničný systém, vďaka ktorými dochádza ku kooperácii a k tvorbe funkčných vzťahov pri dodržiavaní odborných noriem a štandardov.

V knižničnom systéme existujú rozmanité prvky (knižnice) s konkrétnymi úlohami a postaveniami v spoločnosti definované na základe typológie podľa medzinárodnej normy ISO 2789-1974. Knižničný zákon napokon člení knižnicu na národné, vedecké, vysokoškolské, verejné, školské a špeciálne.

Slovenská národná knižnica (ďalej len SNK) ako národná knižnica vedená Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky poskytuje knižnično-informačné služby prostredníctvom informačno-komunikačných technológií. Disponuje univerzálnym knižničným fondom zhromažďujúcim najdôležitejšie domáce a zahraničné slovacikálne dokumenty. V knižničnom zákone má presne vymedzené úlohy vyplývajúce z jej poslania národnej knižnice ako základného piliera knižničného systému na území Slovenska pri rozvoji znalostnej spoločnosti.

V knižničnom fonde v súčasnosti disponuje s vyše 4,9 miliónmi dokumentov prístupných občanom Slovenska a záujemcom zo zahraničia (Mesto Martin, 2022). Záznamy o jednotlivých knižničných jednotkách sú umiestnené v katalógoch SNK, kde sú vyhľadateľné zadaním príslušných kľúčových slov. Používateľ má možnosť vytvoriť si rešerš alebo priamo požiadať o vypožičanie konkrétneho dokumentu.

Prelom nastal v roku 2007, keď SNK v spolupráci s inými slovenskými knižnicami vstúpili do projektu KIS3G (*Knižnično-informačný systém tretej generácie*) (Rakús – Špániková – Sivák, 2008). Knižničný systém VIRTUA vytvára štandardné a jednotné prostredie. Prostredníctvom spoločných databáz sprí-

stupňuje zdroje kultúrneho a vedeckého dedičstva, a tým poskytuje kvalitnejšie knižnično-informačné služby (KIS3G, 2011).

TVORBA KNIŽNIČNÉHO FONDU

Knižničný fond definuje zákon č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov ako zbierku „*všetkých knižničných dokumentov, účelovo vybraných, sústavne doplňovaných, uchovávaných, ochraňovaných a sprístupňovaných používateľovi*.“ Podľa typológie knižníc v knižničnom zákone sa knižničný fond delí na univerzálny alebo špeciálny.

V roku 2020 vydala SNK príručku s názvom *Štandard pre dobrý knižničný fond*, ktorá na základe zákona č. 126/2015 Z. z. o knižniciach popisuje metodiku doplňovania a aktualizovanie knižničného fondu jednotlivých knižníc na území Slovenskej republiky. Daný dokument obsahuje konkrétne odporúčaný rozsah, akým môže knižničný fond disponovať a z akých častí je zložený (základný a aktuálny fond). Ako uvádza SNK (2020), základný fond tvorí jadro každej knižnice a je zložený z beletrie (najvýznamnejšie tituly slovenskej a svetovej literatúry), náučnej literatúry, regionálnej literatúry a všetkých hodnotných knižničných dokumentov s cieľom uspokojiť základné potreby používateľov. Aktuálny fond tvoria prírastky beletrie, náučnej literatúry a médií zakúpených v posledných piatich rokoch. Pokiaľ sa pri audite po niekoľkých rokoch preukáže, že dopyt po nich je zo strany používateľov nízky, nestanú sa súčasťou základného fondu a budú vyradené.

SNK okrem nakupovania materiálov do knižničného fondu získava potrebné materiály prostredníctvom zákona č. 212/1997 Z. z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnoženín audiovizuálnych diel. Zákon zabezpečuje, aby vydavatelia periodických publikácií, neperiodických publikácií a výrobcovia rozmnoženín audiovizuálnych diel povinne odovzdávali bezplatne na ich vlastné trovy výtlačok periodickej publikácie, neperiodickej publikácie a rozmnoženiny slovenského audiovizuálneho diela určeným právnickým osobám. Súčasťou tohto zákona sú prílohy stanovujúce presný počet odovzdávajúcich výtlačkov konkrétnym inštitúciám.

Hlavným cieľom každej knižnice je v prvom rade uspokojiť požiadavky používateľa a sprístupniť mu re-

levantné zdroje. Augustínová (2016) tvrdí, že „*poznanie fondov má všeobecný kultúrno-spoločenský prínos a ich interdisciplinárny charakter bude mať prínos nielen z hľadiska histórie, ale aj iných vedných odborov.*“ Pokiaľ inštitúcia nemá k dispozícii konkrétny dokument, knižnice sú povinné podľa knižničného zákona na základe medziknižničnej výpožičnej služby a medzinárodnej medziknižničnej služby ich zabezpečiť.

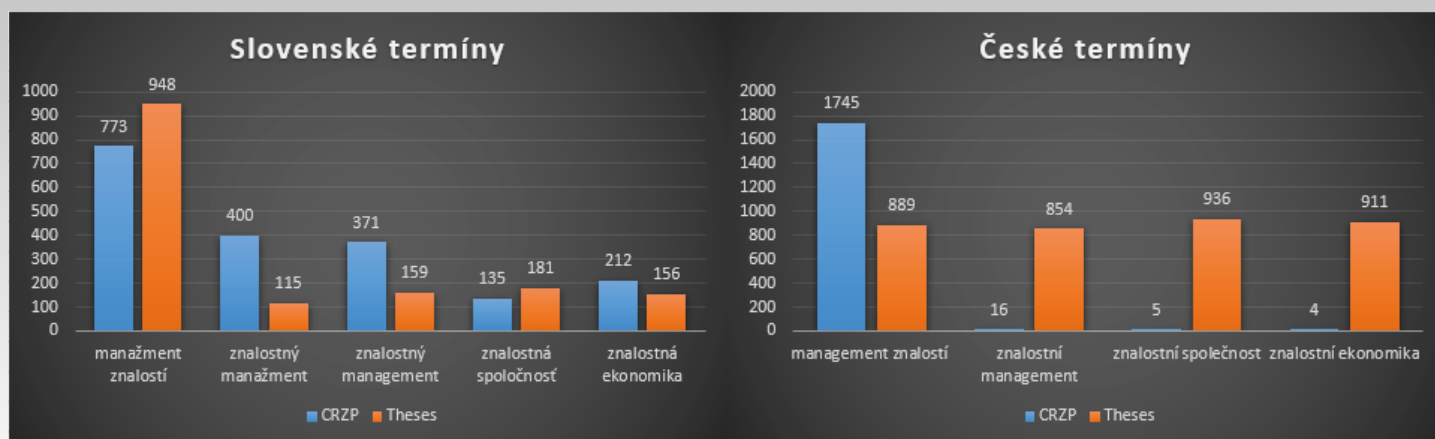
ZNALOSTNÝ MANAŽMENT A KULTÚRNY A KREATÍVNY PRIEMYSEL

SNK „*plní svoje poslanie štandardnej národnej knižnice vyspelého európskeho štátu a ako jeden z pilierov knižničného systému a znalostnej ekonomiky zohráva nezastupiteľnú úlohu v spoločnosti a hospodárstve Slovenska*“ (Krištofová, 2013) a v neposlednom rade zastáva dôležitú úlohu v rámci kultúrneho a kreatívneho priemyslu (ďalej len KKP). Tento sektor tvoria činnosti intelektuálneho kapitálu vyžadujúce znalosti pracovníkov kreatívnej triedy. Kreativní profes-

sionáli dokážu riešiť špecifické problémy s využitím vlastných znalostí a kreativity (Florida – Tinagli, 2004). Kreativita ako vrodená schopnosť jedinca prináša možnosť korektne analyzovať konkrétny problém, nájsť riešenie a overiť jeho platnosť v praxi (Truneček, 2004). Získaná tacitná znalosť na úrovni jednotlivca spúšťa proces znalostnej špirály, kde sa tacitné a explicitné znalosti vymieňajú, transformujú a konvertujú (Nonaka, 2007).

V súčasnosti je nevyhnutné chápať podstatu znalostného manažmentu rovnako ako aj oblasti KKP, ktoré spolu úzko súvisia a odhaľujú intelektuálny kapitál talentovaných a kreatívnych pracovníkov. Pochopenie problematiky činí lepšie korigovanie znalostí a ich transformovanie do kreatívnych nápadov, prinášajúc konkurenčné výhody zvyšujúce konkurencieschopnosť spoločnosti.

Záujem o oblasť znalostného manažmentu môžeme sledovať aj pri školení a tvorbe záverečných prác (bakalárske, diplomové, dizertačné) v slovenskom Centrálnom registri záverečných a klasifikačných prác (ďalej len CRZP) a v českom národnom registri záverečných prác Theses. V oboch prípadoch sme využili vo vyhľadávачoch slovenské a české ekvivalenty pojmov spojených so znalostným manažmentom (Graf 1).

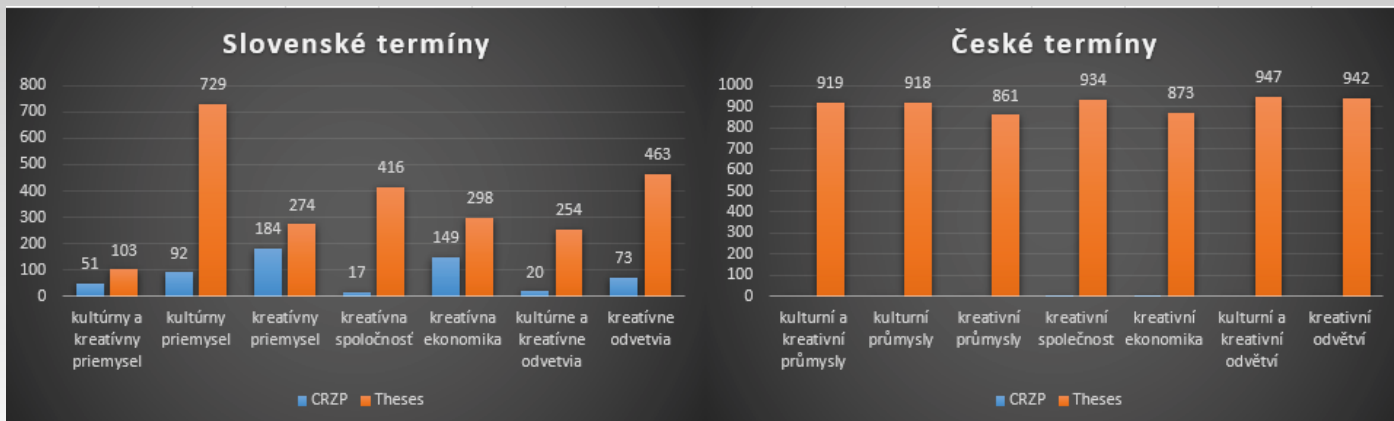

Graf 1 Počet záverečných a klasifikačných prác v CRZP a Theses na tému *znalostný manažment*

Rovnaký postup sme zvolili aj pri analýze témy KKP. Z Grafu 2 usudzujeme oveľa nižší záujem o riešenie problematiky KKP v rámci Slovenskej republiky oproti Česku. Agenda kultúrneho a kreatívneho priemyslu, ktorú spravuje Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, existuje na Slovensku od roku 2011. Vo väčšine prípadov je označovaná pod jednotným názvom, a to kreatívny priemysel zahŕňajúci zložky kultúrnych a kreatívnych odvetví. Absentu-

je však jednotná definícia vo vedecko-výskumnej a politickej sfére v rôznych jazykoch. Definície vytvorené „otcami KKP“ sú často upravované do takej legislatívnej podoby, že nadobúdajú už nové formy. Práve toto považujeme za jednu z mnohých príčin neschopnosti korektného vnímania agendy KKP v prostredí Slovenska, čo zamedzuje adekvátne identifikovať činitele nápomocné pri zvyšovaní ekonomického rastu na našom území.

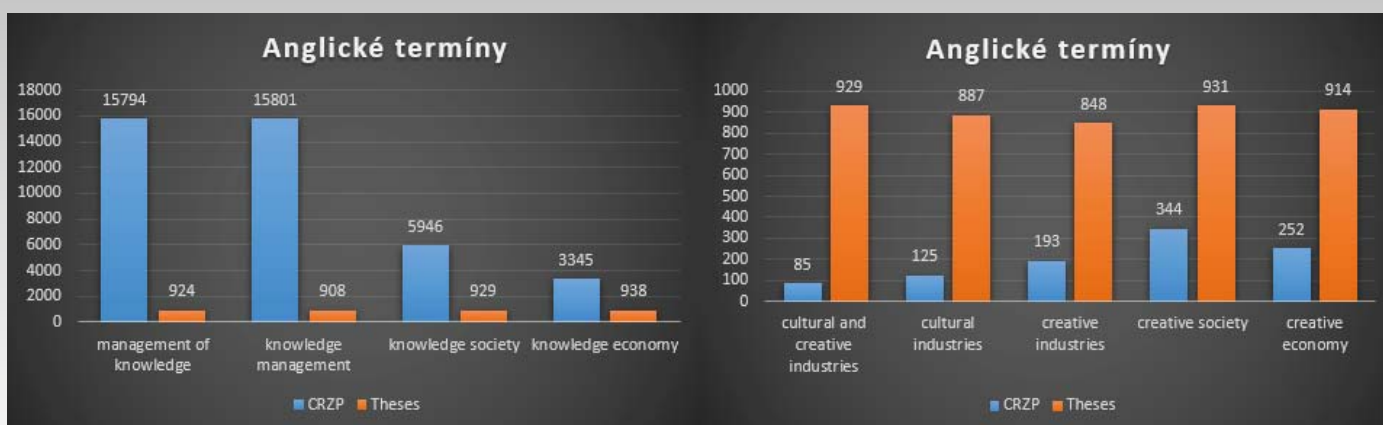

Graf 2 Počet závěrečných a klasifikačních prac v CRZP a Theses na tému KKP

Termíny ako znalostný manažment alebo kultúrny a kreatívny priemysel sú prebrané terminológie zo zahraničia. V rámci analýzy súčasného stavu o dané oblasti sme využili pri vyhľadávaní závěrečných prac aj ich anglické výrazy (Graf 3). Opäť sa potvrdila skutočnosť, že väčší priestor získava oblasť znalostného manažmentu oproti KKP, ktorý nezískava

rovnakú pozornosť. Zaujímavosťou je, že pri vyhľadávaní anglických termínov spojených s oblasťou znalostného manažmentu získavame vyššie výsledky z registra CRZP než z českého Theses. Naopak, v českom registri sa pri použití zahraničných ekvivalentných pojmov súvisiacich s KKP získava väčšia pozornosť oproti CRZP.

Graf 3 Počet závěrečných a klasifikačních prac v CRZP a Theses na tému znalostný manažment a KKP

V súčasnosti môžeme len dedukovať, čo spôsobuje nízky počet závěrečných a klasifikačních prac na tému KKP oproti znalostnému manažmentu. Medzi prvotné faktory radíme nejednotnosť definícií na jej rôznych úrovniach. Druhou problematickou sférou môže byť aj nízky počet relevantných zdrojov v knižničných fondoch, avšak do určitej miery predpokladáme, že znalostný manažment je známejší oproti KKP. Informovanosť a povedomie o KKP môže byť nižšia, ale táto skutočnosť vytvára priestor na ďalší výskum, ktorý nie je podstatný pre momentálnu

analýzu, takže sa dané vyjadrenie (v rozsahu predkladaného článku a vzhľadom na vytýčené ciele) zatiaľ nedá ani potvrdiť, ale ani vyvrátiť.

METODOLÓGIA VÝSKUMU

Hlavnou výskumnou témou príspevku boli zdroje zamerané na oblasť znalostného manažmentu a kultúrneho a kreatívneho priemyslu. V intenciách

skúmanej problematiky sme si stanovili nasledujúce výskumné problémy:

- stav dostupných publikácií na tému znalostný manažment a kultúrny a kreatívny priemysel na Slovensku a v Českej republike,
- najnovšie monografie v danej problematike v knižničnom fonde na Slovensku,
- pomer monografií v online katalógu SNK a KIS3G.

Cieľom výskumu bolo zistiť:

- Aký počet publikácií znalostného manažmentu a kultúrneho a kreatívneho priemyslu je k dispozícii na Slovensku a v Českej republike?
- Aké konkrétne najnovšie monografie má čitateľ k dispozícii na danú tému v Slovenských knižničných katalógoch?
- Aký pomer zdrojov evidujeme v súčasnosti v online katalógu SNK a KIS3G?

V empiricky orientovanom výskume sme využili kvantitatívny metodologický postup. Na získanie relevantných dát bolo potrebné vytýčiť bežne využívané kľúčové slová zamerané na znalostný manažment a kultúrny a kreatívny priemysel. Okrem slovenských a českých pojmov sem boli zahrnuté aj ich anglické ekvivalenty. Zber dát prebiehal v rozmedzí od 14. októbra 2021 do 18. októbra 2021.

Znalostný manažment predstavuje riadenie akejkoľvek organizácie na základe znalostí, zatiaľ čo manažment znalostí manipuluje s konkrétnymi znalosťami (objektmi) (Bureš, 2007). Pojem znalostný manažment zahŕňa aj riadenie znalostí, respektíve manažment znalostí (Jašová, 2020). Pri vyhľadávaní relevantnej literatúry sme využívali kľúčové slová, ktoré vytvárajú asociácie s oblasťou znalostného manažmentu. Správne zvolenie kľúčových slov v KKP predstavuje zložitý a rozhodujúci krok vzhľadom na lexikálnu diferenciaciu terminológie v rôznych jazykoch. V slovenčine máme zakomponované stabilné označenie v jednotnom čísle, v českom a anglickom jazyku ide o termín v plurálnom tvare (Lehečková, 2013).

Google ponúka široké spektrum informácií, avšak zámerom bolo vyexcerpovať relevantné zdroje zodpovedajúce zvolenému dopytu. Pri získavaní dôveryhodného obsahu sme využili online katalóg SNK, KIS3G, Centrálny register záverečných prác, online katalóg Českej národnej knižnice a český register prác Theses.

Analyzovaný výskumný súbor tvorili vyhľadávané zdroje v jednotlivých katalógoch pomocou vybra-

ných kľúčových slov. Zadaním týchto slov v daných katalógoch sme mohli sledovať počet získaných výsledkov. Tie nám umožnili komparovať dostupné zdroje medzi knižnicami a registrami záverečných prác.

Po samotnej selekcii kľúčových slov pre dané oblasti sme vyhľadávali všetky dostupné zdroje v slovenskej a českej knižnici v akomkoľvek formáte. Na identifikovanie najnovších publikácií v oblasti znalostného manažmentu a KKP (vydané v rokoch 2019 – 2021) iba v knižničných fondoch v rámci Slovenskej republiky (SNK a KIS3G) bolo potrebné upraviť špecifiká vo vyhľadávačoch, ktoré mali za úlohu vyhľadávať monografie obsahujúce konkrétnu frázu (napr. kreatívny priemysel, znalostný manažment).

Následne sme vyexcerpovali vyhovujúce katalogizačné záznamy z rešerší z online knižničného katalógu SNK a systému KIS3G na základe nami zadaných požiadaviek. Ku každému vyhľadávanému výrazu boli priradené konkrétne publikácie, t. j. vydané v rokoch 2019 – 2021. Skompletizovaný zoznam najnovších publikácií z oblasti znalostného manažmentu a KKP uvádzame v Tabuľke 1, ktorá obsahuje názov konkrétnej monografie, autora a ISBN.

ANALÝZA A INTERPRETÁCIA VÝSKUMU

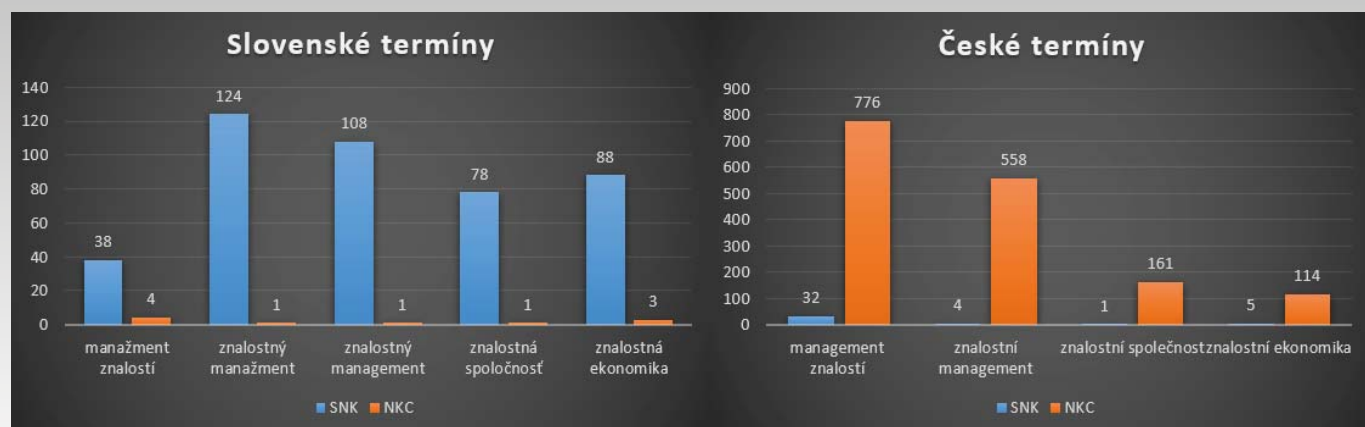
Teoretická časť poukazovala na problematiku spojenú s knižničným fondom zameraným na témy, ako znalostný manažment či kultúrny a kreatívny priemysel. Nasledujúca prakticky zameraná časť je rozdelená do dvoch sekcií, v ktorých zistené výsledky uvádzame a aj individuálne hodnotíme.

Znalostný manažment

Prostredníctvom online katalógov SNK a NKC sme vyhľadávali všetky dostupné zdroje pomocou vybraných kľúčových slov charakteristických pre oblasť znalostného manažmentu. V prvých dvoch grafoch (Graf 4) uvádzame vzťah miesta sídla danej inštitúcie s analyzovaným pojmom. V prieskume sme zistili, že vyšší získaný počet výsledkov konkrétneho výrazu závisí od toho, v akom štáte sídli inštitúcia. Aj keď sú terminológie v rozdielnych jazykoch (v slovenskom a českom), NKC ponúka vo svojom fonde oveľa väčšiu zbierku zdrojov zodpovedajúcu

požiadavke. Pri zadaní frázy „management znalostí“ online katalóg NKC vykazoval 776 výsledkov k nahliadnutiu. Na rovnakú frázu v slovenskom znení

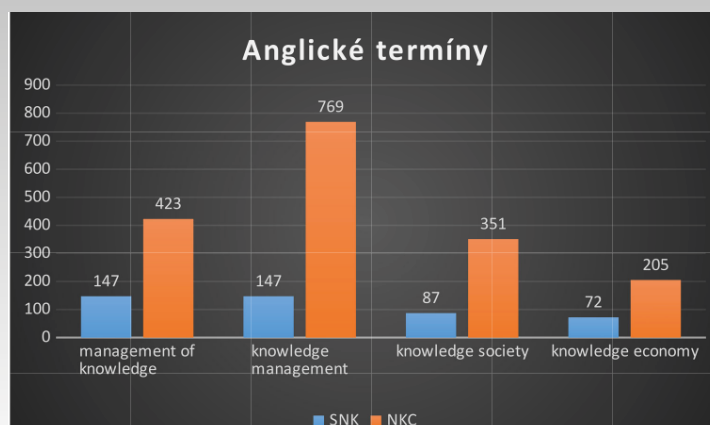
katalóg SNK poskytol len 38 zdrojov. Ponuka zobrazujúcich výsledkov v oboch knižniciach je výrazne rozdielna.

Graf 4 Počet zdrojov v SNK a NKC na tému *znalostný manažment* (slovenské a české termíny)

Okrem porovnania terminológie v štátnych jazykoch sme sa zamerali aj na cudzojazyčné výrazy, presnejšie v anglickom jazyku. Výsledky hľadaných názvov opäť poukazujú na obstojnejšiu zbierku v NKC (Graf 5). Pri vyhľadávaní pojmu napríklad knowledge management NKC disponuje až 769

zdrojmi na danú tému, pričom SNK má k dispozícii len 147 výsledkov. Predpokladáme, že pri evidovaní publikácií do katalógu sú okrem výrazov v štátnych jazykoch priradené aj ich zahraničné ekvivalenty. Aj napriek tomu evidujeme nižší výskyt relevantných zdrojov dostupných v SNK.

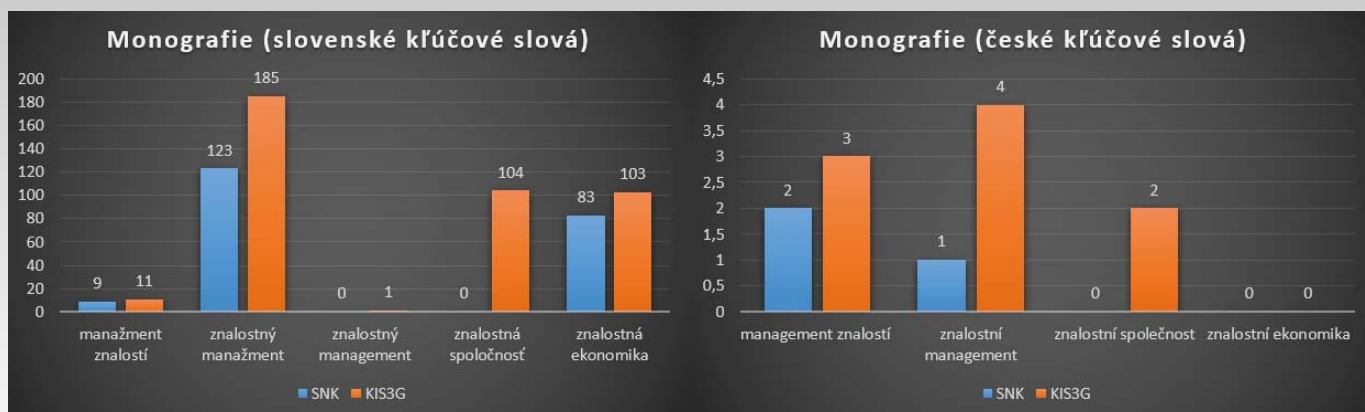

Graf 5 Počet zdrojov v SNK a NKC na tému *znalostný manažment* (anglické termíny)

Poznatky z analýzy poukazujú na fakt, že Česká republika v porovnaní so Slovenskom disponuje väčším počtom dostupných zdrojov v knižničnom fonde NKC na tému znalostného manažmentu. Predtým, než sme mohli identifikovať konkrétne novšie publikácie zamerané na danú problematiku a dostupné na

Slovensku, bolo našou prioritou zistiť stav monografií (v printovej alebo elektronickej verzii) v knižničných fondoch v rámci Slovenskej republiky. Fokus bol zameraný na online katalógy SNK a KIS3G. S využitím preddefinovaných kľúčových slov sme dospeli k výsledkom zaznamenaných v Grafe 6.

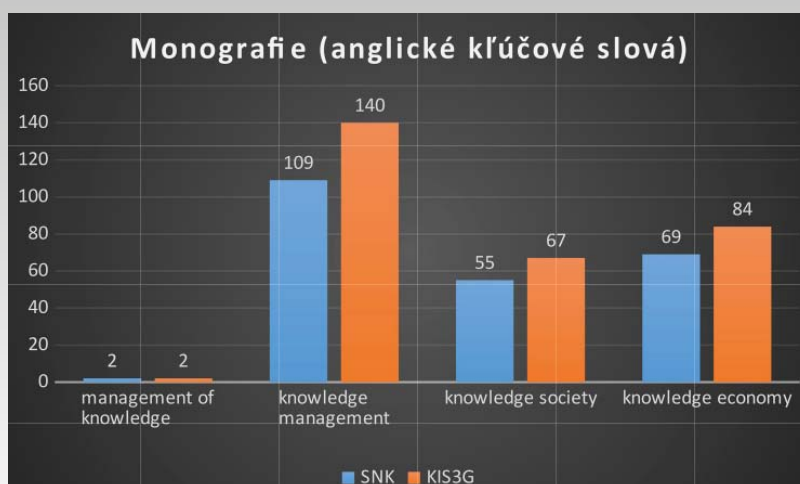

Graf 6 Počet monografií v SNK a KIS3G na tému *znalostný manažment* (slovenské a české klíčové slová)

Pri vyhľadávaní publikácií dominuje termín znalostný manažment. V SNK nachádzame 123 monografií, pričom katalóg KIS3G ponúka o 62 výsledkov viac. Samotný rozdiel spôsobujú monografie, ktoré sú evidované v menších slovenských knižniciach a SNK nemá ich kópiu k dispozícii. Čitateľ v takom prípade musí využiť mimoknižničnú výpožičnú službu. K tomu istému javu dochádza pri zadávaní anglických termínov. Klúčové frázy v angličtine v niektorých prípadoch (Graf 7) znižujú počet zodpovedajúcich vý-

sledkov na našu požiadavku. Zatiaľ čo KIS3G zobrazí na výraz „znalostný manažment“ 185 zdrojov, jeho preklad do angličtiny spôsobí pokles o 24,34 % vyhladaných výsledkov. Podobný scenár sledujeme pri pojme „znalostná ekonomika“. Pri výraze „knowledge society“ zisťujeme, že ide o prípad, keď klúčové slovo v anglickom jazyku zvyšuje šancu nájsť publikácie zamerané na znalostnú spoločnosť, pretože pri hľadaní pomocou slovenského termínu nám online katalóg SNK odpovedá na dopyt výsledkom rovným nule.

Graf 7 Počet monografií v SNK a KIS3G na tému *znalostný manažment* (anglické klíčové slová)

Na základe vypracovaných rešerší v katalógoch SNK a KIS3G sme s využitím jednotlivých klúčových slov vyhládali publikácie vydané v rokoch 2019 – 2021. Po vytriedení duplicitných záznamov

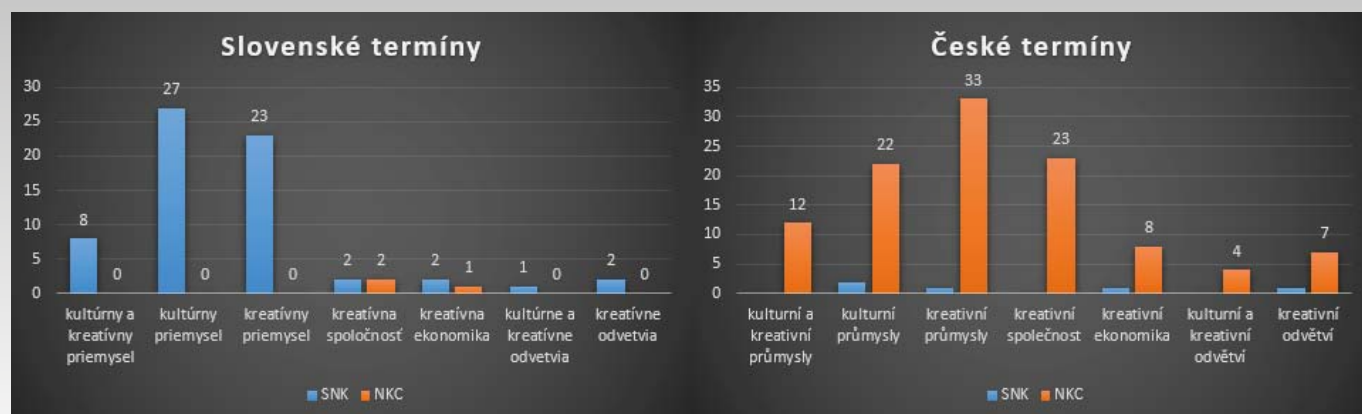
sa podarilo zostaviť tabuľku, v ktorej identifikujeme 11 najnovších monografií zameraných na znalostný manažment a uchovaných v knižničných fondoch na Slovensku.

Názov	Autor	Rok	ISBN
Manažment územných samospráv	Valach Maroš a kol.	2019	978-80-552-2079-6
Remediation: crossing discursive boundaries : Central European perspective	Suwara Bogumiła, Pisarski Mariusz	2019	978-80-224-1758-7
Bioekonomika	Pánik Miroslav, Jantová Soňa	2019	978-80-227-4909-1
Znalostný manažment pre knižnično-informačnú vedu	Jašová-Kianicová Katarína	2020	978-80-554-1706-6
The New Waves in human Resource Management: Possibilities and Tendencies	Karácsony Peter	2020	978-80-8122-353-2
Od vyhľadávania informácií k objavovaniu nových znalostí: Swansonova metóda prepájania pojmov	Katuščáková Marcela	2020	978-80-223-5072-3
Regionálny rozvoj v 21. storočí	Čajka Peter	2020	978-80-557-1696-1
Formování učící se společnosti: nový pohled na růst, rozvoj a společenský pokrok	Stiglitz Joseph, Greenwald Bruce C.	2021	978-80-200-3094-8
Druhá dekáda nového milénia	Sitányi Peter	2021	978-80-973709-0-9
Znalostní školství jako předpoklad rozvoje české společnosti	Bahník Petr a kol.	2021	978-80-270-9314-4
STN ISO/IEC 20000-1: 2021 (36 9788), Informačné technológie. Manažérstvo služieb. Časť 1, Požiadavky na systém manažérstva služieb	–	2021	–

KULTÚRNY A KREATÍVNY PRIEMYSEL

Uplynulo vyše 10 rokov od implementovania sektora KKP do Ministerstva kultúry SR. Napriek tomu máme na našom území nízky počet relevantných

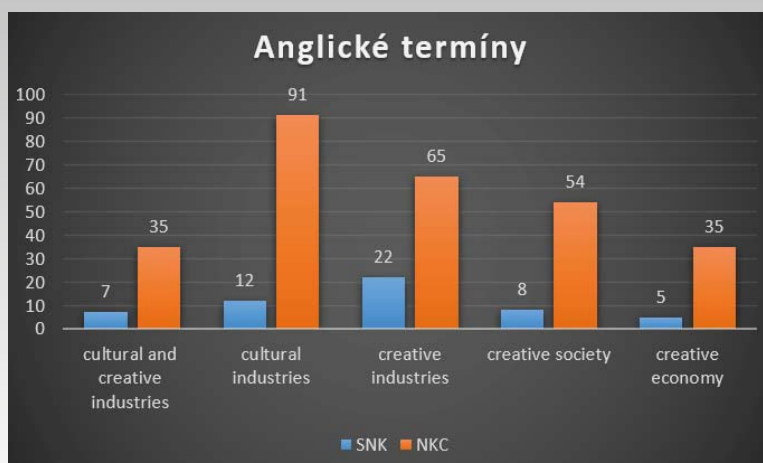
zdrojov na túto problematiku (Graf 8). Rovnako to platí aj v prípade zahraničných susedov, kde knižničný fond NKC vykazuje malé množstvo vyhľadávaných výsledkov pri využití pojmov v príslušnom štátnom jazyku.

Graf 8 Počet zdrojov v SNK a NKC na tému KKP (slovenské a české termíny)

Pohľad na celú vec mení využitie kľúčových slov v anglickom jazyku (Graf 9). Pokrok v počte výsledkov evidujeme pri NKC, kde dochádza k zvyšovaniu ponúkaných zdrojov. Zadávaním českých termínov v katalógu NKC spôsobuje v priemere až o 69,02 % nižší počet zodpovedajúcich zdrojov na tému KKP oproti ekvivalentným výrazom v angličtine, ktoré zvyšujú úspešnosť vyhľadania

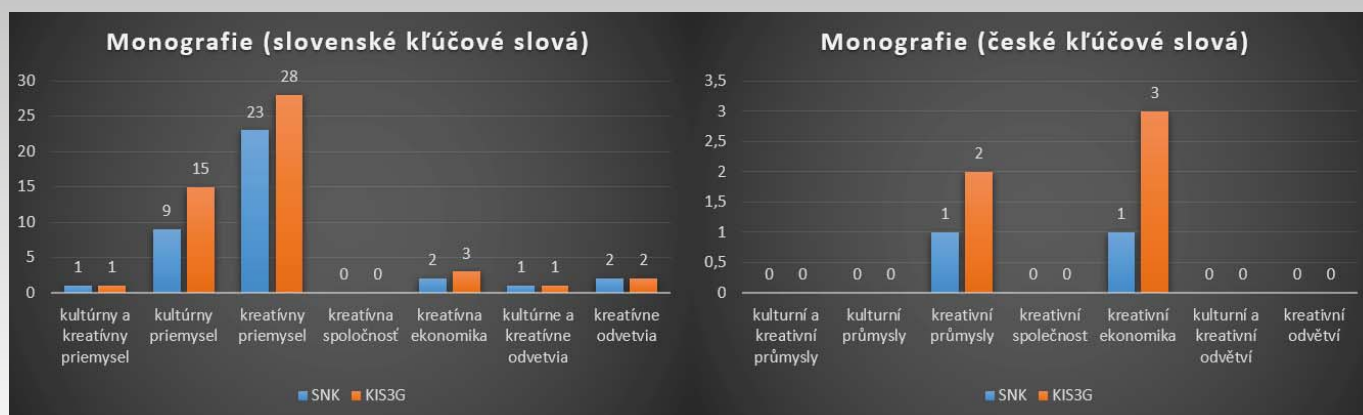
relevantných zdrojov. Aj v tomto prípade knižničný fond v Českej republike preukázal lepšiu vybavenosť dokumentov zahŕňajúcich tému KKP. Prekladom niektorých termínov (napr. kultúrny priemysel) došlo k znižovaniu počtu výsledkov, naopak pri frázach, ako kreatívna spoločnosť alebo kreatívna ekonomika sa nám počet vyhľadávaní zvyšuje.

Graf 9 Počet zdrojov v SNK a NKC na tému KKP (anglické termíny)

Na rozdiel od kľúčového slova znalostný manažment, pri ktorom sa počet zdrojov pohyboval najviac, a to v rozmedzí od 123 až 185 relevantných monografií zodpovedajúcich dopytu, pri kľúčovom

slove na tému KKP sa nedosahujú až také vysoké hodnoty. V knižničnom fonde na území Slovenska evidujeme pri vyhľadávaní výrazu kreatívny priemysel len 23 až 28 zdrojov (Graf 10).

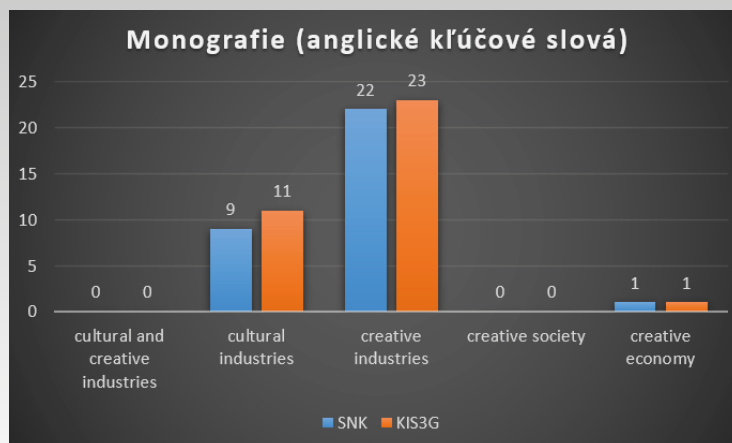

Graf 10 Počet monografií v SNK a KIS3G na tému KKP (slovenské a české kľúčové slová)

Žiadne markantné zmeny vo vyhľadávaných výsledkoch nenastali ani v prípade využitia zahraničných kľúčových slov (Graf 11). V tomto prípade máme

možnosť sledovať nízky počet dostupných monografií na tému kreatívny priemysel.

Graf 11 Počet monografií v SNK a KIS3G na tému KKP (anglické kľúčové slová)

V knižničnom fonde na Slovensku momentálne evidujeme sedem dostupných monografií vydaných v rokoch 2019 – 2021, ktoré sa venujú problematike KKP (Tabuľka 2).

Tabuľka 2 Monografie zamerané na KKP a uchované v knižničných fondoch na Slovensku (2019 – 2021)

Názov	Autor	Rok	ISBN
The artist as economist : art and capitalism in the 1960s	Cras Sophie	2019	978-0-300-23270-7
Ako vyrásť v kreatívnom biznise : dvadsať rozhovorov o tom, ako si vybudovať vlastný kreatívny biznis	Aujeský Kamil	2019	978-80-556-4283-3
Creative economy - element of modern innovation development	Serhiy Shkarlet, Dubovická Lenka	2020	978-80-972931-9-2
Manažment zdrojov a marketing v umení a kreatívnom priemysle	Jelenčík Branislav	2020	978-80-227-5063-9
Udržateľný rozvoj v kultúrnej a kreatívnej praxi : antológia textov	Capik Pavol	2020	978-80-553-3628-2
Digital renaissance : what data and economics tell us about the future of popular culture	Waldfoegel Joel	2020	978-0-691-20864-0
Forbidden	Hrnčiar Martin	2021	978-80-973783-2-5

ZÁVER

Analýzy vyplývajúce z nášho výskumu poukazujú na súčasný stav knižničného fondu na Slovensku pri vyhľadávaní odbornej literatúry zameranej na oblasť znalostného manažmentu a kultúrneho a kreatívneho priemyslu. Na základe získaných poznatkov môžeme konštatovať, že aj napriek témam dominujúcim v 21. storočí nemáme k dispozícii dostatočný počet relevantných publikácií. Čo je presnou príčinou tohto konštatovania na základe nami vykonanej analýzy nie

je známe, to však nebol cieľ nášho prieskumu. Úlohou výskumu bolo mapovanie knižničných jednotiek s tematikou znalostného manažmentu a KKP v Česku a na Slovensku s cieľom identifikovať konkrétne monografie vydané v rokoch 2019 – 2021 a uložené v knižničných fondoch na území SR. Porovnávaním online katalógov SNK a KIS3G sme zaznamenali, že dochádza k odchýlkam pri získaných výsledkoch spôsobených tým, že SNK neobsahuje každú publikáciu a niektoré z nich sa nachádzajú v iných knižniciach vedených na Slovensku. Iba v niektorých prípadoch sme zaevidovali veľké rozdiely, a to napríklad pri vy-

hľadavaniu pojmu znalostný manažment (Graf 6).

Taktiež sme zistili, že veľmi často záleží na výbere adekvátnych kľúčových slov zadávaných v online katalógoch, ale aj využitie ich adekvátnej formy v iných jazykoch. To spôsobuje nárast alebo pokles existujúcich/nájdenných relevantných dokumentov. Po čiastočných analýzách usudzujeme, že knižničný fond v Českej republike ponúka väčšiu možnosť vyhľadať publikácie na konkrétne témy. Pravdepodobnosť, že záujemcovia o tento typ odborných znalostí nebudú dostatočne uspokojení pri napĺňaní svojich požiadaviek prostredníctvom slovenských knižničných katalógov a databáz, ktoré boli v analýze skúmané, je veľmi vysoká. Ich potrebu získať čo najnovšie relevantné informácie k daným problematikám budú musieť naplniť využitím elektronických informácií alebo dokumentov dostupných v prostredí internetu. K tomu je často nutná vyššia úroveň informačnej gramotnosti jedinca.

Uvedomujeme si, že predkladaná práca by sa dala rozvetviť do rôznych sfér vyplývajúcich z kontextu, avšak bola ohraničená s cieľom vykonať výskum len na základe kľúčových slov, a preto má očividné limity, ktoré majú potenciál stať sa v budúcnosti výskumnými problémami, a tak doplniť analýzu o nové zistenia. Jedným zo základných limitov analýzy podľa vyhľadávania kľúčových slov je fakt, že nie je možné overiť koľko verzií tých istých kníh vyhľadávač našiel redundantne vzhľadom na ich jazykové preklady. K tomu by bola potrebná detailná hĺbková analýza. Taktiež kvantitatívne rozdiely medzi výsledkami CRZP a Theses môžu byť potenciálne spôsobené aj pomerom počtu študentov na Slovensku v porovnaní s Českou republikou. Rovnako môže byť odchýlka súvisiaca s počtom ponúkaných študijných programov daného zamerania v rámci republík, čo opäť vytvára priestor na hlbší výskum v budúcnosti.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- AUGUSTÍNOVÁ, Eva a kol. 2017. *Knižnice ako fenomén kultúrneho dedičstva Slovenska a Slovákov*. Žilina : EDIS, 2017. 350 s. ISBN 9788055413310.
- BUREŠ, Vladimír. 2007. *Znalostní management a proces jeho zavádění*. Praha : Grada, 2007. 212 s. ISBN 8024719788.
- FLORIDA, Richard – TINAGLI, Irene. 2004. *Europe in Creative Age*. [online]. [cit. 2022-01-05]. Dostupné na internete: <<https://www.demos.co.uk/files/EuropeintheCreativeAge2004.pdf>>.
- JAŠOVÁ, Katarína. 2020. *Znalostný manažment pre knižnično-informačnú vedu*. Žilina : EDIS, 2020. 68 s. ISBN 978-80-554-1706-6.
- KIS3G. 2011. *O projekte*. [online]. [cit. 2022-01-07]. Dostupné na internete: <https://www.kis3g.sk/o_projekte.html>.
- KRIŠTOFOVÁ, Katarína. 2013. *SNK 2.0*. [online]. [cit. 2022-01-05]. Dostupné na internete: <<http://www.sakba.sk/dokumenty/2013/SNK2-seminar-SAK.pdf>>.
- LEHEČKOVÁ, Eva. 2013. Lingvistické poznámky k terminológii kultúrnych a kreatívnych priemyslov. In *Kreativní průmysly – příležitost pro novou ekonomiku II*. Praha : Institut umění – Divadelní ústav v Praze, 2013. s. 108 – 124. ISBN 978-80-7008-274-4.
- MESTO MARTIN. 2022. *Slovenská národná knižnica*. [online]. [cit. 2022-01-05]. Dostupné na internete: <<https://martin.sk/slovenska-narodna-kniznica/os-1137>>.
- NONAKA, Ikujiro. 2007. The Knowledge-Creating Company. In *Harvard Business Review, July – August 2007*. p. 162 – 171. [online]. [cit. 2022-01-07]. Dostupné na internete: <<https://memberfiles.freewebs.com/84/90/65819084/documents/The%20Knowledge-Creating%20Company.pdf>>.
- RAKÚS, Milan – SIVÁK, Jaroslav – ŠPÁNIKOVÁ, Alena. Knižnično-informačný systém tretej generácie. In *Knižnica*, 2008. Roč. 9, č. 1, s. 11. [online]. [cit. 2022-01-07]. Dostupné na internete: <https://www.snk.sk/images/snk/casopis_kniznica/2008/januar/11.pdf>.
- SNK. 2020. *Štandard pre dobrý knižničný fond*. [online]. [cit. 2022-01-05]. Dostupné na internete: <https://www.snk.sk/images/Informacie_pre/Kniznice_a_knihovnikov/Dokumenty_pre_knihovnikov/Standard_pre_dobry_kniznicny_fond.pdf>.
- TRUNEČEK, Jan. 2004. *Znalostní podnik ve znalostní společnosti*. Praha : Professional Publishing, 2004. 312 s. ISBN 978-80-86419-67-3.
- Zákon č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej.
- Zákon č. 212/1997 Z. z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnoženín audiovizuálnych diel.

SKÚSENOSTI SNK S ORGANIZOVANÍM PODUJATÍ PROSTREDNÍCTVOM APLIKÁCIE ZOOM

MGR. NIKOLA KIANICOVÁ
MGR. JANA SKALICOVÁ

The digital infrastructure and online services that have been able to be provided through information and communication technologies during a pandemic allow libraries not to lose touch with both users and other repository institutions. Online education, which the Slovak National Library has been developing for librarians since 2019, was raised to a new level in 2021 thanks to the purchase of the communication application Zoom. Zoom ranks among the leaders in the field of modern audiovisual communication, mainly thanks to a simple and reliable cloud platform for remote video conferencing, suitable for computers as well as mobile devices. The authors deal with the basic operating settings of this program and provide readers with useful recommendations and best practises for orientation in the user interface of this application.

Keywords: Zoom Meetings; online meetings; video conferencing; e-learning; libraries; Slovak National Library

 nikola.kianicova@snk.sk
jana.skalicova@snk.sk

 Knižničný inštitút,
Slovenská národná knižnica

J. C. Hronského 1, Martin

 www.snk.sk

Slovenská národná knižnica v máji 2021 zakúpila licenciu na využívanie aplikácie Zoom na organizovanie meetingov a webinárov až pre 500 účastníkov s neobmedzeným trvaním podujatia. Hoci na trhu a v digitálnom priestore existuje viacero freeware verzií podobných komunikačných nástrojov, ktoré poskytujú uspokojujúce spojenie používateľov, opakovane zatvorené prevádzky a inštitúcie v obmedzených režimoch signalizovali potrebu zadovážiť si IKT nástroj v platenej profesionálnej a plnej verzii na realizáciu webinárov, seminárov či online podujatí pre SNK a jej používateľov. Jej nutnosť sa časom potvrdila.

NA ÚVOD

Zoom je jednou z popredných softvérových aplikácií na uskutočnenie videokonferencií na trhu. Platforma Zoom funguje aj bez nutnosti inštalácie programu, no ak je to možné, odporúča sa stiahnuť a nainštalovať aplikáciu do počítača. Podujatia sa plánujú cez internetový prehliadač a spúšťajú sa cez nainštalovanú aplikáciu, ktorá je rýchlejšia, stabilnejšia a podporuje viac funkcií.

Pri organizovaní a plánovaní online podujatí sa využíva stránka <https://zoom.us/>, ktorú je možné otvoriť cez internetový prehliadač Google Chrome. Po prihlásení sa zobrazí jednoduché a intuitívne administrátorské prostredie, v ktorom sa ponúkne možnosť organizovať podujatie ako Zoom Meeting alebo Zoom Webinar. Pri organizovaní tréningov, školení, porád či stretnutí pri malom počte účastníkov sa väčšinou uprednostňuje Zoom Meeting, pričom každý z účastníkov disponuje možnosťou zapnúť alebo vypnúť webkameru aj mikrofón, a tak priamo vstupovať do diania podujatia. Zoom Meeting je klasická schôdzka, počas ktorej sa všetci účastníci vidia a navzájom môžu komunikovať, zdieľať obrazovku aj zvuk. Ide o formu schôdze, ktorá je vhodná v prípadoch, keď sa na obsahu podieľajú všetci pripojení. Zoom Meeting je pritom možné jedným klikom v aplikácii Zoom automaticky a kedykoľvek transformovať na formu Webinar a naopak, samozrejme, ešte pred spustením samotného prenosu. Výhodou Meetingu je úzky kontakt jednotlivých účastníkov, ktorých od fyzického stretnutia delí len absencia spoločného priestoru. Na druhej strane, nevýhodou býva predpoklad aktívnej účasti, napríklad zapájania sa do spoločných diskusií, ale

tiež opustenie skupiny bez toho, aby to ostatní účastníci nezaregistrovali. Zoom Meeting je preferovanou formou stretnutí, od ktorých sa očakáva aktívna účasť (všetkých prizvaných účastníkov), pričom ich počet by nemal presahovať 15 – 20 osôb.

Zoom Webinar je vhodnejší pri organizovaní webinárov alebo online konferencií s väčším počtom účastníkov, ktorí sa navzájom nevidia, miera interaktivity je obmedzená len na čer (okamžité správy) a formu zadávania otázok prostredníctvom „*Questions & Answers*“. Webináre sú častou a obľúbenou formou tzv. živých vysielaní, počas ktorých sa od účastníkov nevyžaduje veľká aktivita, takže účastník sa stáva len akýmsi divákom v priamom prenose vysielania. Výhodou webinárov je možnosť odpojiť a pripojiť sa k online prenosu podľa potrieb a preferencií (napríklad, ak takýto prenos účastník sleduje zo zamestnania a súčasne vykonáva aj inú nevyhnutnú pracovnú činnosť) a skutočnosť, že účastníci nemôžu odsledovať jeho prípadnú neúčasť. Nevýhodou organizátora takto zvolenej formy online prenosu (napríklad v prípade organizovania podujatia väčšieho rozsahu) môže byť prevaha neaktívnych účastníkov, ktorí aj počas aktivít vyhlásených samotným vystupujúcim (napríklad prosba o čiastkové úlohy v zdieľaných online dokumentoch) zostanú „zatajení“, neaktívni, prípadne sa z podujatia samovoľne odpoja a podobne.

Forma Zoom Webinar sa na rozdiel od formy Zoom Meeting vníma skôr ako jednostranná komunikácia prednášajúceho smerom k prihláseným účastníkom, ktorí sa až na malé výnimky do interakcie s vystupujúcimi nezapájajú. Tu je však namieste poznamenať, že napriek slabej až žiadnej interakcii účastníkov s vystupujúcimi býva absencia takejto spolupráce označovaná samotnými účastníkmi ako nežiaduca, čo často vyjadrujú v odpovediach pri prieskumoch spokojnosti v dotazníkoch spätnej väzby. Otázkou ostáva, ako dosiahnuť vzájomné zdieľanie názorov a skúseností účastníkov, ktorí na jednej strane preukazujú túžbu vypočuť si stanoviská kolegov, no na druhej strane opakovane preukazujú neochotu sami sa zapojiť do interakcie.

ROLY V APLIKÁCII ZOOM

V aplikácii Zoom sa stretávame s rôznymi rolami (*Host, Co-host, Panelists, Attendees*), ktoré je potrebné presne zdefinovať.

„**Host**“ – hosťiteľ je organizátor, ktorý plánuje podujatie, v našom prípade Slovenská národná knižnica. Organizátor môže byť len jeden, má plné oprávnenie riadiť podujatie, ale aj určovať a zároveň kedykoľvek meniť roly ostatným účastníkom.

V prípade konania Zoom Webinaru môže organizátor po otvorení prenosu udeliť tiež niekoľko kompetencií, napríklad:

- ➔ ktorýmkoľvek účastníkom („*Attendees*“) udeliť rolu „*Panelists*“; vítaná funkcia v prípade, ak sa prednášajúci na plánovanom online podujatí prihlási prostredníctvom prístupového odkazu určeného účastníkom („*Attendees*“), teda nemá možnosť zdieľania obrazovky či vystúpenia na javisku;
- ➔ komukoľvek (jednému aj viacerým) udeliť kompetencie spoluorganizátora („*Co-host*“); žiadané najmä vtedy, ak je podujatie či prenos nahrávaný, ale nahrávať webinár môže len organizátor alebo spoluorganizátor;
- ➔ rolu organizátora preniesť na ktoréhokoľvek spoluorganizátora – organizátor svoju rolu stráca a nový organizátor musí byť v prípade potreby ochotný a pružný túto rolu opätovne „vrátiť“.

„**Co-host**“ – spoluhosťiteľ je spoluorganizátor, ktorý zdieľa väčšinu ovládacích prvkov, ktoré má aj organizátor (môže meniť roly účastníkov z *Attendees* na *Panelist*, nahrávať podujatie, spravovať administratívnu stránku podujatia).

„**Panelists**“ sú vystupujúci, ktorí majú právo zdieľať obrazovku, majú automaticky zapnutý zvuk aj webkameru, a teda majú právo vystupovať a zapájať sa do diania.

„**Attendees**“ sú ostatní účastníci, ktorí pasívne sledujú dianie podujatia a majú obmedzené funkcie.

Základom úspešného organizovania online podujatia je vytvorenie a správne nastavenie webinára v aplikácii Zoom. Knižničný inštitút pravidelne organizuje najmä webináre, na ktorých sa zúčastňuje veľký počet účastníkov, hoci sa môže zdať, že nastavenie Zoom Webinaru je zložitá záležitosť.

V prípade, že sa online podujatia s obdobným prednastavením opakujú, je možné si šablóny takýchto podujatí priamo v Zoom aplikácii uložiť a pri nastavovaní ďalších podobných prenosov – či už Webinarov alebo Meetingov – zvoliť príslušnú šablónu ako vzor, v ktorej sa upravujú len aktuálne informácie. Mená ani e-mailové adresy vystupujúcich sa v takto uložených šablónach neukladajú a zväčša sa strácajú ihneď po ukončení prenosu.

POSTUP SPRÁVNEHO NASTAVENIA WEBINÁROV V APLIKÁCIÍ ZOOM

Po prihlásení v internetovom prehliadači sa na stránke Zoom na ľavej lište v hornej časti obrazovky objaví možnosť „*Webinars*“ a následne sa môže kliknúť na ikonu „*Schedule a Webinar*“. Zoom poskytuje široké možnosti nastavenia, no pre potreby klasického webinára sa nastavujú len niektoré:

- ➔ **Topic** – názov podujatia,
- ➔ **Description (Optional)** – opis podujatia,
- ➔ **When** – je potrebné zvoliť dátum a čas začiatku podujatia,
- ➔ **Duration** – dĺžka trvania podujatia,
- ➔ **Time Zone** – časové pásmo je nastavené automaticky na (GMT+2:00) Prague Bratislava,
- ➔ **Recurring Webinar** – zaklikne sa len v prípade opakujúceho sa podujatia, napríklad ak webinár alebo konferencia prebieha dva alebo viac dní po sebe, a preto link na pripojenie bude rovnaký pre všetky dni podujatia,
- ➔ **Registration** – po zakliknutí „*Required*“ sa od účastníka vyžaduje registrácia, tzn. zadanie registračných údajov pri vstupe na podujatie – v prípade tohto nastavenia Zoom uchováva detailné štatistiky – kto sa zaregistroval a kto sa podujatia reálne zúčastnil,
- ➔ **Webinar Passcode** – možnosť „*Require webinar passcode*“ sa odporúča nechať vypnutú, aby sa pri vstupe do miestnosti Zoom nevyžadovalo od účastníkov zadanie hesla,
- ➔ **Video** – po odkliknutí možnosti „*On*“ webkamera organizátora a vystupujúcich bude automaticky spustená a pripravená na používanie. Webkameru je možné kedykoľvek zapínať a vypínať,
- ➔ **Audio** – odporúča sa zakliknúť možnosť „*Telephone and Computer Audio*“,
- ➔ **Webinar Options** – z ostatných možností nastavenia sa odklikne možnosť „*Q&A*“, ktorá umožňuje účastníkom klásť otázky v rámci podujatia; ďalej pre možnosť prípravy a na vyskúšanie a overenie technickej či organizačnej stránky webinára s vystupujúcimi pred oficiálnym spustením podujatia je potrebné povoliť „*Enable Practice Session*“.

V rámci základných nastavení sa nachádzajú ešte dve zaujímavé možnosti „*Alternative hosts*“ a funkcia „*Interpretation*“. Treba pripomenúť, že Slovenská národná knižnica má zakúpenú len jednu licenciu,

preto možnosť „*Alternative hosts*“ (Náhradný organizátor) nevyužíva.

V prípade organizovania medzinárodných webinárov je vítaná funkcia „*Interpretation*“, ktorá dokáže zabezpečiť simultánne tlmočenie. Pri potrebe takéhoto prekladu sa vyberie možnosť „*Enable language interpretation*“, následne sa doplnia e-mailové adresy tlmočníkov a zvolia sa jazyky, v ktorých sa bude tlmočiť podujatie. Nastavenie tejto možnosti zaisťuje, že vysielaný obsah bude na podujatí tlmočený.

Knižničný inštitút zatiaľ neorganizoval podujatia na medzinárodnej úrovni ani nepotreboval zabezpečovať preklad zahraničných vystupujúcich, preto funkciu „*Interpretation*“ doposiaľ nevyužil. V súvis-

losti s využívaním funkcie „*Interpretation*“ je však potrebné upozorniť, že je určená predovšetkým pre profesionálnych tlmočníkov. Keďže táto funkcia si vyžaduje simultánny preklad, je dôležité, aby si organizátor podujatia samotný priebeh tlmočenia vyskúšal s tlmočníkom a vystupujúcim vopred.

V prípade, že tlmočník neovláda simultánny preklad, je lepšie zvoliť možnosť konzekutívneho tlmočenia (tlmočník najskôr počúva rečníka a po skončení vety alebo ucelenej informácie interpretuje správu do iného jazyka). Tlmočník, ktorý tlmočí konzekutívnym spôsobom je na webinár prizvaný ako vystupujúci, resp. mu organizátor či spoluorganizátor túto kompetenciu/rolu udelí pred samotným vystúpením.

The screenshot displays the Zoom Webinar scheduling page. The interface is organized into sections for configuring the webinar details. Key elements include:

- 1. Topic:** A text input field labeled "Názov podujatia".
- 2. Description (Optional):** A larger text input field labeled "Popis podujatia".
- 3. When:** A date and time selector showing "09/09/2021" at "10:00".
- 4. Duration:** A selector for "3" hours and "0" minutes.
- 5. Time Zone:** A dropdown menu set to "(GMT+2:00) Prague Bratislava".
- 6. Recurring webinar:** An unchecked checkbox.
- 7. Registration:** A checked checkbox labeled "Required".
- 8. Webinar Passcode:** An unchecked checkbox labeled "Require webinar passcode".
- 9. Video:** Two rows of radio buttons for "Host" and "Panelists", both currently set to "On".
- 10. Audio:** Radio buttons for "Telephone", "Computer Audio", "Telephone and Computer Audio" (selected), and "3rd Party Audio". Below this are options for toll-free numbers and a note: "Attendees will still be able to connect to computer audio to listen to this webinar."
- 11. Webinar Options:** A list of checkboxes including "Q&A" (checked), "Enable Practice Session" (checked), "Require authentication to join", "Request permission to unmute panelists", "Make the webinar on-demand", "Automatically record webinar", "Enable additional data center regions for this webinar", and "Approve or block entry for users from specific countries/regions".
- Alternative Hosts:** A text input field with the placeholder "Enter user name or email addresses".
- Interpretation:** An unchecked checkbox labeled "Enable language interpretation".

At the bottom of the form are "Schedule" and "Cancel" buttons.

Nastavenie Zoom Webinar

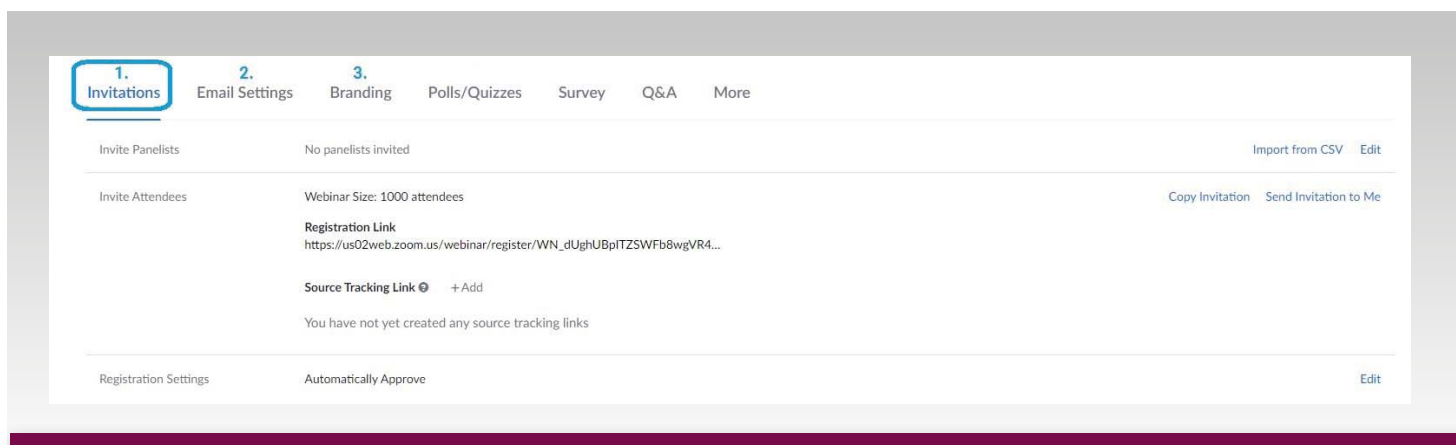

Po zadaní základného nastavenia kliknutím na „Schedule“ je pri vytváraní podujatia možné nastaviť aj ďalšie možnosti, ktoré sa nachádzajú v dolnej časti stránky.

Do záložky „Invitations“ sa zadávajú mená a e-mailové adresy vystupujúcich po kliknutí na „Edit“ pri „Invite Panelists“. Po zadaní e-mailových adries vystupujúcich im bude automaticky zaslaná e-mailová pozvánka s jedinečným odkazom na vstup na podujatie. Z tejto záložky sa taktiež získava link kliknutím na „Copy Invitation“ pri možnosti „Invite Attendees“, ktorý sa následne posiela ostatným účastníkom podujatia. Pokiaľ sa pri úvodnom nastavení (Bod 7) ponechala zakliknutá možnosť „Registration – Required“, od účastníka sa bude vyžadovať registrácia, tzn. zadanie registračných údajov (meno, e-mailová adresa, organizácia, povolanie, funkcia a pod.) pri vstupe na podujatie. Potrebné

údaje je možné nastaviť v záložke „Registration Settings“. Po kliknutí na „Edit“ a ďalej na „Custom Questions“ je možnosť zadávať požadované otázky v slovenskom jazyku.

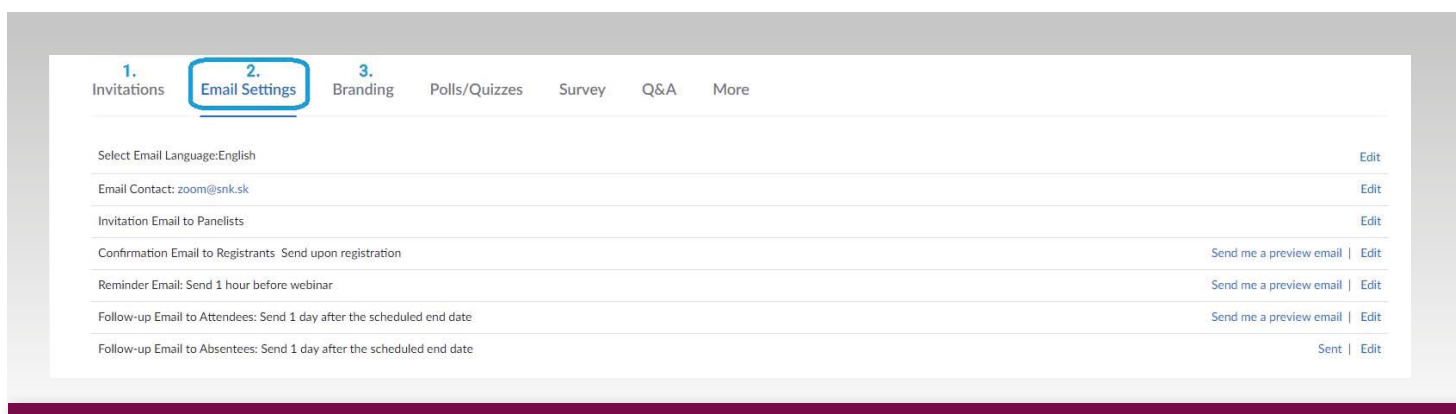
V prípade, že predregistrácia účastníkov sa vedie inou externou formou (napr. obľúbený online dotazník Google Formulár) a organizátor disponuje presným zoznamom a mailovými adresami účastníkov, táto dvojitá registrácia sa môže vynechať (Google Formulár + následná Zoom Registrácia). Účastníkov do platformy Zoom je možné pozvať „priamo“, len prostredníctvom vygenerovaného pozývacieho linku, ktorý účastníkov nasmeruje priamo do online miestnosti, a to bez nutnosti vyplňať ďalšie osobné údaje v aplikácii Zoom. Týmto krokom sa zjednoduší proces pripojenia účastníkov na online podujatie, čo je vítaným krokom predovšetkým pre

Nastavenie záložky „Invitations“

jazykovo neznalých účastníkov (čisto slovenská verzia Zoom zatiaľ neexistuje a navigácia v platforme prebieha prevažne v anglickom jazyku), no zároveň sa stráca možnosť čiastočného štatistického zisťovania základných údajov o účastníkoch, ktoré v prípade registrácie dokáže Zoom aplikácia vyhodnocovať.

V záložke „Email Settings“ je možné zadať kontaktný e-mail („Email Contact“), na ktorý sa môžu účastníci obrátiť, ak majú otázky týkajúce sa podujatia. Pripomenutie na podujatie sa nastavuje v možnosti „Reminder email to Attendees and Panelists“, v ktorej sa zároveň zvolí hodina, deň alebo týždeň,

Nastavenie záložky „Email Settings“

kedy príde prihláseným účastníkom dopredu pripomenutie dátumu konania podujatia. V tejto záložke je možné nastaviť automatické poďakovanie účastníkom za účasť na webinári („*Follow-up email to Attendees*“) a taktiež po ukončení automaticky osloviť zaregistrovaných účastníkov, ktorí sa podujatia nezúčastnili („*Follow-up email to Absentees*“). Záložka „**Branding**“ umožňuje zadať názov podujatia, nastaviť vizuál formuláru, pridávať banner s cieľom zvýrazniť podujatie (používa sa formát GIF, JPG/JPEG alebo 24-bit PNG, maximálne rozmery 1280 x 1280 pixelov), logo (GIF, JPG/JPEG alebo

24-bit PNG, maximálne rozmery 600 x 600 pixelov) či iný propagačný obrázok charakterizujúci podujatie. Ak na podujatí bude vystupovať hlavný lektor, autor či konkrétna firma, takéto podujatie sa môže spropagovať tak, že v časti „*Speakers*“ sa pridá meno, fotografia, názov organizácie, v ktorej pôsobí, e-mailový kontakt a stručná biografia o vystupujúcom. V prípade takehoto nastavenia bude VIP vystupujúci zobrazený na registračnej stránke pri prihlasovaní sa na webinár. Zadaním webovej adresy stránky inštitúcie do „*Post Attendee URL*“ sa zabezpečí jej zobrazenie po skončení podujatia namiesto čiernej obrazovky.

1. Invitations 2. Email Settings 3. Branding Polls/Quizzes Survey Q&A More

Title Webinar Registration Edit

Banner Your banner is displayed at the top of your invitation page.

Upload

Image requirements:

- GIF/JPG/JPEG or 24-bit PNG
- The maximum dimensions: 1280px by 1280px

Logo Your logo is displayed on the right side of the webinar topic on your invitation page, registration page, and in the email invitation to the webinar.

Upload

Image requirements:

- JPG/JPEG or 24-bit PNG
- The maximum dimensions: 600px by 600px

Speakers You can add information for up to 10 speakers in your webinar. Attendees see the speaker information in the email invitation and on the registration page.

[Add a speaker](#)

Theme You can choose the theme colors for your webinar registration page from a predefined set, or you can define your own set of theme colors. Change Theme

Header Text Button

Default

Post Attendee URL

Nastavenie záložky „Branding“

V prípade, že vizuály s informáciami chce opätovne niekto zdieľať, odporúča sa mať duplicitne pripravené všetky vizuály aj PC samotného organizátora (okrem vizuálu s programom podujatia sa môžu pripraviť aj dodatočné informačné vizuály, ako Technická prestávka, Obedná prestávka, Krátka prestávka a pod.; v prípade potreby i vizuál s možným dohodnutým časom).

Krátke ankety, ktoré sa zadávajú účastníkom počas podujatia, a dotazníky na hodnotenie spätnej väzby sa nastavujú v záložkách „*Polls/Quizzes*“ a „*Survey*“. Zoom ponúka možnosť realizácie krátkych ankiet počas podujatia, avšak tieto ankety je potrebné pripraviť vopred. Knižničný inštitút tento

typ ankety zatiaľ nevyužíval. Počas doteraz organizovaných online podujatí v prípade potrebných ankiet sa používal nástroj Google Formuláre, rovnako ako aj na hodnotenie a spätnú väzbu po ukončení podujatia. Počas podujatia majú účastníci možnosť klásť otázky v rámci funkcie „*Q&A*“, pričom v nastaveniach sa dá vybrať, či účastníci môžu klásť otázky aj anonymne, ale aj možnosť, aby účastníci mohli hlasovať za ostatné otázky od iných účastníkov, ktoré sa im páčia, zároveň účastníci môžu pridávať komentáre na otázky ostatných účastníkov. V prípade, že sa má podujatie vysielat naživo prostredníctvom siete Facebook alebo YouTube, toto nastavenie sa zvolí v časti „*More*“. Knižničný inštitút doposiaľ

nevysielal naživo, no po ukončení podujatí sa všetky webináre zverejňujú na YouTube kanáli Slovenskej národnej knižnice.

V deň konania online podujatia sa prihlásenie realizuje v internetovom prehliadači na stránke <https://zoom.us/> a v záložke Zoom Webinar sa zobrazia všetky plánované podujatia. Na spustenie akcie sa klikne na tlačidlo „Start“, ktoré sa zobrazí po prejení kurzorom na názov vybraného podujatia. Pokiaľ je aplikácia Zoom už nainštalovaná, stačí kliknúť na oznam „Otvoriť URL: Zoom Launcher“.

MOŽNOSTI ORGANIZÁTOROV A VYSTUPUJÚCICH

Na organizácii celého podujatia sa podieľa organizátor („Host“), spoluorganizátor („Co-host“) a vystupujúci („Panelists“). Všetci z organizačného tímu majú rozšírené nastavenia:

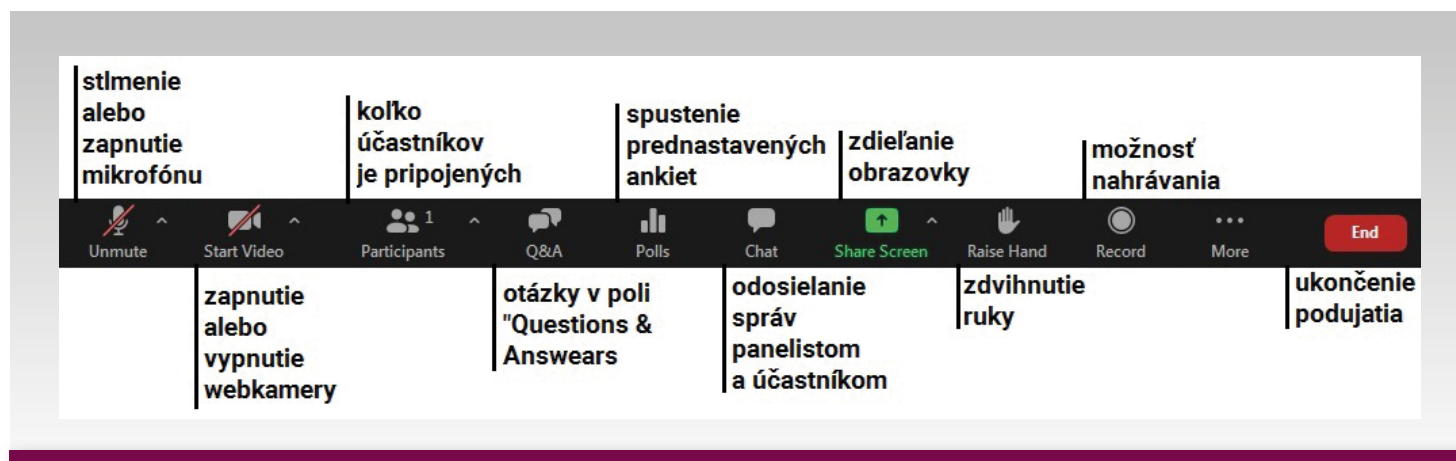
Otázky a odpovede („Questions & Answers“) – počas podujatia majú účastníci možnosť klásť otázky v rámci funkcie Q&A. Organizátor by nemal prezentovať a zároveň filtrovať prichádzajúce otázky, preto sa odporúča určiť spoluorganizátora („Co-host“), ktorý bude podujatie moderovať a sledovať otázky a odpovede počas celého webinára.

Zdieľanie prezentácie – pri zdieľaní prezentácie je potrebné mať vybranú prezentáciu vopred otvorenú v počítači. Kliknutím na tlačidlo „Share Screen“ vyskakovacie okno vyzve, aby sa vybral dokument, ktorý sa má zdieľať. Zdieľanie sa zruší kliknutím na červené tlačidlo „Stop Share“, ktoré sa zobrazuje počas celej doby zdieľania na ovládacom paneli. Zdie-

lanie prezentácií je potrebné si s vystupujúcimi či prezentujúcimi vyskúšať ešte pred oficiálnym začiatkom podujatia tzv. nanečisto, pretože počas vystúpenia nie je vhodné to riešiť, najmä ak je podujatie nahrávané a jeho záznam bude verejne dostupný.

Nahrávanie – organizátor môže nahrávať podujatia na cloudové úložisko Zoomu, ktoré je však limitované obmedzeným počtom dát na nahrávky, alebo môže lokálne nahrávať priamo na disk počítača vo formáte .mp4 ako klasický videosúbor. Počas nahrávania sa všetkým účastníkom neustále zobrazuje upozornenie o tom, že zo stretnutia bude vytvorený videozáznam. Odporúča sa, aby organizátor udelil právo nahrávať ďalším osobám v organizačnom tíme s cieľom zálohovať súbory v prípade prerušenia internetového pripojenia. Nahrávanie podujatia je potrebné ukončiť správne kliknutím na „Stop Recording“, v opačnom prípade sa nahrávka stráca. Zoom nahráva konkrétne rozloženie obrazovky, preto každý výstup nahrávky môže byť odlišný. Interaktívne tréningy určené malému počtu účastníkov sa nenahrávali z dôvodu zachovania pocitu bezpečia a otvorenej komunikácie. Slovenská národná knižnica postupne zverejňuje záznamy z online webinárov na YouTube kanáli. Je však potrebné pripomenúť, že pred sprístupnením záznamu je dôležité disponovať so súhlasom s nahrávaním a zverejnením záznamu od všetkých vystupujúcich.

Taktiež je žiaduce, aby účastníci podujatia boli včas oboznámení s jeho nahrávaním (ideálne je, aby bol tento údaj vyznačený už na samotnej pozvánke na podujatie). Tiež je namieste účastníkom vysvetliť, ako sa bude ich profil v prípade nahrávania zobrazovať na zverejnenom videu a inštruovať ich, ako si môžu osobné informácie na svojom profile zmeniť tak, aby ich interakcia s prednášajúcimi pri kontroverzných témach nediskreditovala a podobne.

Ovládacie možnosti organizátorov a vystupujúcich

Na ilustráciu uvedieme vzor inštrukcie, ktorá bola poskytnutá účastníkom online konferencie v roku 2021:

Dátum: 10. november 2021

Čas: 10:00 – 14:05

Forma: ONLINE KONFERENCIA

Platforma: ZOOM Webinar (bez kamery)

Možnosť zadávať otázky po každom príspevku: ÁNO – po kliknutí ikony „zodvihnutej ruky“ (bez kamery)

Možnosť diskusie s odborníkmi pri okružlom stole: ÁNO – vysoko preferované (13:05 – 14:05). Z konferencie bude vytvorený videozáznam, ktorý bude zverejnený na YouTube kanáli SNK.

Konferencia je nastavená na formu ZOOM

Webinar (to znamená automaticky bez kamery zo strany účastníkov). V prípade interakcie s hosťami a organizátorom bude na zázname viditeľné aj vaše meno, ktoré odporúčame uviesť vo vami preferovanej podobe (napr. Barbora, knihovnička Barbora, Barbora Malá a pod.).

Možnosti účastníka – účastníkom je zasielaný link na pripojenie sa do online miestnosti. Pokiaľ organizátor pri nastavovaní v poli „Registration“ ponechá zakliknuté „Required“, bude sa od účastníka vyžadovať zadanie registračných údajov pri vstupe na podujatie. V prípade, ak túto možnosť organizátor nepožaduje, tak po kliknutí na link účastník priamo vchádza do online miestnosti kliknutím na „Click Here to Join“. Pokiaľ sa účastník pripája do aplikácie Zoom prvýkrát, je potrebné, aby pri vstupe do aplikácie zadal svoju e-mailovú adresu a meno. Ak organizátor pri nastavovaní webinára zaklikne možnosť „Require webinar passcode“, potom pri vstupe do miestnosti účastníci musia zadať heslo.

Organizátor podujatia v rámci Zoom Webinar sám určuje, aké rozloženie vystupujúcich môžu

účastníci vidieť. Buď je účastníkom zobrazovaný len konkrétny vystupujúci, ktorý v danej chvíli má slovo, prípadne účastník vidí galériu všetkých vystupujúcich, ktorí majú zapnuté kamery.

Okrem toho, že účastník vidí vystupujúcich a ich zdieľané prezentácie, k dispozícii má aj veľmi jednoduché prostredie a ovládanie. Na lište vľavo v dolnej časti obrazovky má možnosť nastaviť audio nastavenia („Audio Settings“). Častým problémom býva, že účastník hneď pri vstupe do miestnosti nezaklikol „Join with Computer Audio“, v takom prípade má vypnutý reproduktor. V týchto možnostiach je možné nastaviť reproduktor, prípadne je možné zvuk vypnúť kliknutím na „Leave Computer Audio“. Okrem audio nastavení má účastník počas podujatia možnosť využiť textovú komunikáciu kliknutím na „Chat“ alebo

Ovládacie možnosti účastníka

„Q&A“ („Questions & Answers“). Účastník sám volí, či jeho otázku môžu vidieť všetci účastníci podujatia, alebo len organizátor a vystupujúci. V prípade záujmu o slovo sa môže prihlásiť kliknutím na „Raise Hand“. V prípade diskusie má organizátor možnosť zmeniť rolu účastníka na vystupujúceho, a tým pádom sa účastník môže pripojiť obrazom aj zvukom a môže zdieľať svoju prezentáciu.

Pri organizovaní Zoom Webinar účastníkom nie je umožnené vidieť zoznam ostatných pripojených účastníkov, automaticky majú taktiež vypnuté

webkamery aj mikrofón. Ak účastník chce podujatie opustiť, jednoducho klikne na červené tlačidlo „Leave“.

Skutočnosť, že pri forme prenosu v nastavení Zoom Webinar nemajú účastníci automatickú možnosť vystúpiť so zapnutým zvukom (možnosť audio výstupu im udeľuje organizátor, prípadne spoluorganizátor), je potrebné účastníkom vysvetliť na začiatku podujatia. Zamedzí sa tak neistote účastníkov vyvíjať akúkoľvek snahu o interakciu (neistota, ako postupovať, zapríčiňuje pasivitu účastníkov prihlá-

E-VZDELÁVANIE KNIHOVNÍKOV ONLINE / 2. ROČNÍK

siť sa o slovo a pod.). Je tiež vhodné dohodnúť si postup, ako sa účastník prihlási o slovo (zaužívaný postup je prostredníctvom „Raise Hand“ – kliknutím na ikonu zdvihnutej ruky), prípadne dať účastníkom možnosť v priebehu jednej – dvoch minút si takéto prihlásenie „nanečisto“ vyskúšať.

Knižničný inštitút Slovenskej národnej knižnice od mája 2021 zorganizoval prostredníctvom aplikácie Zoom sedem webinárov (Zoom Webinar) a šesť online tréningov (Zoom Meeting). Priebeh všetkých online podujatí bol bez akýchkoľvek technických problémov a účastníci mali možnosť sa do diskusie zapojiť prostredníctvom chatu a zadávania otázok v poli „Questions & Answers“. Celý priebeh vzdelávania zabezpečovali väčšinou dvaja moderátori a jedna osoba ako technická podpora. Všetky osoby z organizačného tímu nahrávali celé podujatie, aby bol zálohovaný výstup z podujatia v prípade technických problémov.

Na internete je množstvo informácií, návodov či videomanuálov týkajúcich sa aplikácie Zoom, no väčšina informácií je v anglickom jazyku. Každé organizované podujatie je špecifické, a preto si vyžaduje aj odlišné nastavenia.

Aplikácia Zoom je intuitívna a spôsob, ako najbezpečnejšie začať s jej využívaním, je vyskúšať si nastaviť a zorganizovať niekoľko takýchto prenosov v úzkom kruhu kolegov v rámci jednej inštitúcie. Skúšaním a „vychytávaním múch“ sa zabezpečí, že aplikácia Zoom nebude obávaným strašiakom, ale stane sa užitočným a funkčným nástrojom. Odporúčame začať jednoduchým online Zoom Meetingom, ktorým v organizácii nahradíte klasické porady. Následne je vhodné pokračovať jednoduchým Webinarom s jedným prezentujúcim, napríklad príhovor riaditeľa knižnice pracovníkom knižnice, pričom pozvete spolupracovníkov na takéto podujatie prostredníctvom Google Formulára. Po niekoľkých takto zinscenovaných podujatiach a online prenosoch budete určite schopní zorganizovať a realizovať obdobné podujatia aj pre verejnosť. Za vyskúšanie to určite stojí. I napriek tomu, že si želáme návrat neoceniteľných fyzických stretnutí, online prenosy si v našej spoločnosti už medzičasom našli svoje stabilné miesto a funkčné využitie.

19. JANUÁR 2022 – Metodické usmernenia k príprave štatistického zisťovania a k uvádzaniu štatistických údajov v KULT (MK SR) 10-01 nielen pre metodičky a metodikov

4. FEBRUÁR 2022 – Možnosti programu Erasmus+

16. FEBRUÁR 2022 – Grantexpert – cesta úspešného projektu (Know-how pre prípravu a realizáciu projektov v knižnici)

2. MAREC 2022 – Dobrý knižničný fond + príklady dobrej praxe

12. APRÍL 2022 – Metodické usmernenia pre účastníkov projektu Benchmarking knihooven (aj potenciálnych)

13. APRÍL 2022 – Negociačné schopnosti u knihovníka v službách

5. OKTÓBER 2022 – Knižovník v službách

13. OKTÓBER 2022 – Benchmarking verejných knižníc

5. DECEMBER 2022 – Fake News

MOŽNOSTI KNIŽNÍC V OBLASTI PODPORY ZDRAVIA

MGR. JAKUB ZÁBOJNÍK

The article is focused on the possibilities of health promotion in libraries. The first part outlines the steps that libraries can take to combat the COVID-19 pandemic. The second part describes the possibilities that libraries have in terms of long-term health support and health literacy. The third part is devoted to aspects of ethics, privacy and legislation which need to be taken into account when communicating health information and providing associated services. Through selected libraries' experiences and best practices, the author explains how these institutions can support initiatives aimed at health promotion not only during the current pandemic, but also in the long term.

Keywords: libraries; health promotion; health literacy; COVID-19 pandemic

 jakub.zabojnik@uniba.sk

 Katedra knižničnej
a informačnej vedy
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského

Šafárikovo námestie 6
814 99 Bratislava

 <https://fphil.uniba.sk/kkiv/>

ÚVOD

Téma zdravia bola, je a aj bude aktuálna, hoci vplyvom pandémie ochorenia COVID-19 významne rezonuje. Svetová zdravotnícka organizácia definuje zdravie ako „stav úplnej fyzickej, duševnej a sociálnej pohody a nie iba neprítomnosť choroby alebo vady“ (Constitution, © 2022). Súčasná pandémia je sprevádzaná aj tzv. infodémiou, teda nadmerným šírením informácií (overených i neoverených) o víruse, jeho pôvode, prenose a liečbe, čo v konečnom dôsledku vplýva na fyzické a psychické zdravie človeka (Understanding, © 2020) a môže spôsobovať sociálnu stigmatizáciu (Islam et al., 2020).

Postavenie knižníc v spoločnosti má potenciál zapojiť sa do podpory zdravia obyvateľov. Autori zaoberajúci sa predloženou problematikou zhodne uvádzajú, že knižnice sú vhodnými inštitúciami, pretože:

- 1) sú ľuďom ľahko dostupné, najmä verejné knižnice (napr. COVID-19, n. d.),
- 2) disponujú technológiami a prístupom na in-

ternet (napr. Bertot et al., 2006 cit. podľa Xie – Bugg, 2009),

- 3) sú vo všeobecnosti vnímané ako hodnoverné a nápomocné inštitúcie (napr. Whitney – Keselman – Humphreys, 2017).

Podpora zdravia však nie je „výsadou“ iba lekárskejších a zdravotníckych knižníc, práve naopak, všetky typy knižníc môžu byť užitočnými partnermi pri jej realizácii (Whitney – Keselman – Humphreys, 2017). Dôkazom je i tento prakticky zameraný príspevok, pretože mnohé zdroje, z ktorých sme vychádzali, sa týkajú práve verejných knižníc. Ich činnosť približujeme v dvoch častiach, pričom v prvej opisujeme a prinášame možnosti knižníc počas pandémie a v druhej sa zameriavame na oblasť dlhodobej podpory zdravia, t. j. život mimo pandémie. V skutočnosti sa však mnohé kroky a stratégie prelínajú a môžu sa uplatňovať v rôznych situáciách, prostrediach, kontextoch, pri rôznych témach, ochoreniach a podobne. V tretej časti sa v stručnosti venujeme aj aspektom, ktoré súvisia s etikou, súkromím a legislatívou a v rámci tejto problematiky je nutné ich zohľadňovať.

KNIŽNICE V BOJI PROTI PANDÉMII OCHORENIA COVID-19

Situácia súvisiaca s ochorením COVID-19 nepo-
chybne zasiahla aj knižnice, ktoré hľadajú rôzne
spôsoby, ako si udržať kontakt s používateľmi a zá-
roveň poskytovať plnohodnotné služby. Avšak tieto
inštitúcie majú veľký potenciál na to, aby zohrali
dôležité miesto v boji proti súčasnej pandémie. Danú
problematiku možno chápať v rôznych kontextoch –
od prijímania opatrení, ktoré majú zamedziť pre-
nos infekcie, cez vzdelávanie a šírenie osvedy až po
vykonávanie zdravotnej starostlivosti v priestoroch
knižnice. Existujú rôzne opatrenia a postupy súvi-
siace s poskytovaním služieb, manipuláciou s doku-
mentmi, dezinfekciou fondov a priestorov knižnice,
ochrannými pomôckami a podobne. Mnohé spô-
soby a návody, ako tieto informácie a odporúčania
aplikovať, poskytujú na svojich weboch napríklad
Slovenská národná knižnica (Koronavírus, © 2014)
a Národní knihovna České republiky (Knihovny,
2022), preto sa nimi nebudeme bližšie zaoberať, ale
priblížime kroky, ktoré súvisia so vzdelávaním, šíre-
ním osvedy či vykonávaním zdravotnej starostlivosti
priamo v priestoroch knižnice.

Jednou z možností knižníc (ako podporiť zdravie
ľudí) je testovanie obyvateľstva. Napríklad škótske
mesto Edinburgh je známe tým, že v niekoľkých
knižniciach realizujú komunitné testovanie na och-
orenie COVID-19. Knižnica sa považuje za vhodné
miesto na tieto účely, pretože je v „srdci“ komunity.
Testovacie miesta sú zriadené aj v takých knižni-
ciach, ktoré sa nachádzajú v oblastiach, kde bol a je
vysoký počet prípadov infekcie. Snahou je zachytiť aj
ľudí s bezpríznakovým priebehom ochorenia a pre-
dísť tak ďalšiemu (nevedomému) prenosu infekcie,
pričom sa zdôrazňuje práve komunitný význam
testovania, aby sa ochorenie neprenášalo medzi blíz-
kymi, priateľmi a ľuďmi v komunite. Ľudia si taktiež
môžu z daných miest zobrať so sebou aj domáce tes-
tovacie súpravy (COVID-19, n. d.). Testovanie môže
prebiehať aj v akademickom prostredí, v ktorom
prichádza do kontaktu väčšie množstvo ľudí z rôz-
nych lokalít. Napríklad v priestoroch akademickej
knižnice *Georgijského technického inštitútu v Atlante*
bolo vytvorené miesto určené na testovanie študen-
tov, vyučujúcich a zamestnancov (Wright, 2020). Vý-
znam tohoto testovania spočíva v udržiavaní zdravia

a bezpečnosti na akademickej pôde (Georgia, n. d.).

Knižnice môžu byť vhodným miestom aj na oč-
kovanie ľudí proti ochoreniu COVID-19. Napríklad
knižnica *Brentwood Library* v meste Jacksonville na
Floride poskytla priestory klinike na realizovanie
tejto činnosti (Verno, 2021). Na Slovensku možno
spomenúť očkovanie v priestoroch *Mestskej kniž-
nice v Medzilaborciach* (Očkovanie, 2021).

V rámci spolupráce knižníc s vakcinačnými centra-
mi v našich zemepisných šírkach zaznamenávame
skôr služby súvisiace s pomocou pri registrácii
na očkovanie. Napríklad *Štátna vedecká knižnica
v Košiciach* zverejnila v marci 2021 informáciu
o tom, že ľudia sa môžu v jej priestoroch zaregis-
trovať na očkovanie proti ochoreniu COVID-19.
Knižnica na tieto účely určila počítač a v prípade
potreby mohli záujemcovia využiť aj konzultácie
s personálom (Registrácia, 2021). *Městská knihovna
Blansko* taktiež ponúkla možnosť zaregistrovať sa
do systému, vytlačiť očkovací dotazník, ale aj po-
moc s jeho vyplnením. Ľudia môžu prísť do knižni-
ce osobne alebo sa na ňu obrátiť telefonicky. Takéto
služby knižníc sú užitočné predovšetkým pre ľudí,
ktorí nemajú prístup na internet alebo nedisponujú
dostatočnými zručnosťami v oblasti práce s techno-
lógiami (Dlapa, 2021).

Knižnice organizujú aj rôzne podujatia, ktorých
cieľom je vzdelávanie a osveta v oblasti zdravia,
vrátane tém týkajúcich sa koronavírusu. *Městská
knihovna v Praze* napríklad zorganizovala online
prednášku *Ochorenie COVID-19 a aktuálne očkova-
nie* (Onemocnění, n. d.) či besedu *Zmysel očkovania
proti ochoreniu COVID-19*, ktorá bola streamovaná
aj cez sociálnu sieť Facebook (Smysl, n. d.). V on-
line prostredí, ale aj prostredníctvom sociálnych
médií knižnice môžu informovať verejnosť o zdra-
votných témach. Alajmiová a Albudaiwiová (2021)
urobili obsahovú analýzu príspevkov 38 newyor-
ských verejných knižníc, ktoré boli publikované
v období december 2019 až apríl 2020 na jednej zo
sociálnych sietí (Twitter). Zistili, že 85,5 % z nich sú-
viselo s komunikáciou všeobecných informácií, t. j.
s oznámeniami o službách, udalostiach, návrhmi na
čítanie a pod. Iba 14,5 % príspevkov obsahovali in-
formácie súvisiace s ochorením COVID-19. Tieto sa
týkali rôznych rád, zdravotnej starostlivosti a iných
(životne dôležitých) informácií (Alajmi – Albudaiwi,
2021). Sociálne médiá sú teda vhodné nielen na ko-
munikáciu bežných informácií, ale môžu byť užitoč-
ným kanálom aj na poskytovanie (šírenie) obsahu,
ktorý súvisí so zdravím. V súčasnosti evidujeme,

že aj niektoré slovenské a české knižnice informujú používateľov o (aktuálnych) témach týkajúcich sa zdravia, prípadne šíria obsah z iných stránok.

Načrtli sme vybrané možnosti podpory zdravia v súčasnej pandémie a uviedli príklady ich realizácie konkrétnymi knižnicami. Niektoré z nich sa usku- točujú fyzicky v priestoroch knižnice, iné je možné realizovať aj v online prostredí.

MOŽNOSTI DLHODOBEJ PODPORY ZDRAVIA

V predošlej časti sme uviedli rôzne kroky, ktoré môžu realizovať knižnice v rámci boja proti pandémie COVID-19. Téma zdravia je však stále aktuálna, preto sa pokúsime priblížiť možnosti knižníc z hľadiska jeho dlhodobej podpory.

Veľmi dôležitým a efektívnym prístupom v rámci uvedenej problematiky je vzdelávanie, šírenie osvetu, s čím súvisí aj budovanie informačnej a zdravotnej gramotnosti, t. j. schopnosti vyhľadávať, porozumieť a používať informácie a služby súvisiace s rozhodnutím a činnosťami, ktoré sa týkajú zdravia jednotlivca alebo viacerých osôb (Health, 2021).

Pojem zdravotná gramotnosť sa v literatúre často zmieňuje aj v kontexte elektronického prostredia. Ide o schopnosť vyhľadávať, porozumieť a hodnotiť zdravotnícke informácie z elektronických zdrojov a súčasne aplikovať získané poznatky na riešenie zdravotného problému (Norman – Skinner, 2006). V rámci vzdelávania a šírenia osvetu možno realizovať rôzne aktivity, ako sú prednášky, kurzy, semináre, webináre, workshopy a pod. (Health, © 2002 – 2022), ktoré môžu byť tak vo fyzickom, ako aj elektronickom prostredí.

Xieová a Buggová (2009) upozornili na dôležitú výzvu pre verejné knižnice, ktorou je starnutie populácie. Tento jav je charakteristický pre viaceré krajiny sveta a na Slovensku by mal byť podľa prognózy v najbližších desaťročiach nezvratný (Bleha – Šprocha – Vaňo, 2018). Starší ľudia môžu tvoriť časť klientely knižnice so špecifickými informačnými potrebami a práve u nich možno predpokladať zvýšený záujem a dopyt po informáciách o zdraví (Xie – Bugg, 2009), avšak úroveň ich technologickej, informačnej, ale aj zdravotnej gramotnosti nemusí byť dostatočná.

Pri vzdelávaní seniorov je preto potrebné brať do úvahy viacero špecifik, ako napríklad organizácia,

čas realizácie, atmosféra, prístup, metodika a podobne (Porovnaj Speros, 2009; Xie – Bugg, 2009). V prostredí verejných knižníc v Spojených štátoch amerických sa v rokoch 2007 a 2008 realizoval experiment s cieľom vyvinúť a zhodnotiť počítačový školiaci program pre seniorov zameraný na vyhľadávanie a používanie vysokokvalitných zdravotníckych informácií. Išlo o spoluprácu verejných knižníc, seniorských centier, Národného inštitútu pre starnutie (NIA), Národnej lekárskej knižnice (NLM) a študijného programu knižničná a informačná veda na Marylandskej univerzite. Školenie trvalo štyri týždne a zúčastnili sa ho ľudia vo veku 54 až 89 rokov. Zistenia z výskumu preukázali potrebu a opodstatnenosť takýchto aktivít. Takmer všetci respondenti uviedli, že sa veľa naučili a školenie by mohlo trvať aj viac ako štyri týždne. Mnohí z nich taktiež tvrdili, že verejné knižnice by mali poskytovať takéto školenia a dokonca dané inštitúcie mali po tejto akcii pozitívnejší ohlas. Participanti využívali webové stránky informujúce o zdraví aj mimo kurzu. Väčšina účastníkov výskumu uviedla, že získané poznatky ovplyvnili ich rozhodnutia alebo správanie súvisiace so zdravím (Xie – Bugg, 2009).

Potreba zdravotnej gramotnosti je, samozrejme, nevyhnutná pre každého, nielen pre seniorov. Okrem starších ľudí nižšiu zdravotnú gramotnosť badáme vo zvýšenej miere aj medzi menšinovými populáciami, osobami s nižším socioekonomickým statusom či ľuďmi s nedostatočnou zdravotnou starostlivosťou (Health, 2019). Výskum vo ôsmich štátoch Európskej únie (Slovensko sa ho nezúčastnilo) v roku 2015 ukázal, že až polovica respondentov má nedostatočnú, respektíve problematickú úroveň zdravotnej gramotnosti (Sørensen et al., 2015) i napriek tomu, že znalosti a schopnosti v oblasti vyhľadávania, porozumenia, používania aj hodnotenia informácií z rôznych zdrojov a v rôznej kvalite sú dôležité pre všetkých.

Okrem možností vzdelávania používateľov existujú aj programy, ktoré sa viažu k vzdelávaniu pracovníkov knižníc. Asociácia lekárskech knižníc (*Medical Library Association, MLA*) umožňuje získať špecializáciu v oblasti poskytovania zdravotníckych informácií spotrebiteľom (*Consumer Health Information Specialization, CHIS*). Ide o školenia určené napríklad lekárskech a verejným knihovníkom a informačným profesionálom, pričom dané zručnosti môžu získať vo ôsmich kompetenciách, ako sú znalosti komunity a spotrebiteľov, hodnotenie zdravotníckych informácií, komunikácia, zdravot-

ná gramotnosť, technológie, etické a právne otázky a podobne (Consumer, © 2022). Na efekty tohto programu upriamila pozornosť Elizabeth Kiscadenová s kolektívom (2021), keď vo svojej štúdiu uviedla, že respondenti, ktorými boli verejní knihovníci, si po ukončení špecializácie zvýšili kompetencie v oblasti poskytovania zdravotníckych informácií (išlo o signifikantný nárast), a to v každej zo skúmaných oblastí (napr. znalosť zdravotných charakteristík a potrieb komunity, princípov informačných služieb v kontexte zdravia, zdrojov zdravotníckych informácií, znalosť a aplikácia efektívnych komunikačných techník pri rozhovoroch o zdraví a iných). Participanti uviedli, že po ukončení špecializácie bola zavedená, respektíve plánovaná aspoň jedna nová služba súvisiaca so zdravím (asistencia pri používaní zdrojov, vzdelávanie, programy, podujatia, informačné displeje, školenia personálu a používateľov, kiosky so zdravotníckymi informáciami, vybavenie/zariadenia slúžiace na kontrolu zdravia) (Kiscaden et al., 2021).

Knižnice môžu byť tiež cenným sprostredkovateľom zdravotnej starostlivosti v oblasti tzv. telemedicíny. Verejná knižnica *Pottsboro Area Library* v Texase zriadila miestnosť slúžiacu na telemedicínske účely, ktorá je vybavená počítačom, dobrým osvetlením a špeciálnym HEPA filtrom na udržiavanie čistého vzduchu. Keďže personál knižnice nie je počas rozhovoru pacienta s poskytovateľom zdravotnej starostlivosti prítomný, ale ani oboznámený s konkrétnym dôvodom jeho návštevy, daný priestor poskytuje používateľom tejto služby anonymitu. Knižnica má zároveň dohodu s určitými lekármi, ktorí sa zúčastňujú na virtuálnych stretnutiach s pacientmi.

Takéto služby môžu byť užitočné aj v oblastiach, v ktorých požadovaná zdravotná starostlivosť nie je k dispozícii a navyše sú vzdialené od väčších miest, alebo ich môžu využiť ľudia, ktorí nemajú prístup k počítaču, internetu, prípadne majú iné technické bariéry (Chan Santos, 2021).

Samozrejme, existuje mnoho ďalších spôsobov, akými knižnice podporujú zdravie. Aspoň na ilustráciu uvedieme prístup k problematike drogov závislých ľudí. Niektoré knižnice disponujú liekmi na zmiernenie nežiaducich účinkov drog na zdravie, ktoré môžu byť podané človeku v prípade potreby, respektíve pri predávkovaní (Ford, 2017). Ďalšou oblasťou je eliminovanie stresu ľudí. Napríklad knižnice *Univerzity v Miami* poskytujú niekoľko aktivít, ako možnosť povzbudiť ostatných na popisovateľnej

stene, meditovať, cvičiť jogu, pohladkať terapeutického psa, antistresové hračky, pastelky a maľovanky, digitálne puzzle či bezplatné občerstvenie počas záverečných skúšok (Stress, © 2022). Verejné knižnice v Montgomery County v USA realizujú pre rôzne vekové skupiny (v súčasnosti aj online) podujatia, cvičenia a aktivity týkajúce sa napríklad Tai Chi, jogy, meditácie, všímavosti, tanca, smiechu a podobne (Events, © 2021).

ASPEKTY ETIKY, SÚKROMIA A LEGISLATÍVY

Kroky smerujúce k podpore zdravia sú bezpochyby dôležité a prospešné. Je však nutné poznamenať, že zdravie je citlivou témou, preto je potrebné pristupovať k vzniknutým situáciám opatrne. Pokiaľ ide o komunikovanie informácií o zdraví a poskytovaní služieb (informačných, referenčných, konzultačných atď.) súvisiacich so zdravím, je dôležité pripomenúť niekoľko aspektov týkajúcich sa legislatívy, etiky či súkromia.

Asociácia pre referenčné a používateľské služby knižníc (RUSA), divízia *Amerického asociácie knižníc (ALA)*, vydala smernicu pozostávajúcu z približne 30 bodov, ktorej cieľom je pomôcť pracovníkom knižníc reagovať na zdravotné a lekárske otázky. Jedným z prvotných faktorov je, že personál v knižnici nie je zdravotnícky personál (za predpokladu, že nemá príslušnú kvalifikáciu/oprávnenie), a preto by sa mal vyvarovať interpretovania a vydávania odporúčaní, ktoré sa týkajú diagnóz, liečby, konkrétnych zdravotníckych pracovníkov či zdravotníckych zariadení (Health, 2008). Aspekty súvisiace so zdravotnou starostlivosťou majú aj legislatívnu rovinu a v Slovenskej republike ju upravuje okrem iných Zákon č. 576/2004 Z. z. a Zákon č. 578/2004 Z. z. Používatelia knižnice by mali mať vytvorené bezpečné a príjemné prostredie. V rámci rozhovorov o zdraví je dôležité zabezpečiť a rešpektovať súkromie a dôvernosť (Bibel – Spatz, © 2014). Dialógy by mali prebiehať diskkrétne a citlivo, prípadne môžu byť sprevádzané rôznymi emóciami, pocitmi stresu či zahanbenia, no nemali by byť diskutované mimo knižnice, okrem prípadu hľadania pomoci, a to iba s vedomím a súhlasom používateľa. Pracovníci by mali používateľov nasmerovať na spoľahlivé a overiteľné informácie o zdraví a v prípade potreby im pomôcť pri posudzovaní zaujatosti a spoľahlivosti daného zdroja (Health, 2008).

Priblížili sme rôzne príklady, ako môžu knižnice podporovať zdravie nielen v súčasnej pandemickej situácii, ale i v širšom spektre možných udalostí, teda z dlhodobého hľadiska. Naším cieľom bolo uviesť rozličné aktivity a stratégie, ktoré realizujú domáce i zahraničné knižnice a prostredníctvom príkladov ilustrovať, ako fungujú v praxi. Táto problematika je veľmi obsierna a zároveň stále aktuálna. Nepochybne existuje množstvo ďalších eventualít, ktorým z rôznych príčin nemožno venovať dôkladnejšiu pozornosť. Treba však dodať, že aj keď ide o významné a prospešné aktivity (nielen zo strany

knižníc), k téme zdravia je potrebné pristupovať citlivo, a preto sme v stručnosti načrtli aj aspekty etiky, súkromia a legislatívy, ktoré musíme brať do úvahy pri realizácii aktivít a služieb týkajúcich sa zdravia v prostredí knižníc.

Je zrejmé, že implementácia niektorých krokov môže byť z rôznych dôvodov náročná. Mnohé stratégie si vyžadujú isté úsilie z organizačného hľadiska, ale aj spoluprácu medzi viacerými inštitúciami či organizáciami. Niektoré z nich dokážu knižnice realizovať samostatne, a to bez finančných výdavkov. Prax však ukazuje, že snahy v oblasti podpory zdravia v knižničnom prostredí majú nielen význam, ale aj pozitívnu odozvu ľudí.

**Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumnej úlohy VEGA 1/0360/21
Sociálne reprezentácie etických výziev digitálnej informačnej revolúcie.**

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- ALAJMI, Bibi M. – ALBUDAIWI, Dalal. 2021. Response to COVID-19 Pandemic: Where Do Public Libraries Stand? In *Public Library Quarterly* [online]. Vol. 40, iss. 6, s. 540 – 556. ISSN 1541-1540. [cit. 2022-01-21]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/01616846.2020.1827618>>.
- BERTOT, John Carlo et al. 2006. *Public Libraries and the Internet 2006: Study Results and Findings* [online]. Tallahassee: Information Use Management and Policy Institute, College of Information, Florida State University. [cit. 2022-01-21]. Dostupné na internete: <https://www.ala.org/ala/washoff/contactwo/oitp/2006_plinternet.pdf>. Podľa XIE, Bo – BUGG, Julie M. 2009. Public library computer training for older adults to access high-quality Internet health information. In *Library & Information Science Research* [online]. Elsevier, vol. 31, iss. 3, September 2009, s. 155 – 62. ISSN 0740-8188. [cit. 2022-01-21]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.lisr.2009.03.004>>.
- BIBEL, Barbara – SPATZ, Michele. © 2014. Ethical Issues in Providing Consumer and Patient Health Information. In SPATZ, Michele, ed. *The Medical Library Association Guide to Providing Consumer and Patient Health Information* [online]. Lanham : Rowman & Littlefield [cit. 2022-01-23]. ISBN 978-1-4422-2571-8. Dostupné na internete: <<https://rowman.com/ISBN/9781442225718/The-Medical-Library-Association-Guide-to-Providing-Consumer-and-Patient-Health-Information>>.
- BLEHA, Branislav – ŠPROCHA, Branislav – VAŇO, Boris. 2018. *Prognóza obyvateľstva Slovenska do roku 2060. Revízia poznatkov a predpokladov v kontexte pokračujúcej transformácie* [online]. Bratislava : INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky [cit. 2022-01-21]. Dostupné na internete: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Prognóza_SR_2060_DEF.pdf>.
- Constitution. © 2022. In *World Health Organization* [online]. Geneva : World Health Organization [cit. 2022-01-19]. Dostupné na internete: <<https://www.who.int/about/governance/constitution>>.
- Consumer Health Information Specialization. © 2022. In *MLA – Medical Library Association* [online]. Chicago : Medical Library Association [cit. 2022-01-22]. Dostupné na internete: <<https://www.mlanet.org/p/cm/ld/fid=329>>.
- COVID-19 community testing for people with no COVID-19 symptoms. [n. d.]. In *The City of Edinburgh Council* [online]. Edinburgh : The City of Edinburgh Council [cit. 2021-01-09]. Dostupné na internete: <<https://www.edinburgh.gov.uk/communitytesting>>.
- DLAPA, Lukáš. 2021. Očkování proti nemoci Covid-19. In *Městská knihovna Blansko* [online]. Blansko : Městská knihovna Blansko [cit. 2022-01-23]. Dostupné na internete: <<https://www.knihovnablansko.cz/2021/05/03/ockovani-proti-nemoci-covid-19/>>.
- Events. © 2021. In *Montgomery County Public Libraries* [online]. Montgomery County Public Libraries [cit. 2022-01-22]. Dostupné na internete: <<https://mcpl.libnet.info/events?r=thismonth>>.

- FORD, Anne. 2017. Saving Lives in the Stacks. In *American Libraries* [online]. Chicago : American Library Association [cit. 2022-01-20]. ISSN 2163-5129. Dostupné na internete: <<https://americanlibrariesmagazine.org/2017/06/21/saving-lives-in-the-stacks/>>.
- Georgia Tech Covid-19 Surveillance Testing and Vaccination Appointments. [n. d.]. In *Georgia Tech* [online]. Atlanta : Georgia Institute of Technology [cit. 2022-01-21]. Dostupné na internete: <<https://mytest.gatech.edu/>>.
- Health and Medical Reference Guidelines. 2008. In *Reference & User Services Association* [online]. Chicago : American Library Association [cit. 2022-01-11]. Dostupné na internete: <<https://www.ala.org/rusa/resources/guidelines/guidelinesmedical>>.
- Health Education. © 2002–2022. In *Rural Health Information Hub* [online]. Grand Forks : Rural Health Information Hub [cit. 2022-01-21]. Dostupné na internete: <<https://www.ruralhealthinfo.org/toolkits/health-promotion/2/strategies/health-education>>.
- Health Literacy. 2019. In *HRSA – Health Resources & Services Administration* [online]. Rockville : HRSA – Health Resources & Services Administration [cit. 2021-10-31]. Dostupné na internete: <<https://www.hrsa.gov/about/organization/bureaus/ohe/health-literacy/index.html>>.
- Health Literacy in Healthy People 2030. 2021. In *Office of Disease Prevention and Health Promotion, United States Department of Health & Human Services* [online]. Rockville : Office of the Assistant Secretary for Health, Office of the Secretary, U. S. Department of Health and Human Services [cit. 2022-01-23]. Dostupné na internete: <<https://health.gov/our-work/national-health-initiatives/healthy-people/healthy-people-2030/health-literacy-healthy-people-2030>>.
- CHAN SANTOS, Michele. 2021. Libraries as Telehealth Providers. In *Texas Library Journal* [online]. Austin : Texas Library Association, vol. 97, iss. 1, Spring 2021, s. 92 – 94 [cit. 2022-01-22]. ISSN 0040-4446. Dostupné na internete: <https://txla.org/wp-content/uploads/2018/09/TLJ-Spring-2021_Issuu.pdf>.
- ISLAM, Md Saiful et al. 2020. COVID-19–Related Infodemic and Its Impact on Public Health: A Global Social Media Analysis. In *The American Journal of Tropical medicine and hygiene* [online]. Arlington : American Society of Tropical Medicine and Hygiene, vol. 103, iss. 4, s. 1621 – 1629 [cit. 2022-01-23]. ISSN 1476-1645. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.4269/ajtmh.20-0812>>.
- KISCADEN, Elizabeth et al. 2021. Impact of a consumer health information specialization (CHIS) sponsorship program on the ability of public library staff to provide consumer health information. In *Journal of the Medical Library Association* [online]. Pitt Open Library Publishing, vol. 109, iss. 2, s. 267 – 274 [cit. 2022-01-14]. ISSN 1558-9439. Dostupné na internete: <<https://www.doi.org/10.5195/jmla.2021.970>>.
- Knihovny a koronavirus. 2022. In *IPK – informacne pro knihovny* [online]. Praha : Národní knihovna ČR [cit. 2022-01-09]. Dostupné na internete: <<https://ipk.nkp.cz/koronavirus-1/koronavirus>>.
- Koronavirus. © 2014. In *Slovenská národná knižnica* [online]. Martin : Slovenská národná knižnica [cit. 2022-01-09]. Dostupné na internete: <<https://www.snk.sk/sk/informacie-pre/kniznice-a-knihovnikov/koronavirus.html>>.
- NORMAN, Cameron D. – SKINNER, Harvey A. 2006. eHealth Literacy: Essential Skills for Consumer Health in a Networked World. In *Journal of Medical Internet Research* [online]. Toronto : JMIR Publications, vol. 8, iss. 2 [cit. 2022-01-21]. ISSN 1438-8871. Dostupné na internete: <<https://www.doi.org/10.2196/jmir.8.2.e9>>.
- Očkovanie z ulice, 2021. In *Mesto Medzilaborce* [online]. Medzilaborce : Mesto Medzilaborce [cit. 2022-01-09]. Dostupné na internete: <<https://www.medzilaborce-urad.sk/oznamy/ockovanie-z-ulice.html>>.
- Onemocnění COVID-19 a aktuální očkování. [n. d.]. In *Městská knihovna v Praze* [online]. Praha : Městská knihovna v Praze [cit. 2022-01-09]. Dostupné na internete: <https://www.mlp.cz/cz/akce/e18039-onemocneni-covid-19-a-aktualni-ockovani/?action=save_event&instance_id=18045>.
- Registrácia na očkovanie. 2021. In *Facebook* [online]. Štátna vedecká knižnica v Košiciach [cit. 2022-01-09]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/svkkosice/posts/2372487812895111>>.
- Smysl očkování proti covid-19. [n. d.]. In *Městská knihovna v Praze* [online]. Praha : Městská knihovna v Praze [cit. 2022-01-09]. Dostupné na internete: <<https://www.mlp.cz/cz/akce/e18703-smysl-ockovani-proti-covid-19/>>.
- SØRENSEN, Kristine et al. 2015. Health literacy in Europe: comparative results of the European health literacy survey (HLS-EU). In *The European Journal of Public Health* [online]. Oxford : Oxford University Press, vol. 25, iss. 6, 1053-1058 [cit. 2022-01-23]. ISSN 1464-360X. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv043>>.
- SPEROS, Carolyn I. 2009. More than Words: Promoting Health Literacy in Older Adults. In *OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing* [online]. Silver Spring : American Nurses Association, vol. 14, iss. 3 [cit. 2022-01-21]. ISSN 1091-

3734. Dostupné na internete: <<https://ojin.nursingworld.org/MainMenuCategories/ANAMarketplace/ANAPeriodicals/OJIN/TableofContents/Vol142009/No3Sept09/Health-Literacy-in-Older-Adults.aspx>>.

Stress Relief Activities. © 2022. In *University of Miami Libraries* [online]. Coral Gables : University of Miami Libraries [cit. 2022-01-20]. Dostupné na internete: <<https://www.library.miami.edu/learn/stress-relief-activities.html>>.

Understanding the Infodemic and Misinformation in the fight against COVID-19. © 2020 [online]. Washington : Pan American Health Organization [cit. 2022-01-21]. Dostupné na internete: https://iris.paho.org/bitstream/handle/10665.2/52052/Factsheet-infodemic_eng.pdf?sequence=14>.

VERNO, Lauren. 2021. Jacksonville residents flock to pop-up vaccine site for single-dose shots. In *News4Jax* [online]. [cit. 2022-01-09]. Dostupné na internete: <<https://www.news4jax.com/news/local/2021/04/01/state-hosts-pop-up-covid-19-vaccine-clinic-at-brentwood-library/>>.

WHITNEY, Wanda – KESELMAN, Alla – HUMPHREYS, Betsy. 2017. Libraries and Librarians: Key Partners for Progress in Health Literacy Research and Practice. In *Information Services & Use* [online]. Amsterdam : IOS Press, vol. 37, iss. 1, s. 85 – 100 [cit. 2022-01-20]. Dostupné na internete: <<https://content.iospress.com/articles/information-services-and-use/isu821>>.

WRIGHT, Jason. 2020. Library to act as Covid-19 testing site. In *Georgia Tech Library* [online]. Atlanta : Georgia Tech Library [cit. 2022-01-19]. Dostupné na internete: <<https://www.library.gatech.edu/news/library-act-covid-19-testing-site>>.

XIE, Bo – BUGG, Julie M. 2009. Public library computer training for older adults to access high-quality Internet health information. In *Library & Information Science Research* [online]. Elsevier, vol. 31, iss. 3, September 2009, s. 155 – 162 [cit. 2022-01-09]. ISSN 0740-8188. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.lisr.2009.03.004>>.

Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

ZO ZAHRANIČNEJ ODBORNEJ LITERATÚRY

PROF. JACEK WOJCIECHOWSKI

The article presents foreign specialized publications related to librarianship and information science. The summary provides a rich panorama of approaches and perspectives in current research on various librarianship and information science issues and topics, e. g. what are the most common incorrect beliefs about intelligence and IQ, how a massive technological change has been impacting particular areas of academic library activity (systems, services, collections, research, marketing, etc.) in recent years, what are the concrete ways that libraries and librarians can play a role in fostering public engagement with science, etc. The author analyses in detail the following works: WARNE, Russell T. *In the Know. Debunking 35 Myths about Human Intelligence*. Cambridge : Cambridge University Press, 2020; ATKINSON, Jeremy. *Technology, Change and the Academic Library: Case Studies, Trends and Reflections*. Kidlington : Chandos Publishing, 2020; *The Culture of Digital Scholarship in Academic Libraries*. Ed. Robin Chin Roemer, Verletta Kern. Chicago : ALA Editions, 2019; HARRINGTON, Eileen G. *Academic Libraries and Public Engagement with Science and Technology*. Kidlington : Chandos Publishing, 2019; *Skorinovskije čtenija 2019: sovremennyye tendenciji razvitija izdatelskogo diela*. Minsk : Bieloruskij gosudarstviennyj tehnologičeskij universitet, 2019.

Keywords: cognition; human intelligence; academic libraries; technological innovations; scientific literacy; editorship

 jwck@wp.pl

 Jagiellonian University in
Kraków

 https://en.uj.edu.pl/en_GB

Spomedzi kníh, ktoré sa mi podarilo v ostatnom čase prečítať, rozhodne vystupujú do popredia úvahy profesora Russella Warneho z Utah Valley University. Zdrojom kreatívneho myslenia je podľa neho inteligencia spolu so získanými vedomosťami. Autor zároveň rozoberá možné dôsledky tohto uvažovania v procesoch komunikovania informácií. Uvedené procesy totiž patria k dôležitým knižničným nástrojom, zohrávajú významnú úlohu v živote a zúčastňujú sa na tvorbe každodenného poznania.

O INTELIGENCII [*****]

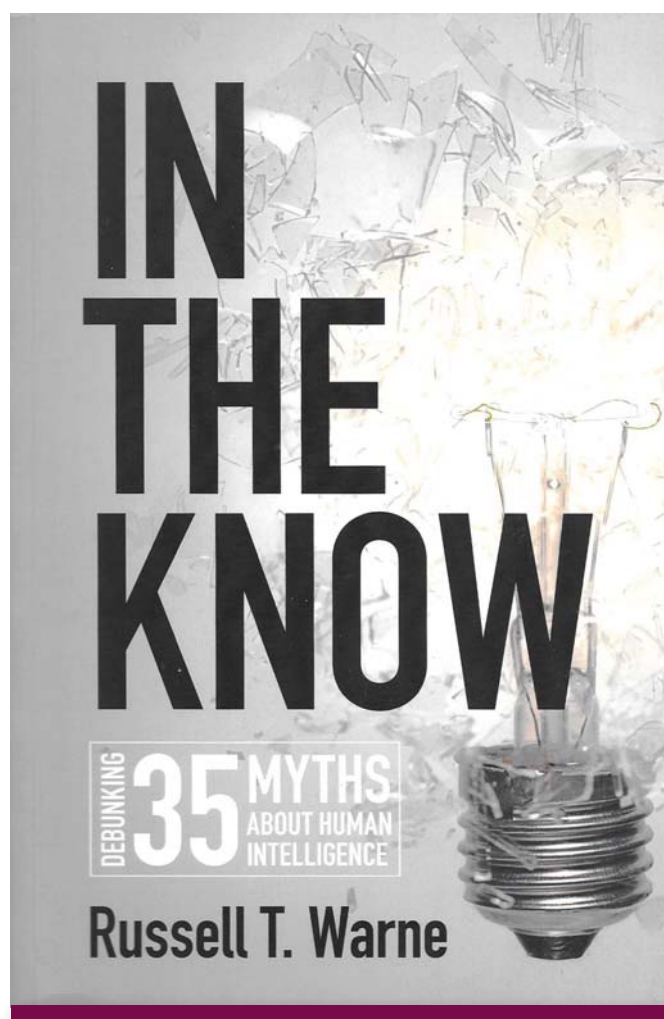
WARNE, T. Russell. 2020. *In the know. Debunking 35 myths about human intelligence*. Cambridge : Cambridge University Press 2020. 418 s. ISBN 978-1-108-71781-6.

Americký psychológ Russell Warne sa vo svojej monografii sústreďuje na inteligenciu ako hlavnú zložku poznávacích schopností. Nie je však jasné, prečo je inteligencia najrozvinutejšia práve u ľudí. Možno to súvisí s verbálnymi schopnosťami a následne aj so schopnosťou čítať a písať (ktoré sa zaraďujú aj do okruhu knižničných nástrojov), avšak varovným signálom by malo byť, že v poslednom čase sa tieto schopnosti výrazne podceňujú. Nejasnosti do problematiky vnáša i fakt, že nejestvuje žiadna spoločná definícia inteligencie ani jej zložiek, preto sa zvykne uvádzať spojenie, že ide o všeobecnú schopnosť riešiť problémy alebo mentálnu schopnosť jedinca predvídať budúcnosť, respektíve ide o umenie vytvárať zmysluplné myšlienkové konštrukcie. Vynára sa však otázka, ako by sa malo vymedzovať poznanie, ale aj úvahy o schopnosti abstraktného uvažovania, teda o možnosti odlišovať všeobecnú a teoretickú inteligenciu od praktickej.

Warne takto naznačuje jestvovanie dvoch samostatných kategórií inteligencie, teda dvoch odlišných systémov myslenia. Prvý funguje rýchlo, ale plytko, napríklad pri recepcii rôznych vizuálnych komunikátov, druhý je zasa prehĺbený, ale oneskorený a v istom zmysle aj lenivý. Tento princíp funguje napríklad v procese čítania. Pre knižničnú prax má táto hypotéza fundamentálny význam, ale Warne spolu s ďalšími autormi sa o nej vyjadruje skepticky. (V roku 2002 ju síce presadzoval psychológ Daniel Kahneman¹, laureát Nobelovej ceny (2002) za ekonómiu, ale hoci by jeho výroky mohli výrazne podporiť aj knižničnú teóriu a prax, predmetná kniha to však nepotvrdzuje a ani v bibliografii sa žiadna Kahnemanova publikácia neuvádza.)

Charles Spearman už v roku 1904 naznačil, že v ľudskom ume existuje faktor „g“, teda niečo ako hlavný regulátor zodpovedajúci za plnenie úloh. Mohla by to byť tá pravá a všeobecná inteligencia, ktorá je prepojená aj s inými mentálnymi faktormi, a tak umožňuje predvídanie udalostí. Ďalší bádatelia Broca a Wernicke zistili, že v mozgu existuje autonómne jazykové centrum. Postupne vznikol obraz štruktúry fungovania mozgu, ktorý bol do určitej miery stotožňovaný s inteligenciou.

V každom prípade Warne zhrnutím poznatkov priblížil, čo sa podarilo zistiť v priebehu 100 rokov a čo je stále neznáme. Hoci vplyv génov a dedičnosti je veľký, podstatný význam majú zámerné vplyvy a komplexné bezprostredné prostredie. V súčasnosti vraj vplyv elektroniky si tiež vynucuje inten-

zívnejšie myslenie. Odborníci sú však v tomto smere skeptickí, pretože programy údajne rozvíjajúce inteligenciu sú zamerané na pracovnú pamäť, ale neobsahujú konkrétne postupy. Autorom uvedený dodatok, že sebaistí jedinci oplývajú vyššou inteligenciou, nemožno považovať za axiómu ani racionálny názor.

I napriek identickému inteligenčnému pôsobeniu na rôznych jedincov nie je možné zabezpečiť ich rovnaké IQ, pretože ich ovplyvňuje veľa faktorov zameraných rozličnými smermi. Autor s istou nadsádzkou uvádza príklad povojnovej obnovy Varšavy, v ktorej bola demograficky zmiešaná komunita vystavená rovnakým stimulom a začlenená do až fotograficky identickej architektúry. Výsledný efekt bol však ten, že všetci sa nestali rovnakými.

Ľudia sa líšia psychomotorickou aktivitou, tvorivosťou myslenia či umeleckými schopnosťami. Pokiaľ sa do desiateho roka života neobjaví akékoľvek individuálne nadanie, potom môže byť na vytváranie vlastnej individuality už neskoro.

Rovnako je to aj s učením. Existujú genealogické, osobné a motivačné rozdiely a rozdiely spôsobené práve intelektuálnymi odlišnosťami a kognitívnym poznaním. V konečnom dôsledku ide o odlišnosti, ktoré sa napokon odrazia vo vzdelaní, ale najviac sa vyskytujú v čitateľských schopnostiach a zručnostiach. Otázne je, ako na to zareagujú knižnice.

Warne sa nazdáva, že edukačné rozdiely je možné regulovať iba v malej miere, avšak z tohto jeho názoru nevyplýva nijaký záver. Podstata veci je v tom, že všade vo svete sú vzdelávacie programy takmer identické pre všetkých. S ich diferencovaním nesúhlasí skoro nik, pretože by to bolo považované za diskrimináciu. Občas by sa dalo hovoriť o realizačných rozdieloch, pretože aj lektori a učitelia sú rôzni tak, ako sú rozdielne aj ich výkony či individuálny prístup a realizácia ich vzdelávacieho procesu. Ani v tomto prípade však nejstávajú systémové riešenia.

Hlavným problémom je fakt, že inteligencia diferencuje životy ľudí, a to nielen v pozitívnom zmysle, pretože jedinci s vysokým IQ sú náchylnejší podliehať negatívnym vplyvom, hoci sú celkovo úspešnejší v zamestnaní, v škole a v živote. Odborne veľmi náročné (ale aj platovo atraktívne) profesie si vyžadujú vysokú inteligenciu. Lepšie žiť a zarábať by chcel každý, preto i Warne spolu s ďalšími odborníkmi (nielen z oblasti psychológie) sústreďuje svoju pozornosť na túto problematiku.

Aká by teda mala byť odpoveď na otázku, či je reálne možné ovplyvňovať inteligenciu a akým spôsobom sa na tom procese môžu podieľať knižnice? Obávam sa, že konkrétna odpoveď nejstávuje.

Warne prezentuje názor, že rozdiely v inteligencii môžu ovplyvňovať i prirodzené faktory (aj keď len v minimálnej miere), najmä tie demografické. Konkrétne uvádza rasové (etnické) determinanty a pohlavie. Prvé z menovaných sú v Poľsku takmer nebadateľné, avšak najvyšším indexom IQ sa vraj v celosvetovom meradle vyznačujú ľudia z Východnej Ázie, za nimi nasledujú obyvatelia Európy a najnižšiu hodnotu IQ majú ľudia z Afriky. V Európe majú údajne najnižšie IQ Španieli. Lenže takéto výroky nevedú k absolútne žiadnym záverom.

Podstatne výraznejší vplyv na rozdiely v inteligencii má pohlavie. Autor zdôrazňuje prvenstvo žien v reakciách, vo verbálnom správaní a čítaní, no nevedno, či je to prínosom aj v knihovníctve. Ženy oproti mužom zvyčajne prejavujú záujem o širší okruh otázok a ochotnejšie spolupracujú. Na druhej strane sa muži viac zameriavajú na vizuálne oblasti (vizuálno-priestorové záležitosti), javia väčší záujem o matematické otázky a ochotnejšie vzájomne súperia. Všetky uvedené rozdiely sú však minimálne, a ak aj majú nejaký vplyv na úroveň inteligencie, tak ten je podľa Warne zanedbateľný.

Obdobne je to aj s aktivitami účelovo zameranými na formovanie „g“ faktora. Istá cielenosť by bola aj žiaduca a mala by zmysel, pretože v konečnom dôsledku životné úspechy jedinca súvisia s jeho inteligenciou. (Správnym rozhodnutím a uvedomovaním si vlastných/cudzích limitov a možností, ako aj vhodnou prípravou, by bolo možné dosiahnuť požadovaný stupeň inteligencie, a tým aj dobrú životnú úroveň). Skutočnosť je však iná, lebo každý jeden človek chápe veci rozdielne (jeden dokáže pochopiť to, ďalší zasa tamto). Warne sa však nazdáva, že je to veľmi náročné a málokto to dokáže. A čo môžu v takomto prípade urobiť knižnice? Na túto otázku niet odpovede. Možno v rámci eventuality existuje odpoveď na túto otázku rovnako ako sa dajú zvyšovať hodnoty faktora „g“ a indexu IQ, ako aj zlepšovať celkovú inteligenciu. Lenže čo to vlastne znamená? Warne je v tomto smere opatrný a iba signalizuje, že takáto možnosť existuje.

Inteligencia u ľudí je rozdielna a s tým súvisí i vysoká alebo nízka účinnosť „g“ faktora. Z toho napokon vyplýva rozličná miera ich kreativity, originality, schopnosť prichádzať s rozličnými novými nápadmi v rôznych oblastiach. Stále však nie je známe, ako by sme „g“ faktor mohli korigovať a ako

zvyšovať index IQ. Isté je len to, že ľudia sa odlišujú rozdielnou úrovňou a mierou inteligencie. Zatiaľ však celý edukačný a inteligenciu zvyšujúci proces je stavaný tak, ako keby sme boli z intelektuálneho hľadiska všetci rovnakí.

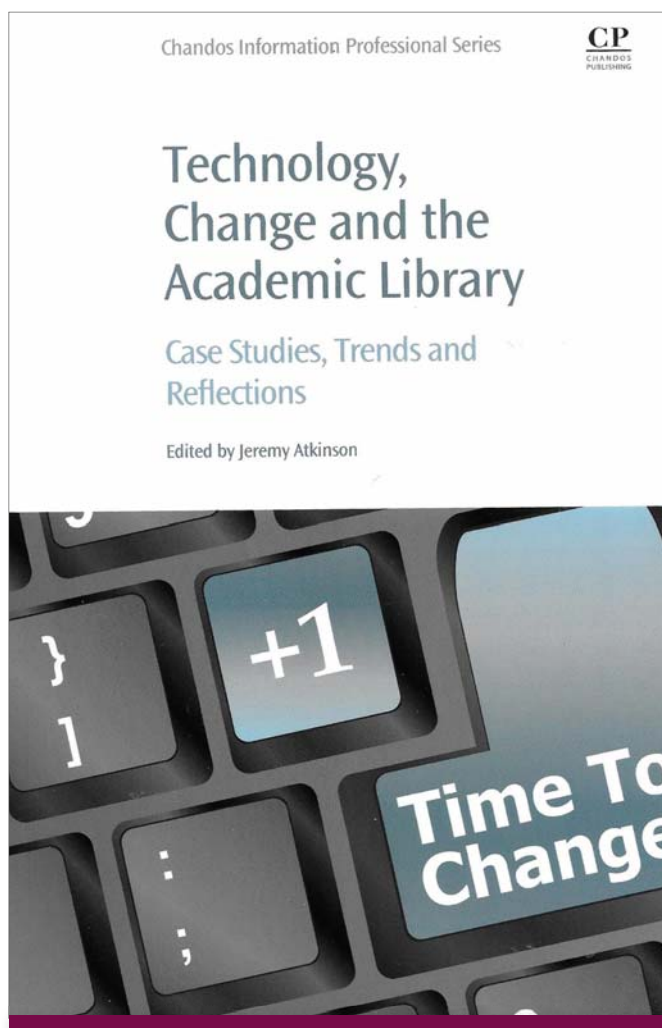
AKO ĎALEJ [***]

ATKINSON, Jeremy. 2020. *Technology, change and academic libraries. Case studies. Trends and Reflections*. Ed. Jeremy Atkinson. Kidlington : Chandos Publishing 2020. 215 s. ISBN 978-0-12-822807-4.

Fragmentárny pohľad na akademickú knižničnú verejnosť z hľadiska jej aktivít, očakávaní a v nich odohrávajúcich sa zásadných zmien prináša Jeremy Atkinson. Autor publikácie najskôr pracoval v rozličných anglických univerzitných knižniciach a nakoniec sa usadil na univerzite v Cardiffe. Atkinson ako editor zaradil do zborníka tri vlastné state a desať individuálnych i kolektívnych štúdií autorov z Anglicka, Austrálie, Írska a Walesu. Geografické spektrum prispievateľov je rozsiahle, to sa už ale nedá povedať o tematickom zábere publikácie, ktorý je podstatne užší, a to aj napriek tomu, že informuje o bohatom repertoári prebiehajúcich zmien a ich príčinách v akademickom knihovníctve. Atkinson tvrdí, že na jednej strane existujú isté očakávania používateľov knižníc, ale aj to, že v súčasnosti sa znižuje záujem o knižnice ako o inštitúcie. Na druhej strane však rastie túžba po nezávislosti a samostatnosti vo využívaní knižníc a obmedzovaní knižničného mediátora. Nie je zrejmé, odkiaľ pramenia tieto postuláty, ale v zborníku sa píše o zvýšenom otvorenom prístupe a o nových informačných technológiách. S tým by som nechcel polemizovať. Podľa autora istú úlohu v zmenách zohrali rozdielne formy vzdelávania vysokých škôl, znížilo sa financovanie akademických knižníc univerzitami a v poslednom čase pribudla aj invázia koronavírusu.

Na príprave príspevkov spolupracovali viacerí aktívni vysokoškolskí knihovníci z Anglicka, Austrálie, Walesu a z Írska. Takto vzniklo dovedna 10 individuálnych alebo kolektívne spracovaných statí. Atkinson navrhol všetkým prispievateľom jednotné trojzložkové členenie príspevkov na deskripciu súčasného stavu, jeho analýzu a syntézu v podobe navrhovaných opatrení. Úvodné myšlienky rozvíja Atkinson vo svojom druhom príspevku. Okrem iného je tam uvedený aj názor, že technológia by mala byť podporou praxe a nie jej diktátorkou. V takomto kontexte by sa mali knihovníci viac zamerať na manažment fondov a propagovanie ich obsahov a nemali by podliehať technologickým nátlakom, hoci zručnosti a manuálne schopnosti sú bezpodmienečne nevyhnutné. Rovnako dôležitá je orientácia na otvorenú vzájomnú spoluprácu a na výmenu názorov.

Prebiehajúcu digitalizáciu komunikácie nezvládajú všetci rovnako, preto je nevyhnutná digitálna adaptácia, respektíve kombinovaná či hybridná príprava a v rámci možností aj s účasťou knižníc. Atkinson presadzuje myšlienku využívania súkromných mobilných používateľských zariadení, a to nielen v akademických knižniciach, ale aj v celých kampusoch. V praxi sa táto koncepcia objavuje pod skratkou

BYOD – Bring Your Own Device. Mnohí tvrdia, že ide o mimoriadne prospešné riešenie. Avšak tieto úsudky treba brať s veľkou rezervou, pretože v záverečnej kapitole sa píše o rozširovaní ponuky knižničných služieb, aktivít a raste autority knižníc, ale v skutočnosti badáme niečo úplne opačné. Navonok aktuálny návrh o kontinuálnom pokračovaní v elektronizácii knižníc vedie k dramatickému nárastu nákladov na ich prevádzku, no vysoké školy na celom svete sa túto skutočnosť pokúšajú všemožne zastierať. K tomu všetkému ešte pribudla výzva, aby vo vysokoškolskom knihovníctve začala prevládať orientácia na služby (tu je potrebné technické vybavenie), ale nie na fondy. Ide o nedorozumenie, pretože tieto atribúty sú neoddeliteľné. Podstatu knihovníctva tvorí poskytovanie služieb.

Najlepšie sa v tom zorientujú vhodne pripravení používatelia, pretože niektorým, ako zhodne tvrdia knihovníci z univerzity Portsmouth, je potrebné pomáhať dokonca i s maličkosťami. Našťastie už existuje signalizačný systém, ktorý pracuje na princípe GPS a napomáha pri lokalizovaní dokumentov v regáloch. Kým spočiatku ukazoval iba na triedy (aj to iba pomocou farieb), v súčasnosti je to takmer plne automatizovaný systém, ktorý je prepojený s katalógmi. Jeho fungovanie preverujú v univerzitnej knižnici v írskom meste Limerick. Za zmienku stojí aj implementácia ďalšej technológie v univerzitnej knižnici v Sheffielde, kde zaviedli dvadsaťštyrihodinové služby pre používateľov. Osobne sa zdržím eufórie spojenej s možnosťou využiť služby knižnice o 23.47 hod., ale nevôľa zamestnancov voči implementovanej inovácii sa zdá byť opodstatnená, pretože o inkriminovanej hodine by v knižnici mal niekto fyzicky byť. V Sheffielde, pravdepodobne, podcenili odpor zamestnancov knižnice voči inovácii.

Správy z univerzitnej knižnice v austrálskom meste Adelaide uvádzajú, že jej používatelia uprednostňujú digitálne fondy (hoci každá knižnica má na to iný názor), pretože im to uľahčuje procesy vyhľadávania. Taktiež tvrdenie, že voľnosť výberu je v súčasnosti podstatne väčšia, sa mi javí neopodstatnené. Tamojší knihovníci sú toho názoru, že základom fungovania knižnice nie je ich stabilita, ale operatívnosť. Mne osobne sa to javí ako mýtus.

V zborníku sa nachádza aj informácia z waleského mesta Cardiff o systémovej spolupráci 88 vysokoškolských knižníc. Tento počet je vskutku pozoruhodný, no nepíše sa o tom dostatočne prehľadne, dokonca je problém i s lokalizovaním spolupráce. Pravdepodobne sa to všetko realizuje v rámci celého Walesu, keďže v samotnom meste nie je toľko vysokoškolských knižníc. V predmetnej správe sa tiež zdôrazňuje možnosť využívania súkromných mobilných zariadení ich používateľmi, čo vraj zvýšilo cirkuláciu časopisov o 10 percent a kníh dokonca o 50 percent. Na druhej strane sa píše o výraznej redukcii využívania tlačných kníh.

V uvedenom zväzku sú aj informácie o univerzitnej knižnici v meste Leeds, v ktorej sa kladie dôraz na účelovosť priestorov (určených na štúdium na mieste), ako aj na potrebu vedenia samostatných katalógov a tlačných a elektronických kníh. Okrem toho si tamojší knihovníci pochvalujú spracovanie štatistík o využívaní predmetových fondov, pretože to pomáha pri ich ďalšom dopĺňovaní. Mám z toho zmiešané pocity.

Do okruhu systémových riešení patrí aj informácia z univerzitnej knižnice v austrálskom Perthe, kde v rámci komplexnej digitalizácie prepojili dopĺňovanie fondov s ich spracovaním a sprístupňovaním pomocou systému *Legento*, ktorý okrem spomínaných základných úloh používajú aj pri overovaní citácií. V texte sa však neuvádzajú podrobnejšie informácie o tom, ako to celé funguje, pretože ďalšia správa už referuje o kurzoch organizovaných pre študentov. Zrejme si v univerzitnej knižnici v Perthe všimli, že používatelia sa dopúšťajú mnohých omylov, preto navrhli pre nich kurzy zamerané na ozrejmovanie postupov pri vyhľadávaní vedeckých dokumentov a získavanie zručností vo vzdelávacej a vedeckej práci v kolektívoch. Zdá sa, že ide o nový knižničný trend.

Univerzitná knižnica v Yorku mala pripravovať na digitalizáciu knižníc formou kurzov. Organizátori podujatí ich hodnotili veľmi pozitívne, lenže po čase sa ukázalo, že šance na ich zopakovanie sú nulové, preto celkový prínos takýchto podujatí vyznieva rozpačito. V príspevku sa taktiež píše o kurze ako digitalizovať fyzické predmety, ktorý uskutočňovali v univerzitnej knižnici v austrálskom Newcastli, v tomto prípade už ide o podstatne sofistikovanejšiu zručnosť, ktorá si vyžaduje náležité technické zariadenie.

Z celej tejto palety ako najzaujímavejšie knižničné inovácie vyznejú rozšírené či upravené ponuky služieb. Nemožno však o nich referovať ako o overených a stopercentne funkčných službách, navyše ich vychvalovanie samotnými autormi sa miestami zdá byť trocha pritiahnuté za uši.

DIGITÁLNY OBČAN [***]

The Culture Of Digital Scholarship In Academic Libraries. Ed. Robin Chin Roemer, Verletta Kern. Chicago : ALA Editions 2019. 240 s. ISBN 978-0-8389-1897-5.

Pokiaľ predchádzajúci anglo-austrálsky zborník pertraktoval digitalizované knižničné služby, menej už prípravu kurzov, táto americká publikácia, spracovaná kolektívom autorov z Washingtonskej univerzity, zahŕňa 12 príspevkov zaoberajúcimi sa rozličnými aspektmi, ktoré v súčasnosti vplyvajú na fungovanie akademických knižníc. Pochybujem však o správnom rozhodnutí redaktorov. Šéf editorského projektu Robin Roemer sa odvoláva na brutálnu realitu digitalizácie komunikovania informácií, ktorej sa v súčasnosti musia prispôbovať aj knižnice. Ak to nedokážu, budú jedno-ducho zbytočné. Tým nechcem naznačiť, že tlačené dokumenty by sa už mali odovzdávať do zberu, pretože ony samy už nedokážu byť dôvodom existencie knihovníctva ako odboru. Uvádzam to s veľkým zármutkom.

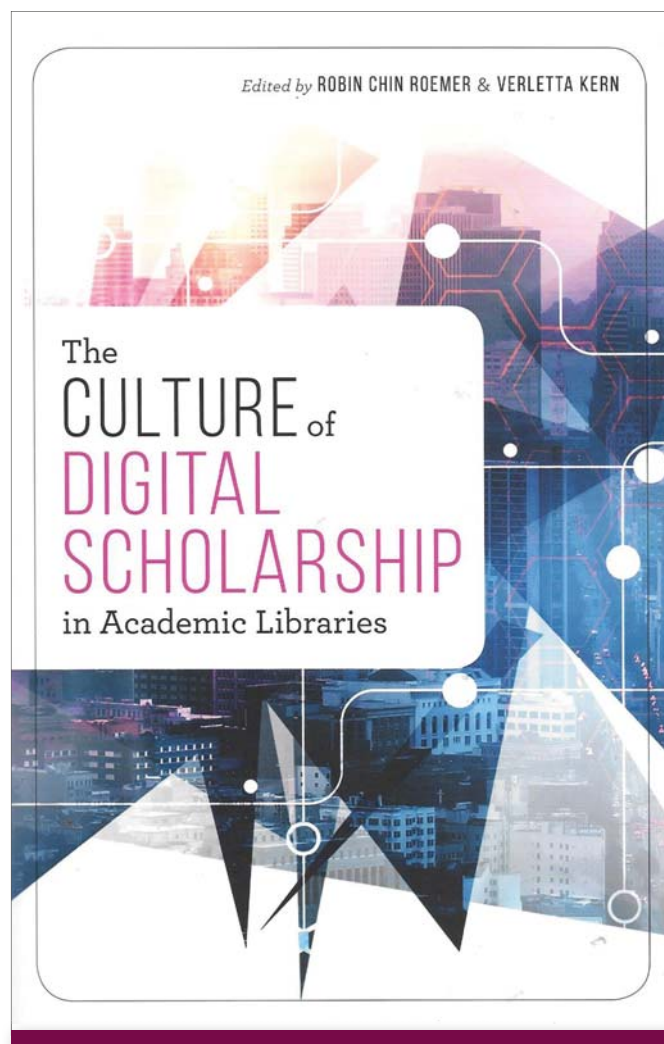
V nasledujúcej časti zacielim pozornosť na komunikovanie informácií z aspektu účasti na tomto procese. Pred štvrtstoročím John Katz zaviedol pojem „**digitálny občan**“. Ide o osobu, ktorá zvláda digitálne pravidlá vysielania a príjmu. Vo veľkej miere sú nimi všetci dnešní študenti, ale hlavne mladšie ročníky využívajúce knižničné služby práve v tomto režime. Na druhej strane, prostredníctvom knižníc môžu vstupovať do siete ako blogeri, podnecovatelia diskusií, autori námetov na zamyslenie a pod. v rámci internetových skupín študentov a vedeckých pracovníkov. Sprostredkovateľská účasť knihovníkov sa môže dotýkať rozličných obsahov i napriek tomu, že im nerozumejú, pretože ich poslaním je len umožniť, respektíve uľahčiť sprostredkovanie.

Podľa Roemera ide o všeobecné sprostredkovanie, ja však zastávam názor, že neznalosť tejto problematiky (predovšetkým v digitalizovanej podobe) komplikuje samotnú podstatu tejto služby. Netvrdím, že knihovníci to majú jednoduché, nikto to ani neočakáva.

Nové médiá a nové tematické okruhy zmenili zásady doplňovania fondov (ak ešte nejaké doplňovanie existuje), a tak za súčasných okolností by v zásade malo platiť pravidlo, že všetko by malo byť prístupné všetkým. Skutočnosť je však iná, pretože nie je všade dovolené všetko a všetkým.

O tematickom vymedzení a trvaní doplňovania tradičných a nových dokumentov rozhoduje aktivita knižnice, ktorá tieto otázky konzultuje s expertmi. V prípade knižnice v štáte Washington sa k tomu pridáva aj povinnosť publikovať online dokumenty tak, ako keby aj vlastnila vydavateľstvo. Všetky tieto pravidla sú však podané mimoriadne hmlisto.

Relatívne rozsiahla a pomerne zaujímavá úvaha v tomto zborníku sa týka fenoménu **dát** a ich propagovania. Autori v nej rozoberajú problematiku dát, čo sú dáta, ako komunikovať s kompetentnými odborníkmi pri narábaní s dátami, ale aj ako sa podieľať na výskumoch a organizovať vhodné služby. V texte sa výrazne preferujú knižničné služby založené na sprístupňovaní dát, pretože v opačnom prípade si na knižnicu nikto nespomenie. (Najefektívnejší je síce osobný kontakt v reálnom čase, ale ich realizovanie je potrebné na rozličných platformách, preto sa môžu uskutočňovať aj v kolektívoch vytváraných knižnicou.)

Univerzitná knižnica vo Washingtone sa okrem iného pýši tým, že prevádzkuje mediálne centrum, v ktorom sa nachádzajú hudobné dokumenty, filmy, videozáznamy a hry. O tomto kombinovanom komplexe analógových a digitálnych fondov sa píše mimoriadne nezáživne.

Nastoluje sa teda otázka, aká je spolupráca knižníc s vysokými školami? Odpovede sú dosť nejasné, pretože údajne 40 % študentov a vedeckých pracovníkov síce využíva digitálne fondy knižnice, no mnohí (nevedno koľkí) z nich poukazujú na s tým spojené, ale bližšie neurčené ťažkosti. V každom prípade v knižnici začali s digitálnou edukáciou v podobe špecializovaných školení, v dôsledku čoho vznikla *School of Computer Science*, ale údajne tento počin viedol k obmedzeniu interdisciplinárnej spolupráce študentov a vysokoškolských pracovníkov. Autorka predmetnej state nijako nevysvetľuje, ako sa k takému záveru dopracovala.

Viac pozornosti sa venuje podpornej službe založenej na konkrétnom poradenstve s overujúcim jedincom, ktorá skúma správnosť a vhodnosť zvolených dát, ale aj ich relevantnosť pre pripravovanú publikáciu, pretože vždy platia nejaké licenčné obmedzenia a práve knižnice by o nich mali najviac vedieť. V tejto oblasti sa taktiež objavujú návrhy na organizovanie cvičení, kurzov a ďalších foriem kolektívneho vzdelávania, no v súčasnosti to vyzerá ako istý druh posadnutosti. S tým sa však spája omnoho viac pochybností než otázok.

Robin Roemer podrobne opisuje výhody, ktoré prináša ukazovateľ *Impact Factor*, a robí to s obdobným nadšením, s akým sa stretávame v Poľsku. Ide o určenie miery prestíže rozličných vedeckých časopisov na základe stanovených dohodnutých ukazovateľov, ibaže v súčasnosti sa to odohráva na pôde internetu. Významné rozdiely voči dávnym bibliometrickým parametrom sú evidentné, ale žiada sa doplniť, že ani v Poľsku to nie je iné, pretože aj tu sa uprednostňuje *Science Citation Index* a *Web of Science*. Tak či onak, všetky uvedené nástroje zásadne zjednodušujú citovanie.

V zborníku sa nachádzajú aj informácie o fungovaní špeciálneho digitálneho strediska s názvom *Story Center*, v ktorom zhotovujú a sprístupňujú umelecké digitálne príbehy, vrátane videí. Jeho poslaním je vraj zjednodušenie adaptácie na digitálne formy komunikovania informácií. Prístup k nemu majú tak tvorcovia, ako aj príjemcovia. Mňa to akosi neoslovilo, pretože som starosvetský.

Spoluprácu univerzitných a verejných knižníc na území štátu Washington (formou voľného prístupu k fondom) do istej miery opisuje jeden významnejší, ale veľmi fatálne napísaný príspevok, prostredníctvom ktorého autor špecifikuje pomoc mestu a regiónu s využitím všetkých dostupných a užitočných materiálov nachádzajúcich sa v knižniciach. Ide najmä o niektoré štúdie odborníkov, ako aj o študentské práce a eseje týkajúce sa miestnej problematiky. Súčinnosť by mohla prispieť k posilneniu predstáv o užitočnosti knižníc a knižničného úsilia. Lenže personálne kapacity sú nedostačujúce na to, aby sa dopracovali k nejakým zmysluplným výsledkom a relevantné správy o projekte sú maximálne nezrozumiteľné.

V záverečnej časti tejto publikácie je uvedené odporúčanie, respektíve návrh na podporu digitálneho vzdelávania prostredníctvom knižníc, pretože sú na to predurčené nielen vďaka fondom, ale aj preto, lebo disponujú najvhodnejším miestom na využívanie internetu s jednoduchým, neobmedzeným a rýchlym prístupom k širokému okruhu názorov a možnosťou elektronickej edukácie formou kurzov a cvičení. Taktiež sa navrhuje podporovať vedeckých pracovníkov a (v rámci možností) čo najviac im pomáhať, ale zároveň ponúkať všetkým používateľom knižníc interdisciplinárne služby. Musím však konštatovať, že okrem diferenciácie služieb vyznieva všetko ostatné veľmi neprirodzene, preto by sa mali vypracovať skutočne racionálne knižničné návrhy, o ktoré bude mať verejnosť záujem, inak existencia knižníc stratí opodstatnenie.

V každom prípade v tomto, ale aj v iných zväzkoch ide o záhadu. Digitálny občan v súčasnosti (ešte stále) nie je.

ZÁKLADY VEDECKÉHO POZNANIA [**]

HARRINGTON, Eileen G. 2019. *Academic libraries and public engagement with science and technology*. Kidlington : Chandos Publishing 2019. 204 s. ISBN 978-0-08-102124-08.

V súčasnej situácii a za daných podmienok sa profesijné a vedecké úvahy v knižničnej oblasti nevyhnutne zameriavajú na fundamentálnu otázku týkajúcu sa nielen budúcnosti knižníc ako inštitúcií, ale

aj profesie, majúc pri tom na pamäti, či nestihne knihovníkov rovnaký osud ako strážcov majákov, debnárov či ránehojčov?

Profesijné a vedecké písomníctvo a naň nadväzujúca publicistika je (všetko) na jedno kopyto a v rovnako infikovanej tónine. Nejde o pútavé čítanie bondoviek, ale týka sa našej práce. Tej dnešnej a, dúfajme, že vykonávanej aj v budúcnosti. Usilujem sa dať všetko dohromady a zároveň selektívne o tom referovať aj s vedomím, že nezriedka to vyznieva krajne nezaujímavo. Najhoršie je to vtedy, keď úroveň publikácie podlieza všetky kritériá. Tým sa však budem zaoberať v ďalšej recenzii.

V tejto publikácii autorka tvrdí, že ľudia dôverujú vede a táto dôvera sa časom neoslabuje. Bodaj by mala pravdu, pretože na dôvere, ktorá ovplyvňuje ideologické, existenčné a náboženské predstavy ľudí, sa zakladá pokrok. Eileen Harringtonová, zástupkyňa riaditeľa komplexu univerzitných knižníc *Shady Grove* v štáte Maryland, na základe skúseností z knižničného komplexu zakladá koncepciu úloh pre akademické knižnice s cieľom podporovať vedu a všemožne ju propagovať. Aj toto znie ako fráza, o ktorej som už písal.

Zmysel uvedeného sloganu najjednoduchšie vyjadruje akronym **STEM**: science, technology, engineering, mathematic. Považujem to za veľmi jednostranné a ako humanista ešte dodávam, že je to číry nezmysel. Autorka textu totiž uviedla, že osoby zaoberajúce sa vedou by mali relatívne niečo vedieť a že študenti sú celkovo nedostatočne sčítaní a musia absolvovať intenzívne úvodné školenia, čo vážne oddaluje samotné štúdium. Kde sú teda základy vedeckého poznania a dôvery k vede?

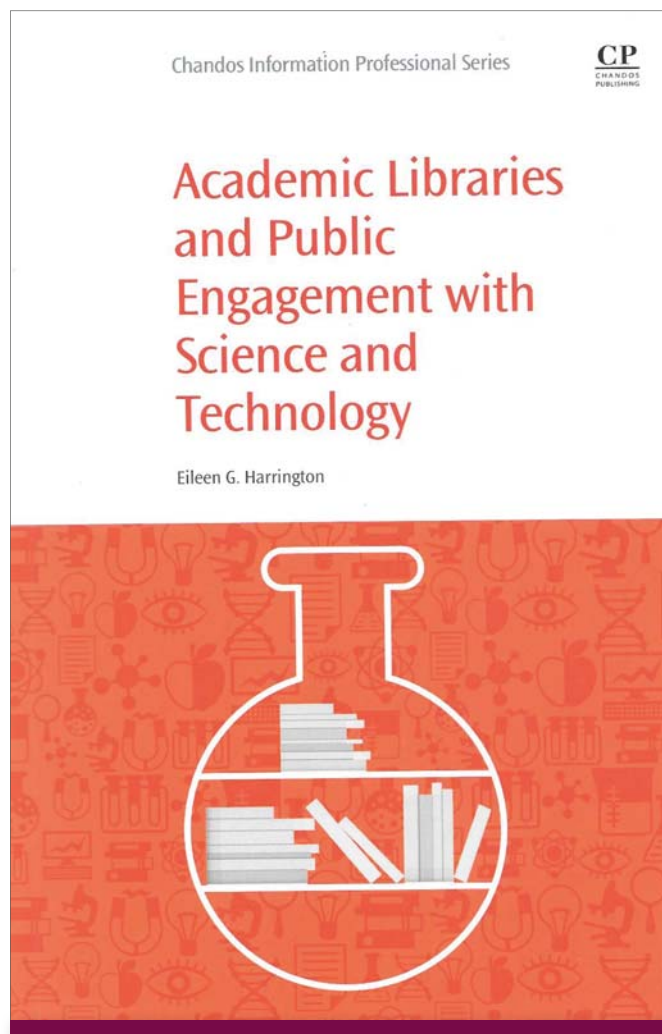
Ako príklad progresu vedeckých záujmov autorka uvádza, že ženy predstavujú 73 % záujemcov o psychológiu a 42 % o medicínske odbory. Lenže čo z týchto údajov vyplýva?

Pravdou však je, že v dnešnej vede sa odstupuje od jednosmerného komunikovania informácií a prechádza sa k dialógu a diskusii aj s využitím internetu. Vtedy sa knižnice ukazujú ako užitočné, pretože môžu zabezpečiť multidisciplinárnu platformu výmeny názorov a diferencovanú účasť verejnosti, najmä ak sa do týchto procesov zapoja aj verejné knižnice. To si však vyžaduje podstatne viac prostriedkov, o ktoré je nutné sa usilovne uchádzať, a taktiež je dôležité rozumieť technológii, pretože nie všetko, do čoho sa investuje, sa aj zmysluplne uplatní. Autorka priznáva, že na technické zariadenia sa mínajú finančné prostriedky pôvodne určené na nákup tlačenej knihy. Práve toho som sa obával a predpokladám, že je to rozšírená prax.

V texte sa taktiež vyskytla zmienka o tom, že pri propagácii noviniek možno počítať aj s pomocou študentov. Neuvádzajú sa však konkrétne formy realizácie tejto pomoci, takže je to opäť vágne, zas ide len o prázdne heslá, ktorých je v tomto diele viac než dosť, a autorka ich servíruje bez akýchkoľvek zábran. Napríklad píše, že veda sa zakladá na doposiaľ zhromaždených poznatkoch, ktoré je potrebné dopĺňať novými výsledkami z pozorovaní, a taktiež by mala rozhodovať o tom, kde a ako by sa mali používať. Jej ďalší slogan oznamuje, že jestvuje súvislosť medzi vedeckým a informačným obsahom, a tým sa treba inšpirovať po celý život. Čo sa už k tomu dá povedať?

O čosi vierohodnejšie vyznieva informácia o spolupráci akademických knižníc so školami založená na skupinovom zaškolení stredoškôľakov do metód intelektuálnej práce knižníc.

V lokalite, kde pôsobí Harringtonová, je niekoľko knižníc, preto vyslovuje mienku, že tieto sa môžu stať srdcom kampusov, a tak ponúkať dostatok priestoru všetkým. Obdobné uplatnenie by som videl

v prípade dávnych tržníc. Osobne však nechápem, prečo autorka uprednostňuje krátke jednogodinové prednášky (pri dlhších zaspávajú poslucháči?) tzv. *Science Study Break*, ktorých sa zúčastňujú nielen študenti, ale aj miestni obyvatelia. Autorka sa domnieva, že sa tým zväčšuje dosah prednášok, obohacuje predmet ponuky a zvyšuje pozornosť poslucháčov. Ľudia sa však zaujímajú o vedu, aj keď v nej nepôsobia, zhromažďujú dáta, vytvárajú si vlastné hypotézy. Získané vedecké poznatky dokážu uplatniť nielen vo vedeckom prostredí, ale aj vo svojom živote. Práve takéto myslenie podporuje vedu. Preto má význam skutočnosť, že sa na internete objavuje skupina skúsených praktikov, ktorí majú časom osvojené vedecké poznatky, respektíve sa na ne zameriavajú. Knižnice im môžu pomáhať s výberom tém, relevantných časopisov, zhromažďovaním dát, kvantitatívnym hodnotením progresu či dokonca s vytvorením špecializovanej skupiny.

V súvislosti s problematikou dát sa prevažne píše o **MEGADÁTACH** (Big Data). Menšie dáta sa po pri veľkých strácajú, hoci bývajú užitočné práve pre jednotlivcov. Knižnice ich môžu preberať, uchovávať, sprístupňovať, niekedy ich stačí len jednoducho lokalizovať, v tom dokážu byť nápomocné, pretože to platí aj pre dáta preberané z internetu, ktoré sa musia podrobiť selekcii a ku ktorým je nezriedka potrebný práve knižničný komentár.

Na zvýšenie účinnosti propagácie a efektivity sprístupňovania fondov už 20 rokov funguje medziknižničný systém s názvom *Open Access*, ktorý funguje v troch formách: *Open Content*, v ktorom sa môžu rozličné obsahy voľne a bezplatne využívať, *Open Process* na voľné prezentovanie vedeckých poznatkov verejnosti a *Open Infrastructure* predstavuje technologické prostredie na výskum a vzdelávanie.

V každom prípade, nie je to nejaká novinka, skôr len výraznejšie zdôraznenie otvorenosti vedy, vedeckej spolupráce a šírenie výsledkov vedeckého bádania. Zároveň však je tu prítomný nesúhlas s prehnaným utajovaním informácií. Sprístupňovanie vedeckých výsledkov by malo prebiehať jednoduchšie a knižnice (obzvlášť akademické) by tomu mali napomáhať. Autorka píše, že všetko by sa malo uskutočňovať v systéme *Open Access*, ale zvlášť s využitím časopisov. Jej výklad je neuveriteľne hmlistý, miestami až nelogický.

Na tamojšej univerzite je zaužívané, že niektoré produkty vedeckovýskumnej práce uverejňujú ich vlastné periodiká či už v elektronickej, alebo tlačenej podobe. Vydavateľská činnosť patrí k povinnostiam knižníc, je teda evidentné, že všetci hľadajú nejaké racionálne riešenia s cieľom podieľať sa na tvorbe vedeckého poznania a umožniť tak najjednoduchší a bezplatný prístup k týmto poznatkom čo najširšej verejnosti.

Táto publikácia mala napovedať, ako to dosiahnuť, lenže je v nej až príliš mnoho chaosu, zjednodušení a takmer až literárnej fikcie. Oba predchádzajúce hodnotené zborníky boli po odbornej stránke dôslednejšie pripravené a viac premyslené. Na druhej strane, všetky tituly predstavujú odkaz, že knihovníci sa intenzívne zamýšľajú nad budúcim smerovaním knižníc, aby úplne nevyšli z kurzu. Výsledky týchto úvah však nie sú jednoznačné. Možno budú, ak sa podarí vytvoriť solídnejší základ otvoreného vedeckého poznania.

O EDITORSTVE [*]

Skorinovskije čtenija 2019: sovremennyje tendenciji razvitija izdatelskogo diela. Minsk : Bieloruskij gosudarstviennyj technologičeskij universitet 2019. 307 s. ISBN 978-985-530-803-5.

Technická univerzita v Minsku každoročne organizuje medzinárodné knižničné konferencie podľa ruského vzoru tvrdiac, že majú vedecký charakter. Prednesené referáty následne uverejňuje v konferenčnom zborníku. O niektorých som už referoval, i keď boli mimoriadne slabé, no tento posledný láme všetky rekordy. Zborník je venovaný súčasnej editorskej činnosti z pohľadu *Katedry editorstva Univerzity v Minsku* a viackrát sa v ňom zdôrazňuje, že je to jediné pracovisko tohto druhu v Bielorusku.

Do zborníka prispeli viacerí autori príspevkami v bieloruštine a ruštine. (V tejto súvislosti mi napadla otázka, ako sa chcú prepracovať k plnej nezávislosti?) To však nie je všetko. Dva príspevky sú totiž v poľštine a päť v čínštine. (Otázne je, kto im rozumel na konferencii?) Takéto riešenie sa nedá inak pomenovať ako nezmysel.

Ďalší problém, ktorý ma taktiež irituje, aj keď o čosi menej, sa týka zošitia knihy, ktorá sa nedá čítať bez toho, aby sa nerozložila na jednotlivé listy. A také čosi vykonali na „katedre editorstva“. Vyzerá to tak, akoby tvorcovia tohto čuda na vlastné oči nevideli žiadnu poriadnu knihu.

Niekoľko by sa mohol opýtať, prečo ma to zaujíma? Najjednoduchšia odpoveď by bola, že som si všimol nekvalitný a podpriemerný produkt. Ak chcú Bielorusi produkovať pseudozborníky, tak majú na to právo. Lenže uvedený zborník čiastočne kompromituje aj poľskú univerzitu, pretože bol vydaný pod patronátom *Univerzity A. Mickiewicza v Poznani* vedeným univerzitnou profesorkou Katarzynou Krzak-Weissovou, ktorá bola aj členkou organizačného výboru konferencie, a preto musela vedieť, do čoho ide, avšak ak už nemohla ovplyvniť výber autorov/prednášateľov (zväčša študenti), tak bezpochyby sa z neho mali odstrániť aspoň insígnie Poznańskiej univerzity, pretože takéto dielo a účasť na uvedenom podujatí jej prinášajú len hanbu.

Z poľských účastníkov konferencie považujem za zaujímavé vyhlásenie profesora Hojdisa, ktorý upozorňuje na rôzne varianty digitalizácie v procese prípravy publikácií do tlače v editorstve umožňujúce prenos značnej časti tejto etapy práce z výrobných hál do redakcií. Eliminovaním viacerých foriem remeselnej práce sa zabezpečila nielen jednotnosť produkčného procesu, ale aj možnosť realizácie na diaľku (i keď len čiastočne), s čím súvisí jeho rýchlejší priebeh.

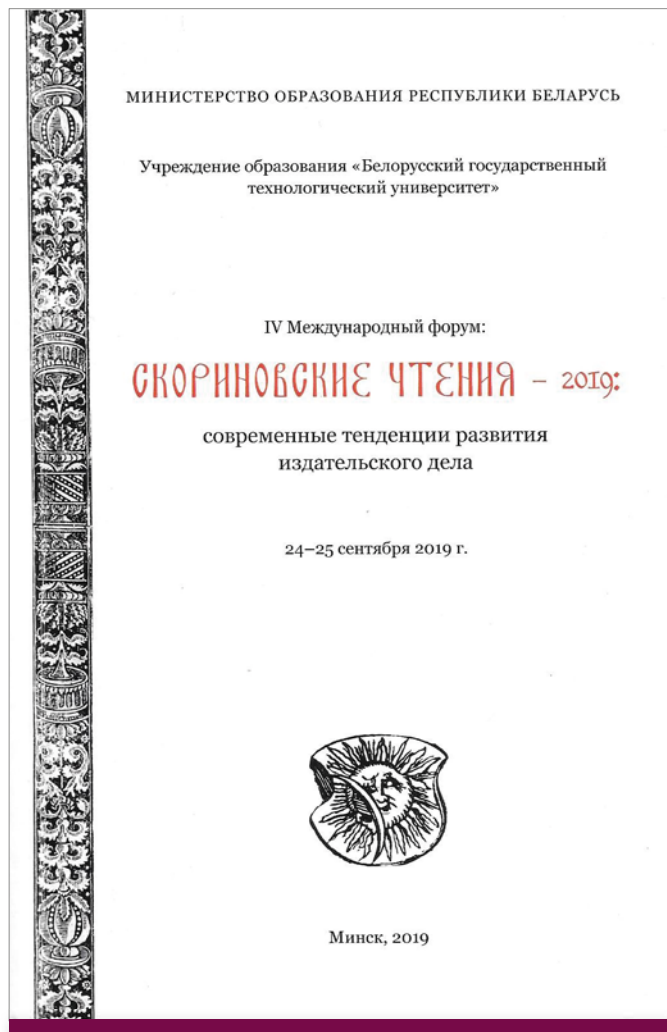
Podstatne menej sa s tematickým zameraním zborníka a konferencie zhoduje retrospektívny text profesorky Krzak-Weissovej, v ktorom autorka propaguje starodávnu editorskú múdrosť, že pri vydávaní kníh by sa nemalo ponáhľať. (V dnešnej dobe je to asi nevhodná direktíva.)

V publikácii sa nachádza ešte jeden poľský prvok. Autor zastupujúci minskú univerzitu a píšuci po bielorusky (nevie sa, akej je národnosti) porovnáva tvorivé štandardy knižných obalov v Poľsku a Bielorusku (po rozpade Sovietskeho zväzu). V záverečnom texte tvrdí, že poľská prax oslobodená od príkazov a zákazov v súčasnosti umiestňuje na knižných obálkach informácie o autoroch, ale aj reklamné komentáre. Tieto praktiky sú osoznejšie a viac nápomocné pri propagácii a obehu knihy než tie, ktoré prežívajú zo sovietskych čias a stále sú zaužívané v Bielorusku, t. j. druhá a tretia strana knižných obalok ostávajú prázdne, bez zmysluplného využitia.

V zborníku sa taktiež nachádzajú signály o súčasnej vydavateľskej činnosti na tamojšom vidieku. Napríklad v Grodne vydávajú 118 titulov kníh a brožúr do roka. Ide predovšetkým o lokálnych autorov, z ktorých je 32 % v bieloruštine. V literatúre teda i naďalej dominuje ruština. Vydavateľ tam okrem iného poskytuje prípravu tlače, vlastné tlačiarenské spracovanie a neskôr aj reklamu.

Na druhej strane, v neporovnateľne väčšom ruskom meste Saratove po spoločenských zmenách bolo zriadených asi 90 vydavateľstiev s rozličnou subjektivitou, pričom štátne, mestské, vysokoškolské a súkromné vydavateľstvá spolu produkujú približne sedem miliónov výtlačkov kníh ročne, dokonca v istom období tamojšie tlačiarne odmietali prijímať zákazky s objednávkou pod 3 000 výtlačkov. Časom v meste zriadili regionálnu vydavateľskú komoru, v texte však nevysvetľujú jej účel, ale ani prínos.

V publikácii sa tiež vyskytuje názor, že autonómnu vydavateľskú špecializáciu predstavuje vedecké editorstvo, a preto si vyžaduje špeciálnu prípravu počas štúdia na uvedenej katedre, počas ktorej sa kladie zvýšený dôraz na logiku komunikovania obsahu. Ide o bizarný výrok, pretože starostlivosť

o logiku by mala platiť vždy, ako aj prepojenie s praxou, ktoré by sa malo dosiahnuť predovšetkým spoluprácou autorov s redaktormi. Toto všetko by sa malo vyučovať na uvedenej vysokej škole.

Úplným prevrpením je však text o mechanickej translácii z ruštiny do angličtiny, s ktorou pôvodne začali v rokoch 1946 a 1956. Najskôr mechanický preklad chápali doslovne, ale v súčasnosti sa pri online prekladoch používajú štatistické analýzy *Google Translate*. Naďalej ide o vyjadrenie ekvivalentu jednej prirodzenej reči pomocou druhej, ale prostredníctvom počítača. Nechápem však, prečo ten príspevok zaradili do zborníka, pretože s jeho témou nijako nesúvisí.

Rovnako veľmi vzdialené téme zborníka a konferencie sú referáty o otázkach vysokoškolského vzdelávania v dnešnom digitálnom prostredí i napriek tomu, že sa v nich zvyrazňujú potreby interakcie, spolupráce a aktívnej spoluúčasti, teda aj študentskej percepčnej reflexie. Doplnkom je e-learning s využitím internetu. Toto všetko by sa malo uplatňovať kdekoľvek a kedykoľvek podľa princípu permanentného sebazvdelávania (pamätá si ešte niekto toto heslo?) a pri zohľadnení všetkých daností študujúcej osoby. Nemôžem s tým polemizovať, len nevidím opodstatnenosť zaradeného príspevku v zborníku, keďže v týchto výrokoch nie je nič nové, všetko už bolo uvedené mnohokrát v predošlých publikáciách.

Zaujímavejšie sú však už správy o vzdelávaní na katedre inšpirujúce zborník a konferenciu. Jednou z čiastočne rozoberaných tém sú cvičenia zamerané na redakčnú prípravu vydávania kníh, konkrétne na spracovávanie fragmentov textu z hľadiska logiky a zhotovovania zoznamu chýb. V technicky zameranom vzdelávaní s dôrazom na vedomosti z matematiky a fyziky sa študenti môžu oboznámiť s modernými polygrafickými technikami. Druhý smer vzdelávania uprednostňuje digitálne spracovanie informácií. Vedenie fakulty nesúhlasilo so spojením týchto dvoch špecializácií a štúdium v uvedenej podobe trvá štyri a pol roka.

V každom prípade existuje názor, že polygrafické projekty si vyžadujú pomerne veľkú samostatnosť a študenti by si na ňu mali zvyknúť. Jednou z možností je prax v tlačiarňach s cieľom oboznámiť sa so všetkými etapami vydavateľského procesu. Organizátori vzdelávacieho procesu tvrdia, že takýto spôsob sa osvedčuje a prednášatelia zasa informujú, že ide o účinný systém uvádzania budúcich profesionálov do diferencovaných produkčných systémov a nezriedka aj o príležitosť ponúknuť zamestnanie. Podľa mňa ide o pomerne racionálny postup, avšak konferencia alebo zborník by nemali byť miestom detailného a banálneho opisu každodennej katedrovej činnosti.

V čase písania uvedených textov bolo na katedre obhájených 342 diplomových prác s rozmanitou tematikou, ako napríklad koncepcia vydavateľskej činnosti, vydávanie kníh, vydávanie časopisov, reklama, multimediálne dokumenty. Názory na úroveň týchto prác nie sú jednotné – oproti vysoko hodnotiacemu nazeraniu na kvalitu práce existuje veľa ponôš na vyskytujúce sa množstvo vecných, logických a jazykových chýb. Diametrálna odlišnosť v kvalitatívnom hodnotení absolventských prác naznačuje rozmanitosť existujúcich pomerov.

V analyzovanom zborníku sa väčšina príspevkov vyznačuje neprijateľnou kvalitou, pričom kvantita je primeraná, preto považujem tento produkt za nedorozumenie.

V súčasnosti nestačí, aby sa v nejakej krajine alebo v meste zriadila akási ustanovizeň a následne bola pomenovaná ako univerzita či vysoká škola technická. Je potrebné, aby daný subjekt mal parametre vysokej školy nielen z edukačného, ale aj vedeckého hľadiska. V zborníku (ale ani jeho prostredníctvom) nič také nevidím. Neexistuje nijaký dôvod, aby sa na udržiavaní pomýlených názorov na takýchto rýchlokvasených vysokých školách podieľali kvalitné poľské univerzity. Nech sa to deje bez našej účasti.

Preložil Tomasz Trancygier

POZNÁMKY

¹ KAHNEMAN, Daniel. 2011. *Thinking fast and slow*. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2011, 496 pp.

MÔŽU KNIHY NA MIERU ZMENIŤ POSTOJ K ČÍTANIU?

DANIELA SOCHOROVÁ

The intervention results with fourth graders support the claim that tailored book selection for children changes their attitude towards reading. The students were observed on the changes induced by being given eight books which were chosen for them based on their intellectual age, reading skills and interests. The biggest difference in attitude was observed in students with lower reading performance and limited access to books.

Keywords: reading age; intellectual age; access to books

- daniela.sochorova@martinus.sk
- OZ Krajina čitateľov
- www.krajinacitateľov.sk

Občianske združenie Krajina čitateľov v spolupráci s docentkou Miriam Šebovou v roku 2021 uskutočnilo intervenciu na základnej škole v Košiciach s cieľom zistiť, či môže dobrý výber kníh ovplyvniť postoj žiakov ku knihám a ich čítacie návyky. Zároveň nás zaujímali odpovede na nasledovné sprievodné otázky:

- ➔ Budú žiaci čítať knihy aj vtedy, ak ich k tomu nikto nebude špeciálne navádzať?
- ➔ Budú mať deti z čítania radosť, hoci nečítajú často a nie je to ani ich obľúbená aktivita?
- ➔ Zmení sa niečo v triede?

Intervenciu sme uskutočnili v 4. ročníku, teda presne v detskom veku, keď nastáva pokles čítania.¹ Mnohé zahraničné výskumy ukazujú na skutočnosť, že medzi kľúčové faktory na zlepšovanie čitateľskej gramotnosti patrí okrem zručnosti čítať aj motivácia čítať a radosť z čítania.² Otázkou ostáva, ako môžu

dospelí pomôcť deťom, aby objavili čaro príbehov a čítali preto, lebo chcú, a nie preto, lebo musia.

PRIEBEH INTERVENCIE

Na dotazník, v ktorom sme zisťovali domáce zázemie, čitateľské správanie či čitateľské vzory v živote dieťaťa, odpovedalo 22 žiakov štvrtého ročníka. Z medzinárodných výskumov a meraní vieme, že tieto faktory priamo vplyvajú na vývoj čitateľského veku dieťaťa (teda na to, či mu čítanie v škole pôjde ľahko a či bude mať čítanie radosť). Žiakom sme tiež položili niekoľko otázok z medzinárodného merania PIRLS, ktoré sa zameriavajú na vzťah k čítaniu. Následne sme priamo porovnali postoje žiakov z tejto triedy voči populácii.

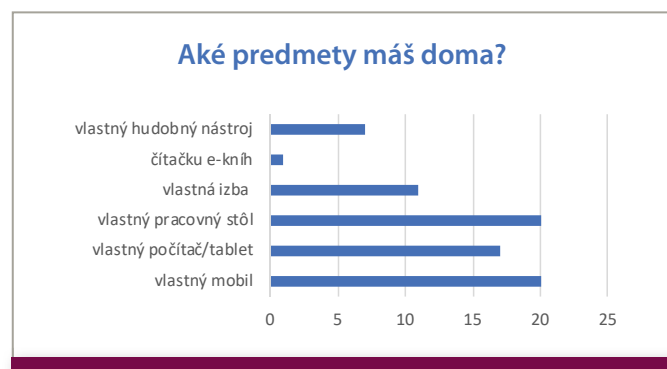

Obr. 1 Priebeh intervencie

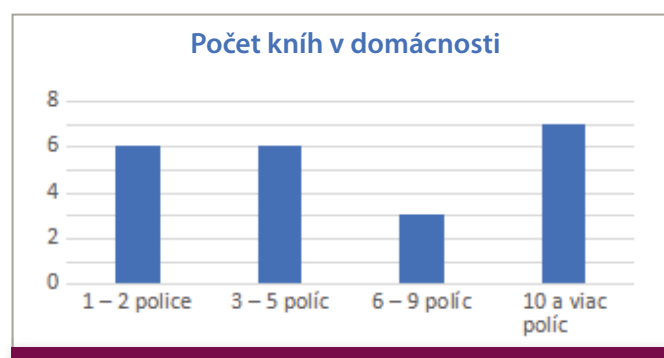
CHARAKTERISTIKA TRIEDY

Všetci žiaci v triede boli zo strednej spoločenskej vrstvy a ani jeden nepochádzal z rizikového sociálnoekonomického prostredia. Každý žiak vlastnil aspoň dve veci zo zoznamu v dotazníku (vlastná

izba, vlastný pracovný stôl, mobil, počítač alebo tablet, hudobný nástroj, čítačka e-kníh), najčastejšie to bol mobil a stôl. Rozdiely sme však zaznamenali pri odpovediach týkajúcich sa počtu kníh v domácnosti. Takmer 30 % z opýtaných malo doma nanajvýš dve police s knihami a tretina z nich viac ako desať políc.

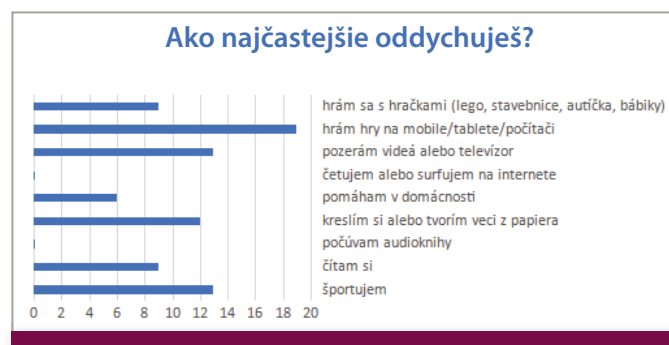
Graf 1 Zoznam predmetov v domácnosti

Graf 2 Počet kníh v domácnosti

V prieskume sme sa zamerali aj na oddych a voľnočasové aktivity. Najčastejšie žiaci oddychujú tak, že sa hrajú na mobile, tablete alebo počítači. Viac ako polovica z opýtaných tvrdila, že vo voľnom čase športujú, pozerajú videá alebo TV, kreslia alebo tvoria veci z papiera. Deväť žiakov uviedlo, že často oddychujú pri čítaní. Práve toto boli informácie, na základe ktorých sme určili čitateľský vek detí. Predpokladali sme, že ak žiaci mali doma málo kníh a nečítali často, ich čitateľské zručnosti budú menej rozvinuté. Zistené informácie následne ovplyvnili, aké knihy sme vybrali pre žiakov v ďalšej fáze experimentu.

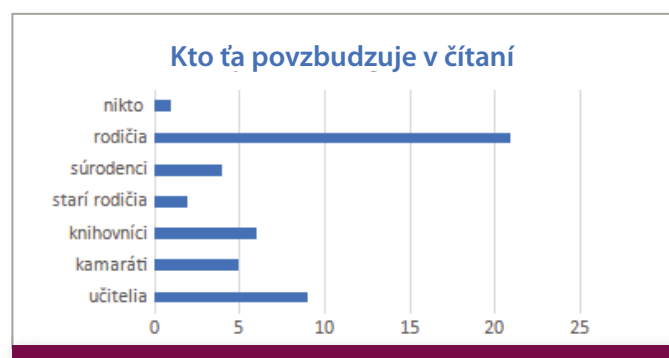

Graf 3 Najčastejšie formy oddychu žiakov

V prieskume sme zisťovali i odpovede na otázky *Od koho dostávaš tipy na dobré knihy?* a *Kto ťa povzbudzuje v čítaní?* Takmer všetci žiaci tvrdili, že ich v čítaní povzbudzujú rodičia (95 %) a následne učitelia (41 %), avšak vo výrazne nižšej miere. Tipy na knihy dostávajú prevažne od kamarátov, spolužiakov a rodičov.

Graf 4 Od koho dostávaš tipy na dobré knihy?

Graf 5 Kto ťa povzbudzuje v čítaní?

Súčasťou zisťovania (čitateľských) potrieb žiakov boli aj kvalitatívne rozhovory, ktoré trvali zhruba 30 minút. Počas nich sme pri každom dieťati zisťovali jeho záľuby, trávenie voľného času, obľúbené knihy či žánre a čitateľské preferencie.

Z kombinácie zistených informácií (teda z tém, ktoré deti bavia a z odhadovaného čitateľského veku) sme následne pre každé dieťa vybrali štyri knihy, ktoré sme čo najviac prispôbili ich individuálnym potrebám. Pri knihách na mieru je najdôležitejšie, aby čo najviac vyhovovali konkrétnym čitateľským potrebám, ktoré bývajú rozdielne i v rámci jednej triedy. V praxi to znamená, že kniha zodpovedá veku dieťaťa, čitateľskej úrovni (tzv. čitateľskému veku) a jeho záujmom. Pre čitateľov so slabším čitateľským prostredím a/alebo slabším návykom čítania vo voľnom čase sme vybrali knihy, ktoré sú bohato ilustrované a obsahujú menej textu, ktorý je súčasne zaujímavý a sádzaný. Patrili sem knihy, ako *Holubia agentúra*, *Artur a zlaté lano*, *Pilot a Malý princ*, *Polnočná banda* a rôzne encyklopédie. Pre čitateľov so silnejším čitateľským prostredím a/alebo so silným návykom čítať vo voľnom čase sme už vybrali plno-textové knihy s menším podielom ilustrácií.

V oboch prípadoch témy v knihách mali byť priradené intelektuálnej zrelosti každého dieťaťa.

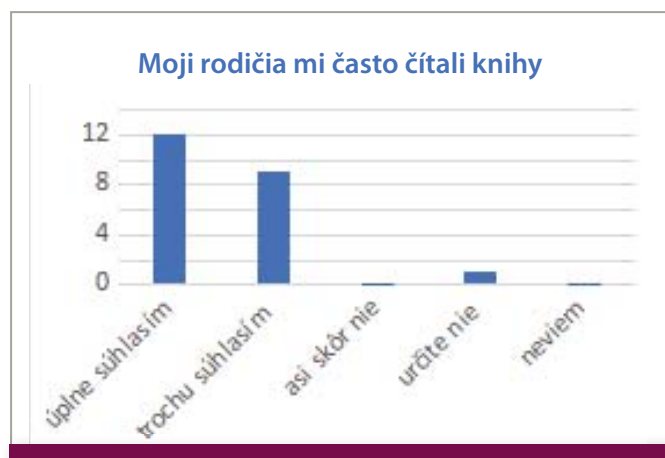
Vybrané knihy sme žiakom zaslali ako darček. Veľmi dôležitý bol dôraz na dobrovoľnosť. Rodičia aj triedna učiteľka dostali v úvode pokyny, aby nijako nemenili svoje dovtedajšie návyky. S balíčkom kníh, ktoré deti dostali, nepracovali na hodine, nikto ich dokonca nemal nabádať či povzbudzovať, aby ich čítali a už vôbec nie trestať, ak sa ich rozhodli nečítať. Jednoducho ich mali k dispozícii a bolo len na nich, ako sa ich rozhodnú využiť.

Približne po mesiaci dostali žiaci krátky dotazník s cieľom overiť, či sa im výber kníh páčil. Tento dotazník nám slúžil primárne na to, aby potvrdil naše pôvodné predpoklady týkajúce sa čitateľského veku. Po zohľadnení týchto nových informácií bol žiakom odoslaný druhý balíček, opäť so štyrmi knihami. Druhý balíček žiaci dostali v júni, teda krátko pred letnými prázdninami.

ZISTENIA

Viacere zistenia potvrdzujú výsledky medzinárodných štúdií a prieskumov. Väčšina žiakov napríklad uviedla, že rodičia im v minulosti čítali často, no len približne tretine z nich číta aspoň jeden z rodičov aj teraz. Toto zistenie kopíruje trend poklesu ro-

dičovského čítania deťom medzi 8 a 9 rokom života, ktorý pozorujeme vo svete.³ Zároveň však u žiakov pretrváva povedomie, že ich rodičia chcú, aby čítali, a tiež majú pocit, že čítaním sa veľa naučia alebo sa dozvedia niečo zaujímavé.

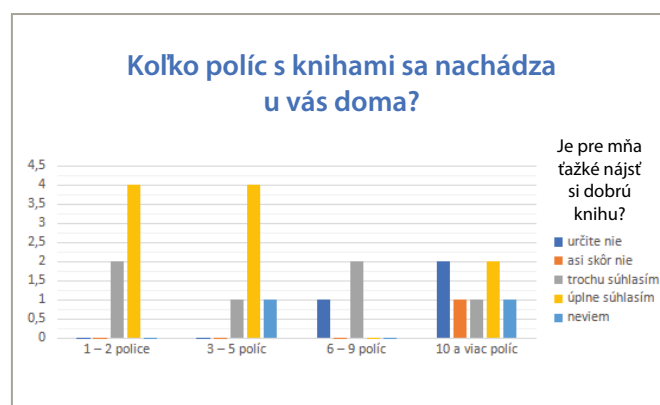
Graf 6, 7 Rodičovské čítanie deťom

Už v počiatočných fázach intervencie bolo očividné, že rozdiely medzi žiakmi boli väčšie, ako sa na prvý pohľad mohlo zdať. Kým niektoré deti boli doma obklopené množstvom kníh, iné nemali doma ani dve police s knihami. Rozdiely sa však neprejavovali iba v materiálnom zabezpečení, ale aj v čitateľských zručnostiach detí a v prehľade o knihách. Niektorí žiaci si v rozhovoroch spomenuli ledva na jednu alebo dve knihy, ktoré čítali na povinnom čítaní, iní vedeli vymenovať niekoľko sérií príbehov, ktoré v poslednom čase prečítali a už mali vytvorený svoj vlastný čitateľský vkus, teda žiaci vedeli, čo v knihách hľadajú, čo majú radi a čo čítať nechcú, napríklad: „Mám rada fantasy, ale nie fantasy, kde sú draky...“. V triede boli tiež žiaci, ktorých čítanie bolo na úrovni druhákov, hoci boli vo štvrtom ročníku. Žiaci pochádzajúci z prevažne slabého čitateľského prostredia sa na čítanie museli veľmi sústrediť a zároveň čítanie predstavovalo pre nich oveľa náročnejšiu

aktivitu ako pre ich rozčítanejších spolužiakov.

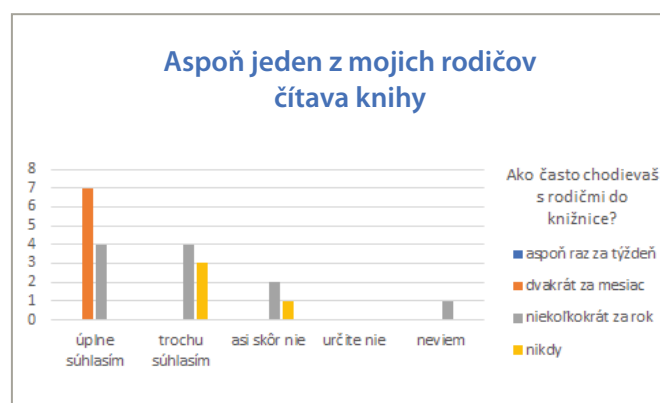
Okrem čitateľských zručností sa deti výrazne líšili aj v intelektuálnom veku. Kým niektorí žiaci mali ešte záujem o rozprávkové príbehy, iných už zaujímali tínedžerské témy a chceli sa dištancovať od detských kníh. Tieto rozdiely nám potvrdila aj triedna učiteľka, ktorá má oveľa hlbší vhľad do správania a čítacích návykov detí v triede. Na základe týchto zistení je takmer nemožné, aby jedna kniha, ktorú učiteľka štandardne zadávajú v triedach v rámci povinného čítania, vyhovovala celej triede tematicky aj čitateľsky.

Okrem rozdielnych potrieb sa detský čitateľ často stretáva aj s problémom nájsť dobrú knihu (73 % žiakov z intervencie a 48 % detí v britskom prieskume čítania), najnáročnejšie je to však práve pre deti, ktoré nemajú doma dostatočný počet kníh.

Graf 8 Vybavenie domácnosti knihami

Mohlo by sa zdať, že nedostatok kníh v domácnosti môžu kompenzovať verejné knižnice. Ukazuje sa však, že do knižníc chodia častejšie deti, ktoré majú zároveň dostatok kníh doma. Práve deti, ktoré majú doma málo kníh a najviac by mohli profitovať z požičiavania kníh, do knižníc chodia najmenej. To sú zároveň deti, ktorých rodičia čítajú najmenej.

Graf 9

Ďalšie zaujímavé zistenia vyplývajúce z dotazníka:

- 86 % žiakov z intervencie sa v knihách často stretáva so slovami, ktorým nerozumejú,
- deti, ktorých rodičia čítajú viac, chodia častejšie do knižnice a viac čítajú doma len tak,
- ak žiaci čítajú viac vo svojom voľnom čase, častejšie chodievajú do knižnice a sú menej unavení, keď majú prečítať dlhý text.

VPLYV KNÍH NA MIERU

VYBRANÉ KNIHY SA TRAFILI ČITATEĽSKÉMU VKUSU A ÚROVNI

Z reakcií detí na knihy v balíčkoch môžeme konštatovať, že ich knihy zaujali a páčili sa im. Žiaci hodnotili knihy veľmi pozitívne (priemerné hodnotenie 9,23 z desaťbodovej stupnice) a s odstupom niekoľkých týždňov po obdržaní balíčka mali všetci okrem jedného žiaka prečítanú aspoň jednu knihu z výberu. Všetci títo žiaci zároveň vymenovali aspoň jeden titul, ktorý sa im veľmi páčil. Mnohí z nich aj proaktívne uviedli dôvody, prečo sa im daná kniha páčila „...zväčša preto, že bola zábavná alebo napínavá“. Navyše, zmena postoja žiakov ku knihám sa diala prirodzene, bez cielených zásahov triednej učiteľky či rodičov žiakov. Predpokladáme, že naše odhady čitateľského veku boli správne.

ROZŠÍRENÉ OBZORY A INŠPIRÁCIA, ČO ČITAŤ ĎALEJ

Žiaci vďaka prečítaným knihám zistili, čo sa im v knihách páči a čo nie. Pri nepovinnnej otázke, akú ďalšiu knihu by si chceli prečítať, trinásť žiakov uviedlo presný titul, približnú tému alebo oblasť záujmu uviedli šiesti žiaci a pokračovanie knihy, ktorú čítali v prvom balíčku, si vypýtali traja žiaci. Veľmi dôležitým obratom v tejto súvislosti je, že z trinástich žiakov, ktorí presne vedeli, čo by chceli najbližšie čítať, až desať detí v úvodnom dotazníku uviedlo, že je pre nich ťažké nájsť dobrú knihu. Okrem toho, že zistili, aký typ kníh sa im páči, boli tiež schopní odhadnúť svoju čitateľskú úroveň a väčšina si do druhého kola vypýtala knihy, ktoré výborne zodpovedali ich čitateľským schopnostiam.

ROVESNÍCKE ODPORÚČANIA A ČITATEĽSKÁ KULTÚRA V TRIEDE

Tipy na ďalšie knihy žiaci často dostali práve od svojich spolužiakov. Vďaka tomu, že do intervencie bola zapojená celá trieda, knihy sa stali spoločnou témou aj medzi žiakmi, ktorí sa bežne o knihách nerozprávali. Deväť žiakov si v druhej časti experimentu vypýtali titul, ktorý dostal v prvom balíčku niekto z ich spolužiakov. Dá sa predpokladať, že sa tak stalo na základe rozhovorov o knihách, ktoré v triede spontánne vznikali, keďže práve rovesníci sa ukazujú ako najsilnejšia skupina, od ktorej deti prijímajú odporúčania na knihy.

Väčší rozdiel vo vplyve rovesníckych odporúčaní sa prejavil u slabších čitateľov. Zdatní čitatelia si v triede knižné odporúčania vymieňali už aj pred intervenciou. Títo žiaci a žiačky si veľmi prirodzene medzi sebou požičiavali knihy z prvého balíčka a vďaka tomu, že sú v čítaní zručnejší, boli schopní prečítať oveľa viac ako iba pridelené štyri knihy. U menej zdatných čitateľov však knihy nezvykli byť predmetom konverzácií.

Zmena nastala po zapojení celej triedy do experimentu. Vzniknutím spoločnej témy sa vytvorila čitateľská kultúra a o knihách sa zrazu rozprávali aj žiaci, pre ktorých to dovtedy nebolo bežné. Práve tí potom najviac benefitovali z odporúčaní spolužiakov, ktoré im výrazným spôsobom rozšírili obzory v oblasti knižných tipov.

Z našich zistení jednoznačne vyplýva, že intervencia najviac pomohla deťom, ktoré majú slabšie čitateľské zručnosti, nižšie čitateľské sebavedomie a doma obmedzený prístup ku knihám. Potvrďuje sa tak fakt, že ak vytvoríme prostredie, kde budú mať deti dobrý prístup ku knihám, ktoré budú zodpovedať celému čitateľskému a aj intelektuálnemu spektru, budeme mať skutočne dobrý základ pre rozvoj detských čitateľov.

ROLA KNIŽNÍC VO VÝBERE KNÍH NA MIERU

Hoci sa tento projekt zameriaval na funkčnosť triednych knižníc, treba podotknúť, že aj školské či miestne knižnice zohrávajú dôležitú úlohu v pomoci žiakom objavovať knihy na mieru. Preto sme vybrali

tri praktické kroky (a jeden bonusový), ako môžu knižnice a knihovníci prispieť k tomu, aby sa každé dieťa dostalo ku knihe, ktorú bude čítať s radosťou.

1) Zistiť čitateľský vek dieťaťa v knižnici.

Vytvoriť si predstavu o čitateľskom veku dieťaťa pomôže knihovníkovi už niekoľko jednoduchých otázok, napríklad „Približne koľko políc s knihami máte doma?“, „Čítajú alebo čítavali ti rodičia?“, „Čítaš si sám/sama vo voľnom

čase?“. Ak sa knihovník dozvie, že nemajú doma skoro žiadne knihy a takmer vôbec nečítajú vo voľnom čase, môže ponúknuť niektorú z kníh pre začínajúcich alebo odradených čitateľov. Sú to knihy s malým množstvom textu, často bohato ilustrované a so silnými príbehmi, vďaka čomu sú zaujímavé aj pre staršie deti. Naopak, pri deťoch zo silného čitateľského prostredia je vysoko pravdepodobné, že budú vedieť samy popísať, čo by čítali rady.

2) Pred triednou návštevou knižnice sa spýtať učiteľky alebo učiteľa na čitateľské spektrum v triede.

Učitelia, ktorí berú deti do knižnice, majú celkom dobrý prehľad o tom, koľko detí v triede už je rozčítaných, a vedia povedať, čo čítajú rady a čo nie; koľkí s čítaním zápasia alebo nečítajú takmer vôbec; aké je intelektuálne spektrum v triede; ktoré témy medzi žiakmi aktuálne letia a po-

dobne. Tieto otázky môžu pomôcť knihovníkovi pripraviť sa na individuálnu triedu a odhadnúť, ktoré knihy by mohli žiakov v nej zaujať.

Z obrovského množstva kníh, ktoré sa v knižnici

nachádzajú, môže knihovník alebo knihovníčka urobiť menší výber do 30 kníh, v ktorom sa budú deti ľahšie orientovať. Pomôže to najmä deťom, ktoré sa medzi množstvom kníh zatiaľ strácajú a nemajú presnú pred-

stavu o tom, čo ich baví. Rovnako sa im môže ťažko orientovať v obrovskom priestore knižnice.

3) Tvoríť alternatívu k povinnému čítaniu.

Knižnice sú výborným priestorom, kde môžu deti objaviť knihy, s ktorými sa bežne nestretnú na hodinách slovenského jazyka alebo čítania. Práve deti, ktoré sa s čítaním pre radosť nestretávajú doma alebo v škole, tak môžu vďaka knižniciam a dobrým odporúčaniam knihovníkov objaviť nový svet zábavných či dobrodružných kníh, ktoré nebudú chcieť pustiť z ruky.

4) Posledný praktický – bonusový tip je hovoriť s učiteľmi o tom, že čitateľské spektrum má reálny vplyv na to, či deti budú čítať s chuťou alebo nie.

Znamená to predovšetkým pripomínať skutočnosť, že jedna kniha vybraná pre celú triedu nemôže byť vhodným nástrojom budovania čitateľského sebavedomia.

„Zo všetkého najviac si prajeme, aby jedného dňa malo každé dieťa na Slovensku aspoň jednu vlastnú knihu na mieru.“

POZNÁMKY

¹ Scholastic Inc. *Kids and Family Reading Report, 7th edition: Finding Their Story* [online]. Scholastic, 2019 [cit. 27.12.2021]. Dostupné na internete: <https://www.scholastic.com/content/dam/KFRR/Downloads/KFRRReport_Finding%20Their%20Story.pdf>.

² Porovnaj Adkins, Denice – Brendler, Bet. M. 2015. *Libraries and reading motivation: A review of the Programme for International Student Assessment reading results*. IFLA Journal. International Federation of Library Associations and Institutions, 41(2), pp. 129 – 139.

³ Scholastic Inc. *Kids and Family Reading Report, 7th edition: Finding Their Story* [online]. Scholastic, 2019 [cit. 27.12.2021]. Dostupné na internete: <https://www.scholastic.com/content/dam/KFRR/Downloads/KFRRReport_Finding%20Their%20Story.pdf>.

ČITATEĽSKÉ AKTIVITY ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC V ROKU 2021

MGR. ROZÁLIA CENIGOVÁ

The author introduces school library activities which were organized in 2021 by the Slovak Pedagogical Library on the occasion of the International Month of School Libraries together with the International Day of School Libraries. The activities were held within the framework of three projects: the common Czech and Slovak project entitled Bookmark Connects Schools and the Slovak projects Bookmark Connects Slovak Schools and The Most Interesting School Library Event.

Keywords: school libraries; international projects; national projects; Bookmark Connects Schools; Bookmark Connects Slovak Schools; The Most Interesting School Library Event

 rozalia.cenigova@spgk.sk

 Slovenská pedagogická
knižnica
Hálova 6
851 01 Bratislava

 <http://www.spgk.sk/>

Odbor Slovenskej pedagogickej knižnice Metodicko-pedagogického centra v Bratislave pri príležitosti *Medzinárodného mesiaca školských knižníc 2021* a *Medzinárodného dňa školských knižníc* (25. október 2021) realizoval tri projekty zamerané na kreatívnu podporu jazykovej kultúry a čitateľskej gramotnosti žiakov, ktorých zámerom bolo rozvinúť komunikačné, sociálne a emočné zručnosti či posilniť priateľské vzťahy v triedach a medzi spolupracujúcimi partnerskými školami. Očakávaným bonusom bola radosť z dobre vykonanej práce, čestné plnenie si záväzkov voči zväčša neznámym kamarátom z pridelených slovenských a českých partnerských škôl a takisto zmysluplné, radostné a inšpiratívne naplnenie posolstva projektov. Do dvoch slovenských projektov a do jedného medzinárodného projektu sa aktívne zapojilo **1 262 základných škôl** a **stredných škôl** s celkovým počtom **141 702 účastníkov**.

ČESKO-SLOVENSKÝ PROJEKT ZÁLOŽKA DO KNIHY SPÁJA ŠKOLY

Pri príležitosti októbra ako *Medzinárodného mesiaca školských knižníc 2021* zorganizoval Odbor Slovenskej pedagogickej knižnice v spolupráci s **Knižnicou Jiřího Mahena v Brne** 12. ročník česko-slovenského projektu *Záložka do knihy spája školy*. Jeho cieľom bola podpora čítania prostredníctvom výmeny záložiek do kníh, na ktorých žiaci ľubovoľnou technikou stvárňali tému česko-slovenského projektu *Očarujúci svet knižných príbehov, rozprávok a básní*, a takisto nadviazanie priateľských kontaktov medzi českými a slovenskými základnými školami a osemročnými gymnáziami. Zúčastnené české a slovenské školy využili výmenu záložiek aj na podrobnejšie poznávanie jazyka, literatúry, histórie, kultúry či regionálnych zvykov v spriatelenej republike. Veľa škôl v Českej

Česko-slovenský projekt *Záložka do knihy spája školy* – Gymnázium J. M. Hurbanu v Čadci

republike i v Slovenskej republike česko-slovenský projekt zároveň zaradilo ako prierezovú tému do Školského vzdelávacieho programu alebo ako súčasť školského projektu.

Do česko-slovenského projektu sa zapojilo **934 škôl** s celkovým počtom **107 234 žiakov**, z toho bolo **225 českých škôl** s celkovým počtom **22 896 žiakov** a **709 slovenských škôl** s celkovým počtom **84 338 žiakov**. S prihliadnutím na typ a druh školy, stupeň zapojenia žiakov zo základnej školy, počet prihlásených žiakov a vopred dohodnuté partnerstvo medzi dvoma školami bolo vytvorených **225 partnerských dvojíc medzi českými a slovenskými školami** a **242 partnerských dvojíc medzi samotnými slovenskými školami**.

Pri výrobe záložiek sa žiaci z 1. stupňa základných škôl inšpirovali dielami slovenských klasikov, ako napríklad *Najkrajšie ľudové rozprávky* od Pavla Dobšinského, *Osmijankove rozprávky* od Kristy Bendovej, *Danka a Janka* od Márie Ďuričkovej, *Veselé potulky po svete* od Štefana Moravčíka, *Maťko a Kubko* od Marianny Grznárovej či *Nezblázní sa, mamička* od Gabriely Futovej. Mnohí z nich čerpali literárne motívy na svoje záložky zo stále populárnych diel od českých spisovateľov, napríklad *Rozprávky o psíčkovi a mačičke* od Jozefa Čapka či *Mach a Šebestová* od Miloša Macourka. Žiaci 2. stupňa spolu s mladšími gymnazistami siahli aj po dielach od zahraničných autorov, ako *Denník odvážneho bojka* od Jeffa Kinneyho, *Pán Prsteňov* od Johna Rolanda Tolkiena, *Harry Potter* od Joanne K. Rowlingovej, *Veľká kniha o malých tvoroch* od Yvala Zommera, *Dračia pošta* od Emmy Yarlet, *Tigri tím* od Thomasa C. Brezina. Čítanie bolo pre nich veľmi inšpirujúce a obohacujúce, pretože sa prostredníctvom fantázie vžili do príbehov jednotlivých postáv. Školskí koordinátori v spolupráci so svojimi kolegami pri kreatívnej podpore čítania využili množstvo podnetných čitateľských aktivít, stratégií i metód čítania (napríklad hravé čítanie, maľované čítanie, hlasné i tiché čítanie). Na záložky žiaci často písali aj citáty z kníh, autorov a názov zobrazeného literárneho diela. Mnohí z nich na zadnú stranu záložky dokonca napísali korešpondenčné poštové adresy, mailové kontakty a kontakty na sociálne siete (napríklad Facebook, Instagram, Tik Tok), aby mohli pokračovať v prehlbovaní priateľských vzťahov aj po oficiálnom ukončení realizácie česko-slovenského projektu prostredníctvom listov, mailov a twítov. Pri prezenčnej forme vyučovania vyrábali záložky počas vyučovacích hodín, v školskom klube

detí, v rámci krúžkovej činnosti a v školskej knižnici. Počas dištančného vyučovania ich robili doma. Prváčikom pri ich výrobe niekedy pomáhali starší súrodenci alebo rodičia.

Skoro všetky školy k záložkám do poštových zásienok pribalili rôzne spomienkové predmety. Najčastejšie to boli rozmanité propagačné materiály, ktoré sa týkali ich školy, obce, mesta alebo kraja, školské alebo regionálne časopisy, knihy z krásnej a náučnej literatúry, hudobné cédečka či sladkosti. Takisto k záložkám priložili aj spoločné priateľské listy alebo samostatné listy od jednotlivých žiakov, či fotodokumentáciu z priebehu výroby záložiek. Priateľské záložky si poväčšine vystavili v triedach, na chodbách škôl alebo v školských knižniciach. Navyše mnoho školských koordinátorov uverejňovalo na webových sídlach svojich škôl najkrajšie fotografie z priebehu realizácie česko-slovenského projektu spolu so stručným komentárom. Našli sa aj takí, ktorí napísali obsiahlejšie články, ktoré boli následne uverejnené v školských časopisoch alebo celoslovenských a regionálnych novinách.

Je potrebné zvlášť vyzdvihnúť niektoré pozoruhodné, tvorivé a inšpiratívne čitateľské aktivity, ktoré boli zorganizované v priebehu realizácie česko-slovenského projektu v Českej republike:

V **Základnej škole a materskej škole v Polanke nad Odrou** sa počas výroby záložiek v jednotlivých triedach rozprávali o Slovensku, ale aj o tom, kto tam má príbuzných alebo tam bol s rodičmi na dovolenke. Takisto počúvali rozprávky v slovenskom jazyku a niektorí žiaci dokonca čítali nahlas aj slovenské knihy, aby sa ich spolužiaci zoznámili s odlišnými slovami v oboch jazykoch. K tomu využívali aj knihu *Jak velbloud potkal tavu: Česko-slovenský slovník zakeřných slov pro děti* od Márie Neradovej. Ďalej v rámci seriálu *Európske pexeso: Cestuj s nami po štátoch Európskej únie* si pripomenuli niekoľko základných informácií o Slovenskej republike. Zoznámili sa aj s najznámejšími titulmi z detskej literatúry od slovenských autorov. Navyše niektorí žiaci, ktorých rodičia pochádzajú zo Slovenska, si pripravili aj referáty, aby svojich rovesníkov oboznámili o tom, aká je pre nich vzácna slovenčina a slovenská kultúra. V rámci osláv vzniku prvej Československej republiky sa ôsmaci a deviataci podrobnejšie zoznámili s osobnosťou Milana Rastislava Štefánika.

V Základnej škole na **Zelenej ulici v Ostrave** sa taktiež počas celej realizácie česko-slovenského

projektu aktívne zoznamovali so slovenským jazykom a slovenskou kultúrou, pričom využívali všetky dostupné informačné zdroje zo školskej knižnice.

Biskupské gymnázium v Hradci Králové sa okrem získavania vedomostí o najznámejších predstaviteľoch slovenskej literatúry zvlášť sústredilo na poznávanie Bratislavy a jej dejín, pretože mu bola pridelená bratislavská partnerská škola. Žiaci svoje priateľské vzťahy naďalej utužujú aj po oficiálnom ukončení česko-slovenského projektu prostredníctvom dopisovania.

V **Gymnázium Jana Blahoslava v Ivančiciach** doplnili výrobu záložiek podnetnými čitateľskými aktivitami, ako napríklad žiacke prezentácie najobľúbenejších kníh, literárnych hrdinov a literárnych žánrov a počúvanie audiokníh. Okrem toho každý žiak, ktorý vyrobil záložku, oboznámil ostatných spolužiakov s literárnym dielom, ktoré na záložke odporúčal prečítať svojmu zatiaľ neznámemu kamarátovi zo Slovenskej republiky. Navyše si ešte vybral jedného z hrdinov daného literárneho príbehu a pokúsil sa ho na vyučovacej hodine ostatným krátko predstaviť.

Pozornosť si takisto zaslúžia aj pozoruhodné, tvorivé a inšpiratívne čitateľské aktivity zorganizované v priebehu realizácie česko-slovenského projektu v Slovenskej republike:

V **Základnej škole sv. Cyrila a Metoda v Spišskej Novej Vsi** mal každý ročník pripravené iné zadanie zamerané na rozvoj čitateľskej gramotnosti. Napríklad prváci si medzi sebou prerozprávali a následne aj zahrli *Rozprávku o repe*. Druháci spoznávali rozprávku *Soľ nad zlato* a potom sa venovali hlasnému čítaniu. Tretiaci riešili literárny kvíz, pričom si odpovede vyberali z niekoľkých možností. Štvrtáci pracovali s knihou *Rozprávky o Slovensku*, ktorú napísali Alena Doušková, Zuzana Kováčová-Švecová a Simoneta Babiaková. Vybrali si Žilinský kraj, do ktorého patrila aj ich partnerská škola v Oravskom Veselom. Hravým spôsobom vyznačovali v texte názvy vrchov, pohorí, riek a obcí. Pri pozornom čítaní s porozumením sa dozvedeli aj o drotárstve a tradičných slovenských jedlách typických pre tento región.

Základná škola na Severnej ulici v Moldave nad Bodvou opätovne zorganizovala čitateľskú aktivitu *Čaj v školskej knižnici*, v rámci ktorej piatáci čítali rôzne rozprávky pri teplom chutnom čaji. Pri príležitosti 24-hodinového dňa komiksov pripravila v spolupráci s *Mestskou knižnicou v Moldave nad Bo-*

dovou podujatie, ktoré sa začalo krátkou besedou na tému komiksy a pokračovalo vytváraním komiksov s 24 obrázkami zo života ich školy. Učiteľky 1. stupňa sa zamerali na dramatizáciu ľudových rozprávok, ktoré spolu so žiakmi čítali na hodine čítania.

V **Základnej škole s materskou školou v Hrabušiciach** počas celej realizácie česko-slovenského projektu prebiehal v jednotlivých triedach čitateľský maratón. Žiaci si písali aj čitateľské denníky. Koncom októbra bola na škole vyhodnotená súťaž *O najlepšieho čitateľa*. K záložkám žiaci priložili súkromné listy, v ktorých svojim rovesníkom z pridelenej partnerskej školy opísali radosť z čítania a výroby záložky.

K sprievodným čitateľským aktivitám v **Základnej škole s materskou školou v Dunajove** patrila akcia *Čítajme si*, dramatizácia rozprávok a žiacke besedy o prečítaných knihách. Vo vianočnom období zorganizovala školská koordinátorka čitateľskú akciu *Posolstvo Vianoc*.

V **Základnej škole s materskou školou v Mako** skupinka žiakov v spolupráci s učiteľom naftili všetky vyrobené záložky a nahrli reportáž so žiakmi z jednotlivých tried o radostných zážitkoch z čítania, výroby záložiek i vzájomnej priateľskej výmeny záložiek s rovesníkmi z Východného Slovenska. Reportáž sa stala súčasťou školských správ.

Základná škola s materskou školou v Lazanoch pripravila pre žiakov štyri pozoruhodné inšpiratívne čitateľské aktivity: *Knižné rekordy*, *Riešenie knižných šifier*, *Čítala mi stará mať*, *Z rozprávky do rozprávky*. V rámci podujatia *Čítala mi stará mať* čítala žiakom starodávne príbehy stará mama Haidika z FS Sielnica. Podujatie *Z rozprávky do rozprávky* iniciatívne pripravili siedmci, ktorí preoblečení za rozprávkové bytosti navštívili žiakov v nižších ročníkoch a čítali im úryvky zo známych ľudových rozprávok.

V **Základnej škole v Kuneradoch** sa počas celého októbra venovali rôznym pútavým čitateľským aktivitám, ako čítanie s porozumením, cloze-test, maľované čítanie, prednes básne v kruhu, mimočítankové čítanie, čítanie na minútu, písanie čitateľského denníka, návšteva obecnej knižnice a beseda so spisovateľom.

Základná škola Slovenského národného povstania v Strečne zavŕšila česko-slovenský projekt pozoruhodnou čitateľskou aktivitou *Básnický dom*, v rámci ktorej piatáci, šiestaci a siedmci tvorili básne buď na ľubovoľnú tému, alebo na zaujímavé zadanie od školskej koordinátorky.

V **Základnej škole v Turčianskej Štiavničke** počas školského podujatia *Strom detských spisovateľov*

žiaci spoznávali nielen známych slovenských spisovateľov, ale aj najznámejších českých spisovateľov. Taktiež sa zabávali aj prekladáním českých slov do slovenčiny. Nakoniec si pozreli rozprávku v českom jazyku.

Základná škola vo **Vysokej nad Uhom** pripravila pre žiakov *Rozprávkový literárny kvíz*, ktorý prebiehal počas celého októbra v školskej knižnici a v ktorom si mohli preveriť svoje vedomosti z literárnych pojmov, z poznania rozprávok na základe uvedených indícií a spisovateľov detskej literatúry.

V **Základnej škole na Sídlišku II. vo Vranove nad Topľou** výrobu záložiek doplnili podujatím *Na krídlach poézie*, v rámci ktorej deviataci recitovali obľúbené básne, a čitateľskou súťažou *Hľadanie detektívnych príbehov*, ktorej sa zúčastnili šiestaci v školskej knižnici.

Špeciálna základná škola pre žiakov s telesným postihnutím v Dolnom Kubíne zrealizovala pre žiakov s ľahkým a stredným stupňom mentálneho postihnutia obdivuhodné podujatie, ktoré nazvala *Čitateľské kreslo*. Jeho cieľom bolo predovšetkým spoločným hlasným čítaním pritiahnúť žiakov ku knihám a navzájom sa v čítaní prirodzene a spontánne motivovať.

Výber z dobrovoľného hodnotenia česko-slovenského projektu 399 českými a slovenskými školami spolu s fotografiami z priebehu výroby záložiek alebo s fotografiami so samotnými najkrajšími záložkami je dostupný na webom sídle Odboru Slovenskej pedagogickej knižnice (www.spkg.sk).

CELOSLOVENSKÝ PROJEKT ZÁLOŽKA DO KNIHY SPÁJA SLOVENSKÉ ŠKOLY

Odbor Slovenskej pedagogickej knižnice taktiež pri príležitosti októbra ako Medzinárodného mesiaca školských knižníc 2021 zorganizoval pre žiakov stredných škôl 10. ročník celoslovenského projektu *Záložka do knihy spája slovenské školy*. Cieľom tohto celoslovenského projektu bola podpora kreatívneho čítania prostredníctvom výmeny záložiek do kníh, ktoré stredoškóľáci vyrobili ľubovoľnou technikou na tému *Významné osobnosti slovenskej literatúry – Pavol Országh Hviezdoslav (100. výročie úmrtia) a Božena Slančíková-Timrava (70. výročie úmrtia)*. Zároveň sa

stredoškóľáci v rámci vyučovania a voľnočasových aktivít zábavnou formou mohli zoznámiť s významnými osobnosťami a dielami slovenského realizmu a spoločne si pripomenúť aj ich výročie úmrtia. Aktívna účasť v celoslovenskom projekte mala pomôcť školám nadviazať priateľskú spoluprácu.

Do celoslovenského projektu sa prihlásilo **170 stredných škôl** s celkovým počtom **8 495 žiakov**. S prihliadnutím na typ školy a počet prihlásených žiakov bolo vytvorených **85 partnerských dvojíc**.

Na základe spätnej väzby od školských koordinátorov je potrebné povedať, že zapojenie do celoslovenského projektu bolo príjemným spestrením nielen voľnočasových aktivít stredoškóľakov, ale aj prezenčného či dištančného vyučovania. Samotnej tvorbe záložiek predchádzali spoločné živé diskusie o lyrických, epických i dramatických dielach od Pavla Országha Hviezdoslava a Boženy Slančíkovej-Timravy. Stredoškóľáci okrem využívania informačných zdrojov, ktoré sa nachádzali v ich školských knižniciach, hľadali ďalšie nezvyčajné doplňujúce informácie zo súkromného života oboch spisovateľov aj na internete. Na záložkách sa často objavovali literárne motívy z Hviezdoslavovej *Hájknikovej ženy*, jeho *Krvavých sonetov*, *Eža Vlkolinského*, *Gáboru Vlkolinského*, *Zuzanky Hraškovej* či nestarnúcich *Ľapákovcov* od Boženy Slančíkovej-Timravy. Stredoškóľáci vyrábali záložky počas niektorých vyučovacích hodín, najčastejšie na hodinách slovenského jazyka a literatúry, ďalej na záujmových krúžkoch či praktických cvičeniach. Na zadnú stranu poväčšine písali svoje mailové adresy alebo kontakty na sociálne siete, aby mohli spolu mailovať alebo tvitovať aj po oficiálnom ukončení celoslovenského projektu.

Sprievodným programom výroby záložiek bolo veľké množstvo inšpiratívnych, výnimočných a obdivuhodných čitateľských aktivít, ktoré zorganizovali školy počas októbra. Na ilustráciu uvádzame tieto:

Stredná odborná škola dopravy a služieb v Nových Zámkoch predstavila formou zážitkového vyučovania na hodinách slovenského jazyka a literatúry osobnosť Pavla Országha Hviezdoslava. Žiaci sa najskôr rozdelili do dvoch pracovných skupín a niekoľko dní pracovali na konkrétnych zadaniach. Následne zástupca jednej skupiny, ktorá spoločne vypracovala powerpointovú prezentáciu o živote a diele Pavla Országha Hviezdoslava, ju odprezentoval pred ostatnými spolužiakmi. Druhá

skupina nahlas rozoberala prečítané literárne diela, napríklad *Hájniovu ženu*, *Eža Vlkolinského*, básne *Pozdrav, S Bohom!* a baladu *Zuzanka Hraškovie*. Na vyučovacích hodinách žiaci priniesli množstvo zaujímavých informácií, faktov a nádherných veršov.

V **Strednej odbornej škole obchodu a služieb v Novej Bani** si život a diela oboch spomínaných slovenských predstaviteľov slovenského realizmu priblížili prostredníctvom žiakmi pripravených referátov a spoločným pozeraním filmov. Dokonca v školskej knižnici zapojení stredoškólači vytvorili pre ostatných čitateľov projekt o živote a diele spomínaných slovenských veľikánov a zorganizovali aj burzu kníh pre svojich spolužiakov a zamestnancov školy.

V **Obchodnej akadémii v Nitre** doplnujúcim programom výroby záložiek bolo sledovanie filmových spracovaní diel Pavla Országha Hviezdoslava a Boženy Slančíkovej-Timravy. Taktiež zorganizovali besedu so spisovateľskou Evou Hraškovou, ktorá predstavila svoju knižnú tvorbu inšpirovanú životnými príbehmi ľudí z jej blízkeho okolia.

V **Spojenej škole v Starej Ľubovni** si pre analýzu života a diela Pavla Országha Hviezdoslava a Boženy Slančíkovej-Timravy zvolili webquesty. Motiváciou pre stredoškólačov pred samotnými čitateľskými aktivitami boli takzvané myšlienkové pamäťové mapy, ktoré zaplňali pomocou burzy nápadov nazvanej *Čo už o Hviezdoslavovi a Timrave vieme?* Výsledkom tímovej práce boli powerpointové prezentácie, ktoré boli postupne odprezentované počas vyučovacích hodín.

V **Strednej odbornej škole hotelových služieb a dopravy v Lučenci** v rámci sprievodných čitateľských aktivít pozvali Júliusa Lomenčíka z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, ktorý si pre stredoškólačov pripravil prednášku *Prechádzka výročiami – Hviezdoslav, herold čias*. Ďalšou čitateľskou aktivitou bola vychádzka po stopách Boženy Slančíkovej-Timravy. V rámci tejto aktivity si skupina stredoškólačov pozrela dom, v ktorom spisovateľka bývala. Na mieste jej posledného odpočinku, na cintoríne zapálili sviečky na jej hrobe.

V **Strednej odbornej škole pre žiakov s telesným postihnutím na Mokrohájskej v Bratislave** si pred samotou tvorbou záložiek púšťali rozhlasové hry podľa literárnych diel Boženy Slančíkovej-Timravy (napríklad *Chudobná rodina*, *Príde čas*, *Všetko za národ*) a *Hájniovu ženu* od Pavla Országha Hviezdoslava. Využili aj Baštrngove videá o *Ľapákovcoch*, *Hájniovkej žene* a *Ežovi Vlkolinskom*. Ďalej prostredníctvom platformy Kahoot pripravili online

literárne kvízy, aby sa zabavili aj rovesníci z ich pridelenej partnerskej školy.

V **Hotelovej akadémii Otta Brucknera v Kežmarku** pripravili žiaci tretieho ročníka v spolupráci s vyučujúcimi slovenského jazyka a literatúry expozíciu o živote a tvorbe Pavla Országha Hviezdoslava. Sprístupnili ju pre všetkých členov školskej komunity vo foyeri školy. Celoslovenský projekt na škole oživila aj riaditeľka školy pripravením zábavnej hodiny pre všetkých stredoškólačov o neznámych faktoch zo života a tvorby uvedeného spisovateľa.

Gymnázium v Krompachoch doplnilo výrobu záložiek troma pozoruhodnými čitateľskými aktivitami. Prvou čitateľskou aktivitou bola burza kníh s názvom *Prines knihu, zober knihu*. Druhou čitateľskou aktivitou bol *Čitateľský maratón* a treťou súťaž v čitateľskej gramotnosti *Viem, čo čítam?*

Konzervatórium v Košiciach pripravilo v októbri priebežne čítanie ľubovoľných literárnych diel od spomínaných predstaviteľov slovenského realizmu, pričom povinnosťou stredoškólača bolo prerozprávať dej svojim spolužiakom. Čítanie ľubovoľných literárnych diel bolo doplnené vypracovaním a prezentovaním diela *Ľapákovci* od Boženy Slančíkovej-Timravy a *Hájniovkej ženy* od Pavla Országha Hviezdoslava.

Zúčastnené stredné školy okrem organizovania spomínaných čitateľských aktivít robili aj nástenky a nástenné noviny, prostredníctvom ktorých sa snažili ešte viac vyzdvihnúť výnimočnosť oboch slovenských spisovateľov. Následne fotografie zaznamenávajúce oslavu výročia spomínaných veľikánov, jej priebeh a výrobu záložiek vkladali do poštových zásielok so zložkami. K záložkám boli priložené propagačné materiály o činnosti školy, monografie mesta alebo regiónu, školské časopisy a školské ročenky či rôzne spomienkové predmety. Na webových sídlach škôl boli uverejňované fotodokumentácie spolu so stručným hodnotiacim komentárom realizácie celoslovenského projektu. Opäť sa našli aj školy, ktoré navrhli svojim partnerským školám ďalšie spôsoby spolupráce formou spoločnej návštevy zástupcov školy, literárnej exkurzie či školského výletu.

Výber z dobrovoľného hodnotenia celoslovenského projektu 93 strednými školami spolu s fotografiami z priebehu výroby záložiek alebo s fotografiami so samotnými najkrajšími záložkami je dostupný na webovom sídle Odboru Slovenskej pedagogickej knižnice (www.spgek.sk).

Celoslovenský projekt *Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice* – Základná škola na Lipovej ulici v Spišskej Novej Vsi (absolútny víťaz projektu)

CELOSLOVENSKÝ PROJEKT NAJZAUJÍMAVEJŠIE PODUJATIE ŠKOLSKEJ KNIŽNICE

Pri príležitosti *Medzinárodného dňa školských knižníc*, ktorý sa v roku 2021 oslavoval 25. októbra, zorganizoval Odbor Slovenskej pedagogickej knižnice 17. ročník celoslovenského projektu *Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice*. Jeho cieľom bolo zábavnými formami práce s knihou podporiť u žiakov dobrý a trvalý vzťah ku knihe, školskej knižnici, k čítaniu a poznávaniu nového. Povinnosťou školských knižníc, ktoré sa do neho prihlásili, bolo zorganizovať podujatie na tému *Radostná podpora zážitkového učenia školskou knižnicou*.

Do celoslovenského projektu sa pôvodne prihlásilo **185 školských knižníc** v základných školách a stredných školách. Na základe obmedzení súvisiacich s ochorením Covid-19 mohlo v skutočnosti zorganizovať oslavu *Medzinárodného dňa školských*

knižníc len **158 školských knižníc** v základných školách a stredných školách s celkovým počtom **25 973 účastníkov** podujatí. Odborná porota na základe hodnotenia súladu každého realizovaného podujatia s vyhlásenou témou, originalitou, vtipnosťou a celkovou úrovňou jeho opisu po formálnej stránke zostavila poradie prihlásených školských knižníc.

Prvým siedmim oceneným školským knižniciam celoslovenského projektu venovalo Metodicko-pedagogické centrum knižné publikácie v celkovej sume 2 000 eur do ich školských knižníc na základe ich vlastného výberu. Ďalším piatim oceneným školským knižniciam venovali partneri celoslovenského projektu knižné dary v celkovej sume 610 eur.

Absolútnym víťazom sa stala **Školská knižnica Základnej školy na Lipovej ulici v Spišskej Novej Vsi**, ktorá zorganizovala podujatie *Kniha oslavuje*. Samotné podujatie začalo prezentáciou najobľúbenejších kníh, ktoré si žiaci priniesli z domu. Ich

snahou bolo presvedčiť svojich rovesníkov, aby sa chceli zoznámiť práve s ich obľúbeným literárnym hrdinom. Následne sa žiaci rozišli do jednotlivých tried, aby sa pod vedením triednych učiteľiek aktívne zúčastnili rôznych originálnych, vtipných a zábavných čitateľských aktivít. Napríklad prváci si zábavnou formou pripomenuli klasické rozprávky. V rámci literárneho kvízu podľa obrázkov hádali mená rozprávkových bytostí, názvy rozprávok či zaradenie predmetov do správnej rozprávky. Druháci vyrábali z tvrdého papiera veselé ponožky, ktoré nazvali *Kniholes*. Na jednotlivé ponožky kreslili obľúbené rozprávkové postavičky alebo veselé obrázky. Tretiaci z tvrdého papiera vyrábali darčekové hrnčeky, na ktoré napísali citát a farebne ho dotvorili, alebo skladali vtipné verše k vybraným knihám. Štvrtáci, ktorí pracovali v malých skupinkách, písali na vyrobené pohľadnice vo formáte A3 blahoželania knihám. Popriali im veľa dobrých a zanietených čitateľov a podnikavých vydavateľov. Okrem toho ešte tvorili unikátne farebné obálky na knihy a na bavlnené trička kreslili farebné obrázky s knižnou tematikou. Piataci až deviataci sa zamerali na básnickú tvorbu. Tvorili krásne básničky na tému knihy, písali ďakovné listy knihám, navrhovali vtipné inzeráty či reklamy na knihy, alebo písali úvahy o potrebe kníh pre ľudí. Atmosféru uvedeného podujatia opísala Zuzana, žiačka IV. B, takto: „*Dnešný deň bol super. Cítila som sa príjemne, lebo som mohla mojej knižke urobiť narodeniny. Mám z toho skvelé pocity, pretože nielen ľudia môžu mať narodeniny, ale aj knižky.*“

Z druhého miesta sa radovala **Školská knižnica Gymnázia Ladislava Novomeského v Bratislave**, ktorá zorganizovala podujatie *Cesta k Lacovi Novomeskému* v kontinuite s názvom školy. Centrom diania celého podujatia bola aula školy, v ktorej moderátori prostredníctvom interaktívneho rozhovoru zisťovali u žiakov znalosti, fakty a informácie o Ladislavovi Novomeskom. Následne túto osobnosť v roli politika, novinára, reportéra, publicistu a básnika priblížili v krátkom edukatívnom filme *Lacova ponožka*. Po jeho pozretí nasledovala súťaž *Rozstrihaný Laco* s cieľom informovať žiakov o básnickej tvorbe Ladislava Novomeského. Vo video-projekcii *Duch našej školy* tvorcovia vyzdvihli vplyv Ladislava Novomeského na harmonický rozvoj mladých osobností, ktorí boli absolventmi školy a ktorí sa uplatnili v rôznych sférach spoločenského, kultúrneho, športového a politického života. Celodenné zážitkové vyučovanie bolo doplnené

riešením rébusov, prostredníctvom ktorých sa žiaci podrobnejšie zoznamovali s krásnymi a podnetnými veršami uvedeného básnika modernistu. Zároveň vo vstupnej hale prebiehala na obrazovke prezentácia o živote a tvorbe Ladislava Novomeského. Svoje dojmy z celodenného podujatia zhrnul účastník z radov žiakov slovami: „*Dozvedel som sa veľa nových a zaujímavých informácií o Ladislavovi Novomeskom. Toto podujatie sa mi veľmi páčilo a chcel by som viac takýchto podujatí. Páčili sa mi aj vtipné filmy mojich spolužiakov.*“

Tretiemu miestu sa potešila **Školská knižnica Špeciálnej základnej školy v Zlatých Klasoch**, ktorá zorganizovala podujatie *V kráľovstve rozprávok* realizované formou projektového dňa v jednotlivých triedach, pričom všetky zábavné a tvorivé čitateľské aktivity zvolila v súlade s mentálnymi schopnosťami žiakov a primerané ich veku. Hlavné čitateľské aktivity pomenovala podľa najznámejších ľudových rozprávok, napríklad *Snehulienka a sedem trpaslíkov*, *Tri prasiatka*, *O dvanástich mesiačikoch*, *Vlk a kozliatka*, *Rozprávka o rybárovi a jeho žene*, *Popoluška*, aby netradičným spôsobom podporila u žiakov kreativitu, tvorivosť, fantáziu, dobrý vzťah ku knihe a k školskej knižnici. Žiaci sa rozprávali o obľúbených knihách, pozerali si ilustrácie a komentovali znázornenú časť rozprávkového príbehu, maľovali obrázky na literárne motívy, zahrali si vtipné malé divadielka s využitím makiet rozprávkových bytostí, spievali veselé pesničky so sprievodom hudobného nástroja a napodobňovali postavy z vypočutej rozprávky. Na záver podujatia si overovali získané poznatky o krásnych slovenských ľudových rozprávkach riešením podnetných a úsmevných úloh v pracovných listoch. Irenka, žiačka 10. ročníka, vo svojom hodnotení podujatia napísala: „*Na tomto dni sa mi páčilo, že sme celý deň pracovali s rozprávkou a mohli sme sa o nej aj rozprávať. Na každej hodine sme si niečo z rozprávky zobrali. A ani som nemala pocit, že som v škole, ale skôr, že žijem v rozprávke.*“

Na štvrtom mieste sa umiestnila **Školská knižnica Spojenej školy na Pankúchovej ulici v Bratislave** s podujatím *Čitateľské mosty*, v rámci ktorého boli originálnou a zábavnou formou predstavené najznámejšie literárne diela a spisovatelia rôznych krajín s posolstvom, že knihy sú výbornými mostami medzi čitateľmi, kultúrami a krajinami. Program bol realizovaný ako cestovanie po svete, pričom takzvaným dopravným prostriedkom bola vlastná

skúsenosť, vlastný zážitok, knižný príbeh a fantázia každého účastníka podujatia. Žiakov v rôznych časťach budovy školy čakalo šesť literárnych príbehov, každý z inej krajiny. Napríklad *Malý princ z Francúzska*, *Harry Potter z Anglicka*, dômyselný rytier *Don Quijot de la Mancha zo Španielska*, bratia *Grimmovci z Nemecka* či *Mauglí z Indie*. Hlavní hrdinovia po predstavení jednotlivých hraných ukážok z vybraných knižných príbehov darovali každému žiakovi nálepky, ktoré si následne nalepil do takzvaného cestovného pasu vyrobeného z papiera. Do neho si žiaci mohli zapisovať aj zážitky a postrehy z celého inšpiratívneho a mimoriadne pútavého podujatia, s ktorými sa podelili s ostatnými spolužiakmi v rámci záverečnej živej diskusie. Žiačka Bianka na margo zážitkového učenia školskou knižnicou vo svojom hodnotení napísala: „*Mne sa to veľmi páčilo. Páčila sa mi aj spolupráca medzi hercami. A všetko to, čo zahrali, by som si chcela prečítať. Určite začnem viac chodiť do školskej knižnice. A ďakujem za pekný zážitok.*“

Piate miesto bolo udelené **Školskej knižnici Základnej školy na Pugačovovej ulici**

v **Humennom**, ktorá zorganizovala podujatie *Čarovný svet knihovčielok*. Celý program zážitkového učenia sa odohrával na piatich stanoviskách, ktoré sa volali *Cestovanie časom*, *Čarovný kútik*, *Meduško*, *Poznáš ma?* a *Knihovčielky na potulkách prírodou*. Na každom stanovisku boli pre skupinky žiakov pripravené rozmanité čitateľské aktivity, ktorých úlohou bolo na jednej strane naučiť žiakov orientovať sa v knižničnom fonde a vedieť vyhľadávať konkrétne tituly z náučnej literatúry. Na druhej strane ich snahou bolo prepojenie čítania s porozumením s biológiou, geografiou a slovenským jazykom a literatúrou. Napríklad na stanovisku *Knihovčielky na potulkách prírodou* žiaci v školskej knižnici najskôr vyhľadali konkrétne tituly kníh (napríklad *Krížom krážom prírodou*, *Minipríručka: Hmyz*, *Základy včelárstva*) a následne v nich vyhľadávali informácie, ktoré sa týkali života včiel a ich významu pre život na Zemi. Kreslili aj včielky a tvorili o nich pútavé myšlienkové mapy. Vyriešenie úloh z čitateľských aktivít si žiaci zapisovali do pracovných listov, ktoré mali formu medových plástov. V závere podujatia žiaci odprezentovali svoje práce a spojili ich navzájom do jedného celku takzvaných medových plástov. Žiačka Vanesa hodnotila celé podujatie takto: „*Všetko sa mi páčilo. Chcela by som ešte raz byť v školskej knižnici a sedieť a čítať a kresliť alebo zahrať si divadielko.*“

Šieste miesto patrilo **Školskej knižnici Základnej školy v Nesvadoch**, ktorá zorganizovala podujatie pod názvom *Indiánska cesta do školskej knižnice* vo forme poobedňajšieho zážitkového učenia s množstvom rôznych hravých, vtipných a pozoruhodných čitateľských aktivít, ktorých cieľom bolo oboznámiť všetkých účastníkov podujatia so životom Indiánov. Žiaci si dokonca prostredníctvom hravých hier vyskúšali niektoré zvyky v stravovaní a obliekaní Indiánov či ich posunkovú reč a kolektívne rituály. Podujatie ukončili slávnostným krstom najmladších prvákov – Indiánov za používateľov školskej knižnice. Žiačka Elizabeth atraktívne čitateľské aktivity takto pozitívne ohodnotila: „*Indiánska cesta bola veľmi pekná. Náčelníčka nám porozprávala zaujímavý príbeh. Potom sme strieľali z luku a veľa tancovali a spievali. Cítila som sa šťastne v školskej knižnici.*“

Na siedmom mieste sa umiestnila **Školská knižnica Strednej odbornej školy obchodu a služieb v Trenčíne**, ktorá zorganizovala podujatie pod názvom *Hobití večierok – vitajte vo svete fantasy* formou tematického dňa. Na hodinách slovenského jazyka a literatúry, spoločenskej komunikácie a anglického jazyka žiaci najskôr čítali rôzne ukážky z knihy *Hobit* od Johna Ronalda Tolkiena a následne diskutovali o hobitoch, ich svete, charaktere, výzore, spôsobe života a snažili sa ho porovnávať s ich vlastným životom. V ďalšej časti podujatia navštevovali takzvanú hobitú noru, v ktorej si mohli preveriť svoje logické a intelektuálne schopnosti riešením rébusov vytvorených na motívy mýtov a legiend z knihy *Stredozem* od tohto spomínaného autora. Na vyučovacích hodinách sa taktiež venovali riešeniu rozmanitých čitateľských aktivít, ktorých námety čerpali z uvedenej knihy *Stredozem*. Žiaci takto prejavili kreativitu, fantáziu a získané odborné vedomosti a zručnosti. Napríklad v rámci aktivity *Hobití večierok* žiaci gastronomických odborov pripravili pre svojich spolužiakov takzvané hobitie slávnostné tabule. V kozmetickom a kaderníckom salóne zase robili vizáž na motívy spomínaných mýtov a legiend. Na hodinách aplikovanej techniky vytvárali žiaci propagačné mýtické letáky. Žiačka Nikola o výnimočnej oslave *Medzinárodného dňa školských knižníc* napísala: „*Určite by som chcela, aby sa takéto akcie opakovali. Bolo to náučné a zaujímavé. A veľmi sa mi páčila atmosféra, ktorá počas celého dňa v škole panovala.*“

Prvú zvláštnu cenu získala **Školská knižnica Základnej školy s materskou školou Jána**

Celoslovenský projekt *Záložka do knihy spája slovenské školy* – Stredná odborná škola pedagogická v Prešove

Bakossa v Banskej Bystrici, ktorá sa umiestnila ako prvá základná škola mimo poradia víťazov. Od **Klubu mladých čitateľov Albatros** (www.kmc.sk) získala knihy v hodnote 150 eur. Školská knižnica zorganizovala podujatie *Cesta okolo sveta za jeden deň* s cieľom, aby žiaci aktívnou účasťou na exkurziách, besedách či workshopoch a s využitím zábavných a zážitkových foriem práce s knihou získali najzaujímavejšie informácie z histórie, vedy, kultúry, umenia či športu jednotlivých vybraných krajín. Žiaci zároveň vďaka svojim sprievodcom – učiteľom a školskej knihovníčke fiktívnym spôsobom navštívili päť kontinentov. Napríklad prváci v severnej Európe navštívili známeho dánskeho rozprávkára Hansa Christiana Andersena a zoznamovali sa s jeho najkrajšími rozprávkami. Druháci navštívili na americkom kontinente Mexiko a objavovali pozoruhodné pamätihodnosti jeho hlavného mesta. Žiaci z 2. stupňa cestovali tematicky v troch blokoch nazvaných

Doprava nielen na kolesách, Svetobežníci, Krížom krážom. Prostredníctvom kníh, časopisov a powerpointových prezentácií sa zoznamovali napríklad s najvýznamnejšími spisovateľmi a pamätihodnosťami z Austrálie, Spojených štátov amerických, Kanady či východnej Európy.

Na záver podujatia žiaci svoje ručne vytvorené miniatúry svetových stavieb vystavili v priestoroch školskej knižnice a na hlavnej chodbe školy. Žiačka Vanesa zo 7. B vo svojom hodnotení uviedla: „*Veľmi rada čítam a dnešný deň bol pre mňa oslavou. Veľa zaujímavých úryvkov som si prečítala. A už viem, ktoré knihy si požičiam zo školskej knižnice.*“

Druhú zvláštnu cenu získala **Školská knižnica Základnej školy – Grundschule v Kežmarku**, ktorá sa umiestnila ako druhá základná škola mimo poradia víťazov. Od **Vydavateľstva Tatran** (www.slovtatran.sk) získala knihy v hodnote 150 eur. Školská knižnica zorganizovala podujatie *Jesenné zážitkové*

vyučovanie. Žiaci v spolupráci s vyučujúcimi v jednotlivých triedach riešili rôzne úsmevné, inšpirujúce a tvorivé úlohy zamerané na podporu kreatívneho čítania. Napríklad prváci si pod vedením triednej učiteľky najskôr pripravili dramatizáciu rozprávky *Ako dedko repku zasadil* a následne si ju aj zahráli. Na motívy vypočutej rozprávky *O červenej čiapočke* si zahráli bábkové divadielko. Druháci po prečítaní knihy *O Gulkovi Bombulkovi* spolu s učiteľkami pracovali na spoločnej knižke *O Gulkovi*. Kreslili, maľovali, vystrihovali a lepili obrázky na jednotlivé listy, ktoré potom spojili do jedného celku. Tretiaci sa zážitkovou formou oboznamovali s ľudovými a autorskými rozprávkami. Spoločne si prečítali *Popolušku* i zaujímavé úryvky z knižky *Rozprávky o psíčkovi a mačičke*. Štvrtáci sa venovali knihe od jej napísania až po jej uvedenie na knižný trh. Zážitkové učenie bolo ukončené besedou so spisovateľkou a historičkou Norou Baráthovou, ktorej knihy sa nachádzali aj v ich školskej knižnici. Žiak Šimon zo 4. A o podujatí povedal: „*Bola to super skúsenosť niečo výnimočné sa naučiť o knihách. Takéto zábavné vyučovanie by mohlo byť aspoň raz za mesiac. A už sa neviem dočkať, kedy si budem môcť ísť požičať nejakú knižku.*“

Tretiu zvláštnu cenu získala **Školská knižnica Spojenej školy na Tilgnerovej ulici v Bratislave**, ktorá sa umiestnila ako prvá stredná škola mimo poradia víťazov. Od **spoločnosti ŠEVT** (www.sevt.sk/firstnews) získala 50 výtlačkov anglických novín *First News* z Veľkej Británie z ročníka 2019/2020 a knihy *Practice Book a Course* v hodnote 150 eur. Školská knižnica zorganizovala podujatie pod názvom *Tilgnerácky festival zážitkov – TIFEZA 2021* otvorené prostredníctvom vysielania školského rozhlasu. V každej triede začali realizovať rozmanité pútavé, vtipné a podnetné čitateľské aktivity, ako boli *Karneval literárnych postáv, Starší mladším, Knižné pokusy, Adoptuj si knihu, Z ktorej rozprávky, Čo vieš o školskej knižnici, Čítanie na lavičkách, Divy prírody, Pomôž Viktorovi Tilgnerovi*. Napríklad aktivita *Karneval literárnych postáv* pozostávala z čítania z najobľúbenejších kníh, ktoré si žiaci priniesli do školy, a zo zábavného hádania literárnych postáv, za ktoré prišli jednotliví žiaci do školy preoblečení. V rámci aktivity *Starší mladším* žiaci z vyšších ročníkov si pripravili pre žiakov z prvého stupňa rôzne divadielka a workshopy venované knihám, rozprávkam a čítaniu. Pri realizácii aktivity *Knižné pokusy* žiaci pod vedením

učiteľky chémie skúšali pokusy, o ktorých sa dočítali v knihe *101 mega vedeckých experimentov*. Pri všetkých interaktívnych a zábavných čítaniach, súťažiach, kvízoch a workshopoch boli zapožičané informačné zdroje z ich školskej knižnice. Žiačka Kristína zhodnotila zorganizovanie čitateľských aktivít takto: „*Tieto akcie sa mi veľmi páčili. A všetci sme sa zhodli na tom, že by sme boli veľmi radi, keby sa podobné akcie robili častejšie.*“

Štvrtú zvláštnu cenu získala **Školská knižnica Spojenej internátnej školy v Trenčíne**, ktorá sa umiestnila ako tretia základná škola mimo poradia víťazov. Od **Knižnej edície pre malých čitateľov Stonožka** (www.stonozka.sk) získala knihy v hodnote 80 eur. Školská knižnica zorganizovala podujatie *Môj literárny vzor* s cieľom zatraktívniť čítanie, posilniť vzájomnú spolupatričnosť a súdržnosť v triede. Zároveň prihliadala na zdravotné znevýhodnenie – mentálne postihnutie žiakov. Všetky čitateľské akcie prebiehali v jednotlivých ročníkoch pod vedením školskej knihovničky a vyučujúcich. V úvode podujatia sa v každej triede uskutočnil motivačný rozhovor o knihách, obľúbených literárnych hrdinoch, význame čítania, fungovaní školskej knižnice a potrebe vyhľadávania informácií. Triedni učitelia viedli žiakov aj k tomu, aby spolužiakom povedali, čím ich zaujal ich literárny vzor. V rámci podujatia sa žiaci hrali rôzne interaktívne didaktické i rolové hry, ktoré posilňovali kultúru čítania. Ďalej sa venovali dramatizácii vtipných literárnych ukážok a kreslili obrázky na motívy prečítaných alebo vypočítaných ľudových rozprávok. Netradičná výučba skončila nakoniec v školskej knižnici, kde sa žiaci dozvedeli nielen o vzniku knihy, ale sa aj učili vyhľadávať konkrétne tituly z krásnej literatúry. Žiak Michal v hodnotení uviedol: „*Najviac sa mi páčila prezentácia o knihách. V prezentácii som sa veľa dozvedel o tom, že treba čítať, aby sme boli múdri. Páčilo sa mi aj to, že som sa dozvedel nové informácie o spisovateľoch, knihách a literárnych vzoroch mojich spolužiakov.*“

Piatu zvláštnu cenu získala **Školská knižnica Strednej odbornej školy obchodu a služieb v Galante**, ktorá sa umiestnila ako druhá stredná škola mimo poradia víťazov. Od **Knižnej edície pre mladých čitateľov YOLI** (www.yoli.sk) získala knihy v hodnote 80 eur. Školská knižnica zorganizovala podujatie *Radostná práca s kni-*

hami s cieľom podporiť dobrý vzťah ku knihe, školskej knižnici, čítaniu a poznávaniu nového. Jadro podujatia tvorili štyri pozoruhodné a zároveň vtipné čitateľské súťaže. V čitateľskej súťaži s názvom *Pevnosť kníh* sa žiaci hrali na literárnych detektívov. Ich cieľom bolo v čo najkratšom čase vylúštiť literárnu tajničku, ktorej jednotlivé písmenká boli ukryté v podobe utajených indícií v priestoroch školy. Úlohou žiakov v druhej čitateľskej súťaži nazwanej *Wallreading* bolo zodpovedať na kvízové otázky, ktoré sa týkali troch odlišných textov a ktoré boli umiestnené na rôznych nástenkách v škole. Konkrétne išlo o článok o Karolovi Duchoňovi a dve ukážky z kníh *Černobyľská modlitba* a *Denník odvážneho bojka*. Tretiu čitateľskú súťaž nazvali *Skrývačka*. V nej sa dvojice žiakov zahrali na takzvaných poslov informácií, ktorých úlohou bolo zachytiť čo najviac pravdivých informácií z vybraného literárneho diela, pričom jeden z nich písal stručné poznámky o literárnom diele a druhý kreslil obrázok z rovnakého literárneho diela. V rámci štvrtej čitateľskej súťaže žiaci vytvárali takzvaný *Strom lásky pre Marínu*. Na farebné ružové kartičky vypisovali najkrajšie verše z najdlhšej ľúbostnej básne venovanej Sládkovičovej láske a lepili ich na konáre stromu, ktorý bol namalovaný na veľkom plagáte. Žiačka Melisa zo IV. HA po skončení podujatia povedala: „Pracovali sme s informáciami a oceňujem, že nám školská knižnička pripravila kvízové otázky v aplikácii Edupage. Prepojila tak knihu s internetom. Páčil sa mi aj strom lásky. Všetky úlohy boli výnimočné a užila som si ich.“

ZÁVER

Na margo uvedených troch projektov zameraných na kreatívnu podporu jazykovej kultúry a čitateľskej gramotnosti žiakov môžeme uviesť, že umožňujú, aby sa v nich každý žiak cítil po prvé, výnimočne a bezpečne, po druhé, zažíval pocit prijatia a rovnosti a po tretie, slobodne prispel svojimi zručnosťami, schopnosťami a vedomosťami. Vďaka šlachetnému úsiliu školských knihovníkov, školských koordinátorov a ostatných spolupracujúcich učiteľov sa darí systematicky podporovať tvorivé čítanie nielen u žiakov, ktorí vyrastajú v rodinách s vysokým alebo priemerným sociálnym statusom, ale aj u žiakov, ktorí žijú v sociálne alebo jazykovo znevýhodnenom prostredí, či u žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ktorí sa buď stretávajú s minimálnou podporou čítania v rodine, alebo dokonca v ich domácom prostredí absentujú knihy. Osobitným bonusom tejto obdivuhodnej čitateľskej iniciatívy Odboru Slovenskej pedagogickej knižnice je aj udomácnenie jedného zo spomínaných projektov v Českej republike. Potvrdzujú to slová školskej koordinátorky Miroslavy Párovej z Biskupského gymnázia v Hradci Králové: „Vášho krásneho projektu sa zúčastňujeme opakovane a vždy nám prinesie nové podnety, a to nielen výtvarné, ale, pochopiteľne, i čitateľské. Umožňuje žiakom vytvárať priateľstvá na diaľku. A keď hovorím za seba, tak našej generácii skôr narodených znie slovenčina milo a veľmi povedome, veď sme boli jeden štát a myslím si, že i dnes pociťujeme vzájomné sympatie ako súrodenci, ktorí síce už vyleteli z hniezda, ale stále ich spájajú spomienky na spoločné detstvo.“

NAJPÔSOBIVEJŠIE HISTORICKÉ KNIŽNICE NA SLOVENSKU

MGR. DANA CHALUPEKOVÁ

Historical book collections, which are deposited in the territory Slovakia, include individual holdings as well as rich collections of old and rare documents. These collections significantly document the level of education and cultural development in our territory over the centuries, thus representing a significant part of our intangible (spiritual) but, considering its artistic value also tangible cultural heritage. The contribution presents eight selected historical libraries in Slovakia in terms of their history and present, which comprise all types of historical libraries (aristocratic, ecclesiastical, personal, school, and societies' libraries) and territorially covers various parts of Slovakia. The author aims to contribute to the enhancement of this segment of the cultural heritage and to raise awareness of it, and, last but not least, to provide information about the institutions that manage, protect and make the collections accessible.

Keywords: historical libraries; history of book culture; old and rare documents; aristocratic libraries; ecclesiastical libraries; personal libraries; school libraries; societies' libraries

 dana.chalupekova@fhv.uniza.sk

 Katedra mediamatiky
a kultúrneho dedičstva
Fakulta humanitných vied
Univerzitná 8215/1
010 23 Žilina

 <https://kmkd.fhv.uniza.sk>

ÚVOD

Historické knižné fondy, ktoré sa na území Slovenska nachádzajú vo forme zbierok či jednotlivín, významne dokumentujú úroveň vzdelanosti a kultúrneho vývoja na našom území v určitom historickom období. V minulosti sa obyvatelia Slovenska stretli s písmom a knihou vďaka západoeurópskym misi-onárom, ktorí navštívili vtedy ešte pohanské obyva-telstvo. Kniha sa stala súčasťou kultúrneho vývoja aj vďaka Konštantínovej a Metodovej misii.

Prvé zbierky kníh evidujeme na Slovensku už od 12. storočia. Ide predovšetkým o chrámové zbierky (napríklad Levoča, spišská a bratislavská knižnica, kartuziánsky kláštor na Skale útočišťa so skriptó-riom). Až do vzniku tlačiarň na Slovensku sa potreby čitateľov/zberateľov saturevali najmä dovozom kníh zo zahraničia. V 16. storočí začali na našom území pôsobiť „kočovní/putovní tlačiarne“ (Šintava, Komjati-ce, Hlohovec) a svoju činnosť rozbiehajú aj regulárne kamenné tlačiarne (Košice, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Bardejov). S ich rozmachom, ako aj vydá-vaním diel úzko súvisia zberateľské aktivity a vznik knižníc, najmä rodových, cirkevných a školských, ale, samozrejme, vzniklo aj niekoľko desiatok osobných knižníc. V období osvietenstva niektoré reformy ci-sára Jozefa II. zastavili mohutný rozmach kláštorných knižníc. Vydanie Tolerančného patentu v roku 1781 podnietilo užšiu spoluprácu katolíkov a evanjelikov v literárnej a kultúrnej oblasti, čo malo za následok dostupnosť vzdelávania pre široké ľudové vrstvy. V tomto období začínajú pôsobiť rôzne vzdelávacie spolky, ktorých prirodzenou činnosťou bolo aj budovanie spolkových knižníc. Posledná štvrtina 18. a začiatok 19. storočia sa niesla v znamení vplyvu francúzskej revolúcie, výsledkom bolo zhromažďova-nie príslušnej literatúry, a tak vzniklo aj niekoľko zau-jímavých šľachtických knižníc. V 19. storočí eviduje-me aj snahy o koncentráciu a úplnosť čisto slovenskej knižnej produkcie od najstarších čias po súčasnosť, čo dokumentujú aj osobné knižnice Michala Rešetku, Martina Hamuljaka či Vavrinca Čaploviča. Cieľom snáh bolo dokázať kultúrne ambície i starobylosť slo-venského národa. 20. storočie znamenalo útlm vo vývoji klasických historických knižníc. Prispela k tomu progresivita knižnej produkcie, modernizácia typografických techník a relatívne väčšia možnosť získavania tlačených publikácií. Okrem toho rok 1918 znamenal množstvo zmien v hospodárskej, politickej a kultúrnej štruktúre Európy, čo sa dotklo aj územia terajšej Slovenskej republiky. V tej dobe bolo množ-

stvo vzácných celkov alebo ich častí prevezených do zahraničia, odkiaľ sa už nikdy nevrátili. Spolo-čensko-politické pomery po druhej svetovej vojne a nepochopenie historického významu a kultúrnej hodnoty historických knižných fondov zapríčinili, že množstvo dokumentov s výraznou obsahovou a umeleckou hodnotou sa stratilo v nenávratne (Sabov a kol., 2001, s. 8 – 11). Najmä päťdesiate roky 20. storočia boli pre historické knižné fondy čiernym obdobím. Po poštátnení majetkov cirkví a šľachty boli ich knižnice, často budované niekoľko storočí, sved-kami nevidaného barbarstva. Narušenie ich kontinui-ty (zvozmi), obsahu (vyberaním najcennejších tlačí a rukopisov) a v mnohých prípadoch aj fyzická likvidá-cia mali za následok výrazné ochudobnenie národné-ho kultúrneho dedičstva. Legislatívne zastaviť tento proces sa sčasti podarilo Matici slovenskej v apríli v roku 1954. Jej snahy o starostlivosť a ochranu historických pamiatok knižného typu vyústili a boli podporené zákonom SNR o Matici slovenskej, ktoré-ho časť sa venovala tejto problematike. Najvýznam-nejším krokom v oblasti práce s fondom historických dokumentov bol celoslovenský pasportizačný súpis uskutočnený v druhej polovici osemdesiatych rokov. Zabezpečenie základného evidenčného spracovania doposiaľ nespracovaných fondov, mechanickej očisty dokumentov a ich uloženie do vyhovujúceho prostre-dia následne umožnil najmä zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach a príslušná vyhláška. Zákon riešil *oblasť ochrany vzácných historických knižníc a jednot-livín, a to nielen z hľadiska ich vývozu do zahraničia, ale aj v súvislosti s dopĺňaním domácich knižníc a ich pohybom na našom území*“ (Sabov a kol., 2001, s. 6 – 7). V súčasnosti je ochrana historických knižničných dokumentov a historických knižničných fondov práv-ne ošetrená v zákone č. 126/2015 Z. z. o knižniciach.

Každá národná kultúra sa usiluje primeraným spôsobom zachovať, interpretovať a využívať písomné kultúrne dedičstvo zhromaždené v knižniciach, archí-voch, múzeách alebo u jednotlivcov. V príspevku sme sa rozhodli predstaviť osem zaujímavých historických knižníc vyhlásených v intenciách knižničného záko-na za historické knižné fondy. Ponúkame možnosť nahliadnuť do ich histórie a súčasnosti, pričom sme sa snažili zachytiť všetky typy historických knižníc (šľach-tické, cirkevné, osobné, spolkové a školské) a územne pokryť rozličné časti Slovenska. Veríme, že sa nám podarí prispieť k zveladeniu a prezentácii tejto súčas-ti nášho kultúrneho dedičstva, zvýšiť povedomie o ňom a v neposlednom rade podať informáciu aj o inštitúci-ách, ktoré ho spravujú, ochraňujú a sprístupňujú.

APONIOVSKÁ KNIŽNICA – BIBLIOTHECA APPONIANA OPONICE

Interiér Aponiovskej knižnice. Zdroj: Slovenská národná knižnica v Martine

Gróf Anton Juraj Aponi (1751 – 1817), milovník a zberateľ kníh, založil v roku 1774 knižnicu vo Viedni. Na usporiadanie a obsahový profil si vybral jezuitu Augustína Michelazziho, ktorý bol aj autorom prvých, dodnes zachovaných katalógov knižnice. V roku 1817 zdedil knižnicu po Antonovi Jurajovi jeho prostredný syn Anton Aponi (1782 – 1852), majiteľ oponického panstva a kariérny diplomat v Paríži, Londýne a Ríme. Po odbornej stránke ju zveril knihovníkovi Karolovi Antonovi Gruberovi, ktorý zaviedol jej nový katalogizačný systém. Grófovi navrhol, aby knižnicu preniesol do Uhorska do Maierhofu v Bratislave. V rokoch 1818 – 1819 bola časť knižnice pre nedostatok priestorov rozpredaná na dražbe vo Viedni a 13. júna 1827 bol na Kozej ulici v Bratislave otvorený novopostavený palác, do ktorého dal gróf Anton Aponi previezť z Viedne celý fond knižnice. V rokoch 1827 – 1846 slúžila budova paláca ako prvá verejná knižnica v Uhorsku. Motto na priečelí paláca *Literis in patria Avgendis* (Na zveladenie učenosti vo vlasti) s rodovým erbom bolo naplnené aj vydaním knižky s názvom *Collectio Monumentorum quae in memoriam Bibliothecae Apponianaee custodita sunt*, ktorej editorom bol Gruber. Prírastky prichádzali pravidelne aj z Londýna. Z Ruska si na adresu knižnice nechávali posilať slovanskú literatúru aj štúrovci. Po odchode Grubera do penzie sa gróf Aponi rozhodol knižnicu presťahovať na rodinný majetok do Oponíc, kde na tento účel pristavil ku kaštielu nové krídlo. Po smrti posledného majiteľa oponického panstva Henricha Aponiho (1885 – 1935) prešla knižnica do rúk grófa Károliho ako náhrada za dlhy Aponiovcov. Károli však nemal o zachovanie knižnice profesionálny ani emotívny záujem. Počas komunistického režimu slúžil kaštieľ ako obilná sýpka, v ktorej bolo osem rokov uskladnené obilie spolu s knihami. V rokoch 1956 – 1958 františkán a politický väzeň Vševlad Jozef Gajdoš z poverenia Matice slovenskej skatalogizoval a očistil knižnicu, čím ju zachránil pred likvidáciou (Sabov a kol. 2001, s. 13 – 18). Knižnica bola v roku 1972 premiestnená do depozitov Matice slovenskej v Martine a jej interiér bol spálený v parku kaštiela. Súčasťou depozitu Slovenskej národnej knižnice sa knižnica stala v 90. rokoch 20. storočia. V rokoch 2007 – 2011 bol kaštieľ v Oponiciach zrekonštruovaný spolu s knižnicou a po dohode so Slovenskou národnou knižnicou bola podpísaná zmluva o znovunavrátení knižnice do priestorov kaštiela (Knižnica, n. d.).

Knižnica obsahuje 7 507 titulov, ktoré reprezentujú až 15 042 knižničných jednotiek. Tituly môžeme zaradiť do 17 vedných disciplín a 31 tematických skupín a boli vydané v 12 jazykoch. Nachádzajú sa tu vzácne diela s datovaním od roku 1515 do roku 1940. Knižnica vlastní viaceré vzácne vydania diel Macchiavelliho, Petrarca, Giordana Bruna, Galileiho, Da Vinciho, Dumasa, Balzaca, Newtona, Linného a mnohých ďalších (Sabov a kol., 2001, s. 13 – 18).

HISTORICKÁ KNIŽNICA MÚZEA BETLIAR

Interiér knižnice v Betliari. Zdroj: Múzeum Betliar

Knižnicu začal budovať gróf Leopold Andráši (1767 – 1824) po roku 1792. Po zanechaní vojenskej dráhy sa utiahol na svoj betliarsky veľkostatok a následne sa začal venovať hospodárstvu, vede a umeniu. Slávnostné otvorenie knižnice v okrúhlej rotunde, ktorú dal Leopold vybudovať v areáli panstva s týmto cieľom, sa uskutočnilo v roku 1816. V čase založenia obsahovala 565 zväzkov, avšak pravidelným dopĺňaním sa stala jednou z najznámejších v Uhorsku. Najväčšiu časť historickej knižnice darovali Andrášiovci Széchényiho knižnici v Budapešti. Prostredníctvom grófa Gejzu Andrášiho (1856 – 1938) bola po roku 1909 prebudovaná galéria na druhom poschodí kaštieľa na špeciálne upravenú miestnosť, do ktorej bola knižnica premiestnená. Osvetlenie knižnice je riešené sklenenou strechou, ktorou preniká prirodzené denné svetlo. V tejto miestnosti je knižničný fond uložený dodnes. V roku 1945 bol majetok Andrášiovcov spolu s knižnicou dekrétom prezidenta republiky skonfiškovaný a prešiel do správy štátu, pod správu Lesného závodu v Betliari. V roku 1947 Oľga Wagnerová spracovala inventár knižnice, išlo o prvé zistenie rozsahu fondu historickej andrášiovskej knižnice. Súpis je abecedným katalógom fondu a obsahuje bibliografické informácie o 12 664 knižničných jednotkách. V roku 1953 prešiel kaštieľ so svojím zbierkovým fondom vrátane knižnice pod správu Národnej kultúrnej komisie pre Slovensko ako Štátny kultúrny majetok so sídlom v Betliari. S triedením fondu knižnice podľa smerníc pre správu zbierok v múzeách a galériách sa začalo v roku 1971. Činnosťou bol poverený Gejza Erdélyi. Jednotlivé zväzky spracoval na úrovni katalogizačných lístkov. Tie sa začali do podoby prírastkových kníh spracovávať v roku 1972. Do roku 1983 je v štyroch prírastkových knižkách zapísaných 14 164 zväzkov kníh a časopisov. V roku 1985 bol kaštieľ vládou SSR vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. Súčasťou špecializovanej expozície kaštieľa je aj historická knižnica.

V knižnici evidujeme diela od 16. po 20. storočie, ale i tri prvotlače od roku 1486 do roku 1499. Jazyková skladba fondu je rôznorodá, knihy sú napísané vo viac ako desiatich jazykoch. Tematické zastúpenie je širokospektrálne, nachádza sa tu najmä prírodovedná, historická, technická, teologická a lekárska literatúra (Sabov a kol., 2001, s. 107 – 112).

HISTORICKÁ KNIŽNICA

STRÁŽKY

Interiér knižnice v Strážkach. Zdroj: Slovenská národná galéria

Gregor Horvát-Stančič (1558 – 1597), syn Mareka Horvát-Stančiča a zakladateľa rodiny Horvát-Stančičovcov na Spiši, založil v Strážkach v roku 1584 priamo v kaštieli rodiny humanistické gymnázium pre deti šľachty. So založením gymnázia bezprostredne súviselo aj založenie knižnice. Po predčasnej Gregorovej smrti pokračoval v tejto činnosti jeho syn Baltazár (1596 – 1678), ktorý študoval vo Wittenbergu a po návrate viedol gymnázium, učil a súčasne rozširoval rodinnú knižnicu. Rodina udržiavala gymnázium približne 127 rokov a podporovala aj kežmarské lýceum, a to predovšetkým knižnými darmi. O zveladenie knižnice sa následne zaslúžil Imrich Horvát-Stančič (1737 – 1801), ktorý bol v rokoch 1796 – 1801 spišským podžupanom. Knižnicu využíval aj pri vzdelávaní svojho synovca Gregora Františka Berzevicího (1763 – 1822), prvého politického ekonóma v Uhorsku. V dospelom veku na cestách po Európe sa pričínal o kvalitatívny rast knižnice. Smrťou Imricha vymrela rodina po mužskej línii. Majetok prešiel dedením najprv do vlastníctva rodiny Sirmaiovcov, neskôr do vlastníctva rodiny Medňanských. Ako znalec pri kupovaní kníh sa prejavil Baltazár Sirmai (1793 – 1856), syn Andreja Sirmaia a jeho manželky Anny Horvát-Stančičovej (Historická knižnica Strážky, © 2021). V roku 1835 deponoval Ján Sirmai knižnicu do knižnice evanjelického kolégia v Prešove s podmienkou, aby slúžila verejným a študijným účelom. Knižnicu budoval v intenciách osvietenstva a obohatil ju najmä o anglickú, francúzsku a nemeckú literatúru v počte asi 10 tisíc kníh a časopisov (Horváth a kol. 1992, s. 267). V roku 1862 sa Baltazárova dcéra Anna Mária (1823 – 1883) po smrti svojho otca presťahovala s manželom Eduardom Medňanským (1823 – 1895) z Beckova do Strážok. Knižnica mala mimoriadny význam pri vzdelávaní ich detí Ladislava (1852 – 1919) a Margity (1858 – 1937). Posledným členom rodiny, ktorý využíval knižnicu na vedeckú činnosť, bol Štefan Czóbel (1847 – 1932), manžel Margity, autor viacerých diel z filozofie a estetiky (Historická knižnica Strážky, © 2021).

Knižnica obsahuje okolo **8 500** zväzkov kníh, časopisov a máp. O prvotnom rozsahu a zameraní knižnice existuje málo informácií. Predpokladá sa, že spočiatku obsahovala knihy starovekých, humanistických a reformačných autorov. Najstarší zachovaný katalóg obsahuje údaje o 787 knihách a pochádza z 5. mája 1785. Jeho autorom bol Imrich Horváth-Stančič. V súčasnosti je približne polovica kníh fondu v nemeckom jazyku, zastúpené sú aj tituly v latinčine, francúzštine, maďarčine a angličtine. K najvýznamnejším patria *Naturae historiarum* (1518) od Plínia staršieho či *Adagiorum* (1574) od Erazma Rotterdamského (Lisý, 2020).

DIECÉZNA KNIŽNICA NITRA

Interiér Diecéznej knižnice v Nitre. Zdroj: Dominika Orlová

Biskup Ladislav Adam Erdődy (1677 – 1736) zriadil v 18. storočí *Kapitulskú knižnicu*, ktorá bola umiestnená vo veži Nitrianskeho hradu. Základom fondu boli predovšetkým kódexy zhromažďované v katedrále už od začiatku 12. storočia. Prvým známym zberateľom bol nitriansky biskup Pavol Abstemius Bornemisa (1499 – 1579). Nitrianskej kapitule venoval prvotlač *Missale strigoniense* z roku 1480. Listom z 11. mája 1879 oznamuje biskup Augustín Roškováni (1807 – 1892) Nitrianskej sídelnej kapitule zriadenie knižnice, ktorá sa bude volať *Bibliotheca Dioecessana* a do ktorej sa umiestnia knihy z katedrálnej knižnice, knihy nitrianskych biskupov a seminárnej knižnice. Pôvodné priestory vo veži hradu už neboli postačujúce, a tak biskup využil prestavbu severovýchodného krídla budovy Veľkého seminára na vytvorenie účelových priestorov pre knižnicu. Práce viedol viedenský architekt Lippert spolu so staviteľom Schmidtom. Za prvého prefekta knižnice bol vymenovaný kanonik Jozef Wagner (1833 – 1910). V roku 1882 daroval biskup Roškováni do fondu Diecéznej knižnice svoju zbierku v počte **19 365** zväzkov, ktorá bola v knižnici uložená pod názvom *Bibliotheca Episcopo-Roskoványana*. Diecézna knižnica bola oficiálne otvorená 30. novembra 1885. V tom čase v nej bolo **36 223** kníh. 6. septembra 1887 navštívil knižnicu rakúsko-uhorský cisár František Jozef I., ktorý sa ako prvý podpísal do založenej pamätnej knihy. V roku 1921 sa stal nitrianskym biskupom Karol Kmeťko (1875 – 1948). Keďže sa snažil vybudovať slovenské oddelenie a vytvoriť *Ústrednú diecéznu slovenskú knižnicu*, obdaroval knižnicu ďalšími knihami. V roku 1961 prevzala správu knižnice na základe dohody medzi biskupským úradom ako vlastníkom knižnice, Maticou slovenskou a okresným národným výborom okresná knižnica. V rokoch 1980 – 1981 bol pamiatkovo obnovený aj interiér knižnice. De iure i de facto sa Diecézna knižnica vrátila do správy biskupského úradu 25. januára 1990 a za jej správcu bol vymenovaný monsignor Ladislav Belás. 23. mája bola vládou Slovenskej republiky vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku.

Knižnica v súčasnosti uchováva **73 588** titulov. Najvzácnejším artefaktom fondu je 78 zväzkov inkunábul, t. j. tlače vydané do roku 1500. Najstaršia z nich je z roku 1473. Najpočetnejšie zastúpenie majú diela z teologických odborov, z iných vedných disciplín je to história, filozofia, literatúra, právne vedy, jazykoveda a zbierka novín a časopisov. Z jazykového hľadiska v knižnici dominuje latinčina (je v nej písaná viac ako tretina fondu), potom nemčina a maďarčina, nasleduje francúzština a španielčina. Slovenských kníh je v knižnici veľmi málo, asi len 150 (Dukátová 2015, s. 21 – 23).

V súčasnosti Diecézna knižnica v Nitre obsahuje diela v 37 jazykoch, ale aj časopis písaný Braillovým písmom.

KNIŽNICA OPÁTSTVA RÁDU PREMONŠTRÁTOV JASOV

Pohľad na knižnicu rádu premonštrátov v Jasove. Zdroj: Rád premonštrátov – opátstvo Jasov

Začiatok budovania kláštornej knižnice sa datuje do 2. polovice 13. storočia. Jej založenie je spojené so vznikom premonštrátskeho kláštora v Jasove, ktorý sa prvýkrát priamo spomína v roku 1243. V roku 1787 bol nariadením Jozefa II. premonštrátsky rád rozpustený. Zbierka kníh bola prevezená do Jágra a Budína v Maďarsku. V Jasove bol obnovený rád v roku 1802. Súčasne s ním sa začala budovať aj terajšia knižnica. Do kláštornej knižnice sa vrátilo len 90 kníh z Budína. Počas prvej Československej republiky bola knižnica obohatená o publikácie a dokumenty zo zaniknutých premonštrátskych gymnázií, z plebánií a z knižnice premonštrátov z Lelesa a v roku 1950 boli do knižničného fondu zaevidované aj knihy zo zaniknutých premonštrátskych opátstiev východoslovenského kraja. V 50. rokoch 20. storočia prichádzajú do Jasova mníši z ostatných zrušených kláštorov na Slovensku. So sebou si prinášajú aj knihy, ktoré sa stali súčasťou fondu jasovskej knižnice (Kláštorná knižnica, n. d.).

Knižnica v súčasnosti obsahuje okolo **100 000** titulov. Z vedných disciplín je vo fonde zastúpená teológia, filozofia, prírodné vedy, geografia, história aj lekárske vedy. Knihy boli vydané najmä v maďarčine, latinčine a nemčine. Strop knižnice je ozdobený freskami Jána Lukáša Krackera. Jedna z nich je alegóriou štyroch univerzitných odborov (právo, lekárska veda, filozofia a teológia) na počesť oduševneného podporovateľa umenia a vied Andreja Sauberera. Druhá freska je alegóriou života a smrti (Tajomstvá archívov – Košice v jasovskej knižnici, 2020).

LYCEÁLNA KNIŽNICA KEŽMAROK

Interiér Lyceálnej knižnice. Zdroj: Cirkevný zbor Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku v Kežmarku

Knižnica vznikla v polovici 16. storočia ako školská knižnica bývalého nemeckého evanjelického lýcea, s ktorého dejinami je spätá. Škola dostala protestantský charakter v roku 1531. V tom období totiž prišiel kňaz Juraj Leudischer a začal kázať po nemecky. Zároveň založil prvý evanjelický cirkevný zbor na území Spiša. Písomný doklad o existencii knižnice je doložený z roku 1600, keď už mala samostatnú budovu, katalóg, výpožičnú kartotéku a vlastnila okolo 500 kníh. V roku 1775 sa presunula do priestorov novopostavenej budovy lýcea. V rokoch 1820 a 1865 sa tieto priestory rozšírili o dve poschodia, v ktorých sa knižnica nachádza aj v súčasnosti. Lýceum sa v rokoch 1893 – 1906 presunulo do novej budovy podnes slúžiacej ako Gymnázium Pavla Országha Hviezdoslava. Knižničný fond sa začal výrazne rozrastať v 18. a 19. storočí vďaka darom prevažne súkromných vlastníkov knižných zbierok. Najvýznamnejším darcom bol Daniel Jozef Jóny (1817 – 1883). Pochádzal zo Spišskej Novej Vsi a na kežmarskom lýceu študoval právo. Jeho pozostalosť obsahovala **15 300** zväzkov kníh, ktoré boli výsledkom jeho dlhoročnej zberateľskej činnosti. Mnohé z nich sú raritné spisy vyznačujúce sa rozmanitosťou vedných oblastí a mnohorakosťou jazykov. Nesmieme zabudnúť ani na Martina Schwartnera (**12 000** zväzkov kníh), Pavla Doleviczenyho s alchymistickou zbierkou kníh a rukopisov či na Imricha Horvát-Stančíča. V roku 1810 začala knižnica pôsobiť ako jedna z prvých verejných knižníc v Rakúsko-Uhorsku a fungovala nepretržite do druhej svetovej vojny. Pre bádateľov i verejnosť bola 50 rokov zatvorená. S finančným príspevom Ministerstva kultúry SR a Evanjelického cirkevného zboru v Kežmarku bola v rokoch 1995 – 1996 vybudovaná prezenčná študovňa pre bádateľov, do ktorej bol uložený rekatalogizovaný fond periodík. Dodnes je verejnosti prístupná a jej služby využívajú najmä študenti vysokých škôl, domáci a zahraniční bádatelia či historici (Lyceálna knižnica, © 2018).

Knižnica obsahuje **150 000** zväzkov kníh a je najväčšou školskou historickou knižnicou v strednej Európe. Nachádza sa v nej 55 prvotlačí (kníh tlačených v r. 1470 – 1500), na Slovensku má najbohatší fond tlačí 16. storočia (3 000 kníh tlačených v r. 1501 – 1600), 30 000 titulov tzv. starých tlačí z r. 1601 – 1800, 6 000 titulov slovacík z r. 1501 – 1944, 44 000 titulov germaník, 1 400 titulov periodík (novín a časopisov zo 17. – 20. stor.), 600 titulov grafických listov zo 16. – 19. stor., 600 titulov hudobnín a asi 2 000 rukopisov z 15. – 20. stor. Fond zahŕňa literatúru vo všetkých svetových jazykoch, napr. v latinčine, nemčine, maďarčine, gréčtine, hebrejčine, francúzštine, angličtine, staročestine či v slovanských jazykoch. Najviac zastúpenými vednými odbormi sú teológia, filozofia, história, literatúra, medicína, pedagogika a prírodné vedy (Sabov a kol. 2001, s. 145 – 158).

ČAPLOVIČOVA KNIŽNICA DOLNÝ KUBÍN

Fond Čaplovičovej knižnice. Zdroj: Oravské múzeum Pavla Országha Hviezdoslava

Vavrinec Čaplovič (5. 8. 1778 – 25. 12. 1853), rodák z Jasenovej, ktorý pochádzal z rodiny zemanov, položil základy svojej knižnice v roku 1792, keď začal ako 14-ročný zbierať knihy. Svoju súkromnú zbierku venoval darovacou listinou z 15. apríla 1839 rodnej Orave. Knižnica bola vyhlásená za vlastníctvo Oravskej stolice, ktorá sa zaviazala, že ju bude udržiavať a zveľaďovať. Po dohode s mestečkom Dolný Kubín bola umiestnená v priestoroch budovy mestského domu na námestí. V čase darovania mala jeho zbierka približne **20 000** diel a jej súčasťou boli aj mnohé muzeálne predmety. V rokoch 1839 – 1851 boli knihy na finančné náklady Vavrince Čaploviča prevezené v 14. zásielkach z Bratislavy do Dolného Kubína. V roku 1914 bola otvorená budova, ktorú stavali v rokoch 1905 – 1911 špeciálne pre knižnicu. Budova je evidovaná v zozname národných kultúrnych pamiatok. Vypožičiavanie kníh z verejnej Čaplovičovej knižnice sa začalo 1. januára 1914. V rokoch 1919 – 1937 bol knihovníkom Ján Smetana, ktorý uskutočnil poslednú katalogizáciu kníh, rozdelil fond knižnice do 12 vedných odborov a vytvoril skupiny pre vzácne tlače (rara) a rukopisy (cimélie). Po adaptácii budovy knižnice v roku 1954 pre potreby Literárneho múzea P. O. Hviezdoslava sa knižnica dostala do zmenšeného a pre fondy menej vyhovujúceho priestoru na prízemí budovy. Muzeálne zbierky z fondu prevzalo Oravské múzeum v Oravskom Podzámku a knižničné zbierky Čaplovičovej knižnice spravovala Matica slovenská. Po zlúčení múzeí na Orave v roku 1980 sa Čaplovičova knižnica stala súčasťou Oravského múzea P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne. 20. apríla 2009 bola pri príležitosti 170. výročia darovania Čaplovičovej knižnice rodákom slávnostne otvorená nová expozícia.

Knižnica v súčasnosti obsahuje **93 863** knižničných jednotiek. Ako uvádza Sabov (2001, s. 85 – 97), Historický fond je rozdelený do dvanástich skupín v rámci vedných odborov a štyroch ďalších skupín (I. Lexikóny, bibliografie, II. Teológia, III. Filozofia, IV. História a zemepis, V. Sociológia, VI. Právo, VII. Filológia, VIII. Beletria, IX. Matematika, X. Prírodné vedy, XI. Umenie, XII. Revue a varia; C (cimelia) – rukopisy 14. – 19. storočia; R (rara) – inkunábuly a vzácne tlače 16. – 17. storočia; skupiny K a P – rôzne staré tlače).

HISTORICKÁ KNIŽNICA TRANOSCIA

LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ

Historický fond knižnice Tranoscia. Zdroj: Múzeum Janka Kráľa – Mestské múzeum Liptovský Mikuláš

V Liptovskom Sv. Mikuláši bol na účastinárskej báze v roku 1898 založený vydavateľsko-kníhkupecký spolok Tranoscius zameraný na vydávanie náboženskej literatúry. Pomenovaný bol na počesť evanjelického farára Juraja Tranovského (1592 – 1637), tvorcu českých a latinských duchovných piesní a modlitieb. V roku 1953 sa spolok dostal pod úplnú štátnu správu a dozor, preto mohol vydávať len kalendáre a bohoslužobné knihy. Vydávanie inej literatúry bolo pozastavené. Obnovením činnosti spolku v roku 1991 sa Tranoscius stal oficiálnym vydavateľstvom Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania (ECAV) (Tranoscius vydavateľstvo, n. d.). 26. júna 2020 sprístupnila ECAV verejnosti fond Historickej knižnice Tranoscia. Knižnica sa stala súčasťou expozície mestského Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši. Knižničný celok je výsledkom veľkolepého zberateľského projektu Jána Mocka (1843 – 1911), kňaza a literárneho historika. Ako cirkevný historik sa venoval zabudnutej a nepoznanej cirkevnej minulosti. Upozorňoval predovšetkým na duchovnú pieseň, ktorá sa stala predmetom jeho výskumných prác. Zamerával sa najmä na tvorcu kancionála *Cithara Sanctorum* Juraja Tranovského a na záchranu jeho starých vzácných vydání. Pripravil dlhý rad jeho historických, životopisných aj hymnologických prác.

Na základe údajov z publikácie *Otvorenie historickej knižnice Tranoscia* (2020) knižnica obsahuje približne **2 200** zväzkov kníh. Súčasťou zbierky sú vzácne a zabudnuté dokumenty, historické publikácie s osobným podpisom či venovaním autorov pochádzajúce už z konca 16. storočia. Zbierku dopĺňajú rukopisy Jozefa Miloslava Hurbana, osobná korešpondencia slovenských dejateľov a mnohé iné.

ZÁVER

Historické knižnice nemôžeme považovať len za súbor uložených dokumentov, ale v prvom rade za komunikáciu hodnôt, ich recepciu, výmenu a obohatenie. Ich obsah sa v minulosti i prítomnosti stal súčasťou výmeny informácií a výstavby duchovných hodnôt spoločnosti. Uchovávajú a odrážajú sa v nich dôležité témy a udalosti národného, duchovného, kultúrneho, spoločenského a politického života vrátane ich nadnárodných, medzikultúrnych a multi-kultúrnych konexií a kontextov. Historické knižnice sú úzko zviazané s miestom svojho pôvodu a v tejto previazanosti je dôležitý ich regionálny význam. Na regionálnu históriu nadväzuje kultúrna identita. Historické knižné fondy sú dokladom kultúrnej identity na národnej, regionálnej, rodinnej alebo subkultúrnej úrovni. Priamy kontakt používateľa

historických knižníc (vo forme či už fyzickej alebo digitálnej) vytvára z historických kníh a knižníc kultúrny kapitál (Augustínová a kol., 2017, s. 5 – 11).

Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva FHV ŽU pripravila v rámci projektu *Chronológia dejín knižníc od počiatkov do roku 2020* (CHRONUM – cieľom je vytvoriť dielo prezentujúce chronologický a retrospektívny pohľad na dejiny knižníc na Slovensku) výstavu „Historické knižnice na Slovensku“, predstavujúcu dvanásť vybraných slovenských historických knižníc. Vernisáž sa uskutoční v marci 2022 s tým, že výstava bude mať putovný charakter. Postupne bude prezentovaná vo viacerých vybraných kultúrnych inštitúciách na Slovensku.

Na výstavu srdečne pozývame a veríme, že aj týmto prispějeme k rozvoju tohto kultúrneho kapitálu, ktorý tvorí neoddeliteľnú súčasť kultúrneho dedičstva.

**Článok bol vypracovaný v rámci projektu APVV-19-0524 CHRONUM
– Chronológia dejín knižníc na Slovensku od počiatkov do roku 2020 (*Chronologia historiarum bibliothecarum ab initio usque ad annum 2020*).**

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- AUGUSTÍNOVÁ, Eva a kol. 2017. *Knižnice ako fenomén kultúrneho dedičstva Slovenska a Slovákov*. Žilina : Žilinská univerzita 2017. 350 s. ISBN 978-80-554-1331-0.
- DUKÁTOVÁ, Marta. 2015. „Dedičstvo otcov zachovaj nám Pane...“. Diecézna knižnica v Nitre – archa duchovného dedičstva Nitrianskeho biskupstva. In *Gorazd*. 2015, Roč. 26, č. 3, s. 21 – 23.
- Historická knižnica Strážky. [online]. © 2021, SNG © 2021. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <https://www.sng.sk/sk/vystavy/194_historicka-kniznica-strazky>.
- HORVÁTH, Pavel a kol. 1992. Sirmai, Ján. In *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. 5. zväzok. R – Š. Martin : Matica Slovenská 1990, s. 267. ISBN 80-7090-216-7.
- Kláštorná knižnica. [online]. [n. d.], Jasov ©, [n. d.]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<http://www.jasov.sk/-klastorna-kniznica>>.
- Knižnica [online]. [n. d.], CHATEAU APPONY ©, [n.d.]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<https://www.chateauappony.sk/volnocasove-aktivity/kniznica>>.
- LISÝ, Lukáš. 2020. „Sedem vecí o ...“: minulosti Kaštiela Strážky [online]. DENNÍK N, © [n. d.]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/blog/2092978/sedem-veci-o-minulosti-kastiela-strazky/>>.
- Lyceálna knižnica. [online]. © 2018. Cirkevný zbor Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku Kežmarok © 2018 [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<https://www.ecavkk.sk/lycealnkniznica>>.
- Otvorenie historickej knižnice Tranoscia [online]. 2020. MJK Múzeum Janka Kráľa, © [n. d.]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<https://muzeumjankakrala.sk/otvorenie-historickej-kniznice-tranoscia/>>.
- SABOV, Peter a kol. 2001. *Spríevodca po historických knižniciach na Slovensku*. Prvý zväzok. Martin : Slovenská národná knižnica, 2001. 164 s. ISBN 80-89023-10-X.
- Tajomstvá archívov – Košice v jasovskej knižnici. [online]. 2020. YouTube. © 2021. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<https://www.youtube.com/watch?v=22WT2W24Kz0>>.
- Tranoscius vydavateľstvo [online]. © [n. d.]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<http://www.tranoscius.sk/>>.

ZBIERKA HISTORICKÝCH KNIŽNIČNÝCH DOKUMENTOV V ŠTÁTNEJ VEDECKEJ KNIŽNICI V BANSKEJ BYSTRICI

MGR. MONIKA DANKOVÁ, PHD.

The contribution presents historical library documents which are the most important part of the collection of old and rare documents of the State Scientific Library in Banská Bystrica. Supplemented with other Slovakist documents, they consist of printed documents published between the 16th and 19th centuries with a verifiable regional connection to the production of printers and owners from the town of Banská Bystrica. These materials document the book culture in Banská Bystrica through the production of a printing workshop that operated in the town from the end of the 18th to the mid-20th century. It was owned by Ján Jozef Tumler, later Ján Štefáni, Ján Jozef Veterl, and the Machold family. In describing the collection, the author emphasizes the provenance point of view, which, in addition to the typographic point of view, provides the best evidence of history of book culture in the region.

Keywords: historical library documents; State Scientific Library in Banská Bystrica; early printed documents; old and rare documents; Evangelical Grammar School in Banská Bystrica; history of book culture

✉ monika.dankova@svkbb.eu

🏠 Štátna vedecká knižnica
v Banskej Bystrici

Lazovná 9,
975 58 Banská Bystrica

🌐 www.svkbb.eu

Historické knižničné dokumenty. Foto: Monika Danková

V júni 2021 bola časť fondu starých a vzácných dokumentov Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici vyhlásená Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky za Historické knižničné dokumenty (HKD). Týmto krokom sa knižnica snažila zabezpečiť, aby tlače s jedinečnou hodnotou dostali legislatívnu formou lepšie možnosti ochrany. Vyhlásených bolo 392 knižničných jednotiek. Ide o najstaršie a najvzácnejšie dokumenty vydané v priebehu 16. až 19. storočia s doložitelným regionálnym prepojením najmä na produkciu banskobystrických tlačiarov a vlastníkov. Z chronologického hľadiska je najvzácnejších päť tlačí zo 16. storočia. Z ostatných zastúpených období prevládajú predovšetkým tlače vydané v priebehu 18. a 19. storočia. Dôležitým kritériom pri výbere titulov bolo aj provenienčné hľadisko. Do výberu sú zaradené hlavne pozoruhodné knihy pochádzajúce z regionálnych inštitucionálnych i súkromných knižníc.

BANSKOBYSTRICKÉ TLAČIARNE

Bohato je zastúpená produkcia domácich banskobystrických tlačiarň, ktorá tvorí 36 % zo slovenskej produkcie a 16 % z celkového počtu vyhlásených tlačí. Medzi HKD boli zaradené tlače z troch tlačiarň, ktoré v Banskej Bystrici pôsobili od konca 18. storočia do prvej tretiny 20. storočia, a to tlačiareň Jána Jozefa Tumlera, tlačiareň Jána Štefániho a jeho manželky Zuzany a tlačiareň rodiny Macholdovcov.

TUMLEROVA TLAČIAREŇ

Ján Jozef Tumler (1754 – ?) prišiel do Banskej Bystrice ako vyučený kníhtlačiar v roku 1782. Už v roku 1783 získal povolenie na zriadenie tlačiarne a ešte v tom istom roku ju začal prevádzkovať.

I g n a z R a u c h
Der königlichen freyen Bergstadt Neusohl
Pfarrers, und Rectors zur heiligen Eli-
sabeth daselbst
vier Predigten
auf das
Fronleichnamsfest,
gehalten
in seiner Pfarrkirche.

NEUSOHL,
gedruckt bey Johann Joseph Tumler,
privil. Districts Buchdrucker, 1789.

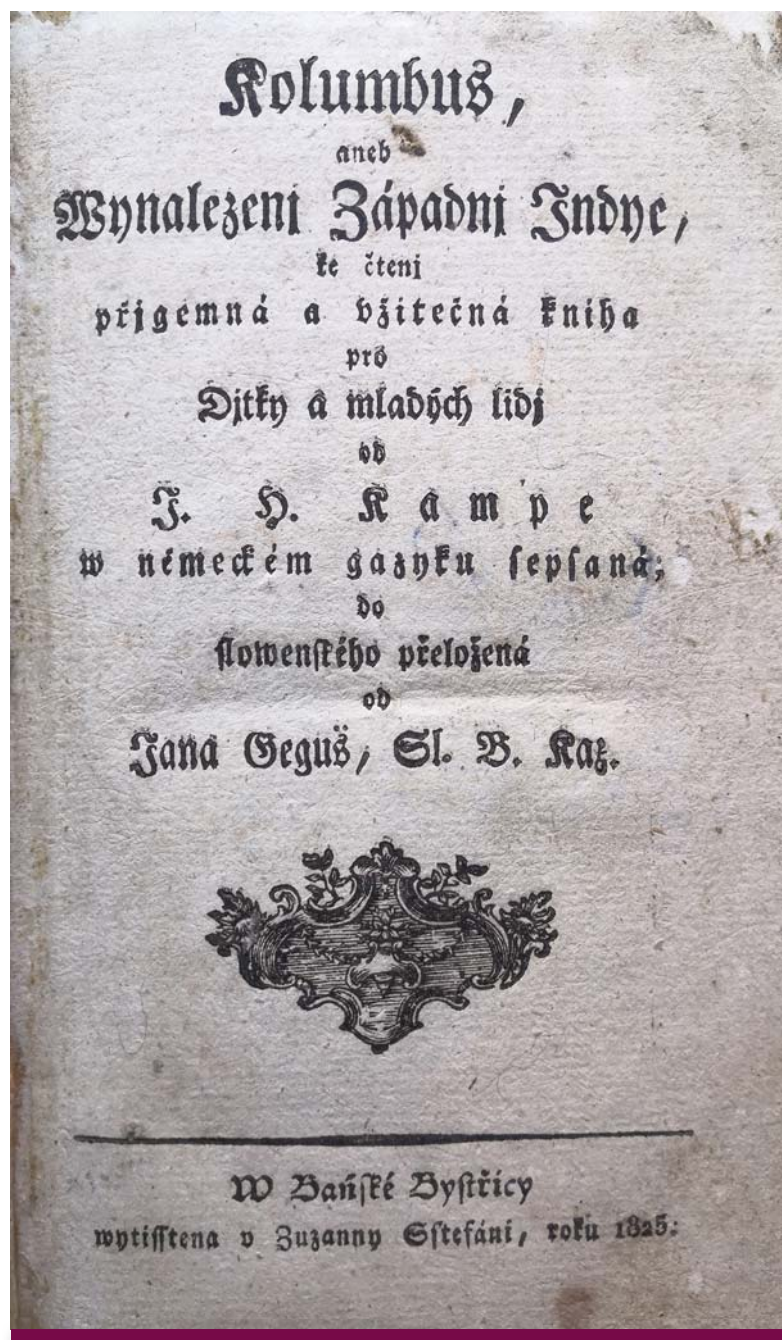
Zbierka kázni *Vier Predigten*. Foto: Monika Danková

Nachádzala sa vo Furdíkovskom dome na Lazovnej 48, ale Tumler mal sklad kníh aj v Pešti a v Liptovskom Mikuláši.¹ Z jeho dielne vyšlo viacero kníh v slovenskom jazyku, ktoré sú súčasťou HKD. Zaujímavou z regionálneho hľadiska je napríklad aj zbierka kázni *Vier Predigten* od kňaza a rektora katolíckej strednej školy v Banskej Bystrici Ignáca Raucha, ktoré odzneli v banskobystričskom farskom kostole na sviatok Najsvätejšieho Kristovho Tela a Krvi v rokoch 1786 – 1789.²

V roku 1794 sa Tumler dostal do finančných problémov a o dva roky neskôr predal svoju tlačiareň aj so skladom nevyexpedovaných kníh Jánovi Štefáni-
mu.³

ŠTEFÁNIOVSKÁ TLAČIAREŇ

Činnosť tlačiarne pokračovala od roku 1796 pod vedením nového vlastníka Jána Štefániho. Aj Štefáni tlačil podľa nastaveného trendu v slovenskom jazyku a biblickej češtine, ale najmä v latinčine. Výraznejší prírastok latinských dokumentov oproti predošlému obdobiu bol výsledkom nárastu stálych objednávok zo strany banskobystričského biskupstva.⁴ Do HKD je zaradených 11 tlačí z produkcie jeho tlačiarne v latinčine a češtine, ale aj maďarčine a nemčine. Zbierka uchováva náboženské, príležitostné, ale predovšetkým rôzne vlasti-

Príležitostná beletria *Kolumbus, aneb Wynalezení Západní Indye*. Foto: Monika Danková

vedné a poučné diela pre hospodárstvo či zdravie. V Banskej Bystrici u Jána Štefániho bola v roku 1816 vytlačená napríklad aj ročenka Učenej spoločnosti malohontskej *Solennia*⁵ či dielo Ladislava Bartolomeidesa *Memorabilia provinciae Csetnek* z roku 1799,⁶ čo svedčí o výborných kontaktoch tlačiaru, ktoré presahovali hranice regiónu.

Ján Štefáni zomrel v roku 1822, ale tlačiareň nasledujúcich sedem rokov viedla jeho vdova Zuzana Štefániová (rod. Westerová, 1788 – ?)⁷ pod svojím menom. Vo fonde HKD sa nachádzajú dve tlače z jej produkcie. Prvou je príležitostná tlač venovaná banskobystrickému biskupovi Jozefovi Belánskemu,⁸ druhou je obľúbené dielo od nemeckého pedagóga Joachima Heinricha Campeho *Kolumbus, aneb Wynalezení Západní Indye*,⁹ v preklade od ev. kňaza Jána Geguša, ktorý pôsobil v Banskej Bystrici.

Aj Zuzana Štefániová musela nakoniec tlačiareň predať zrejme z finančných dôvodov. V roku 1829 sa novým majiteľom stal Ján Jozef Veterl.¹⁰ Krátke obdobie jeho vlastníctva je v HKD reprezentované príležitostnou tlačou pre potreby banskobystrickej diecézy.¹¹

MACHOLDOVSKÁ TLAČIAREŇ

Už v roku 1830 kúpila na splátky od Veterla zabehnutú tlačiareň Helena Macholdová, rod. Alexovičová, manželka kremnického tkáča Filipa Macholda (1780 – 1850), ktorá chcela pomôcť dcére Cecílii a jej manželovi Štefanovi Alojzovi Mihálikovi už vlastníacemu typografickú dielňu v Banskej Štiavnici. Po dobu splácania, t. j. do roku 1832 spravoval Alojz Mihálik aj tlačiareň v Banskej Bystrici¹² a jeho meno sa objavuje na niektorých tlačiach. V HKD je zastúpený náboženskou tlačou dokumentujúcou národnostnú a choleroú situáciu v okolí Banskej Bystrice v rokoch 1831 – 1832.¹³

Hlavným dôvodom Heleny Macholdovej pre kúpu tlačiarne bolo, aby dospievajúcemu, vtedy 15-ročnému synovi Filipovi (1815 – 1864) zaistila perspektívnu živnosť. Ako sa ukázalo, bola to dobrá voľba, keďže tlačiareň živila nasledujúce štyri generácie tejto rodiny až do znárodnenia v roku 1948,¹⁴ čo predstavuje viac ako storočie trvania. Macholdovci sa svojím pôsobením výrazne zaslúžili o rozvoj kultúrneho života v Banskej Bystrici i na celom Slovensku. O význame Macholdovcov svedčí aj fakt, že tlače z ich produkcie tvoria 10 % z celkového počtu

vyhlásených kníh HKD, čo predstavuje 39 tlačí. Ide o široké spektrum svetských aj náboženských tlačí. Tlačiareň produkovala učebnice, výročné správy banskobystrických škôl i cisárske patenty. U Macholda svoje diela vydávali Karol Kuzmány, Michal Miloslav Hodža, Július Plošic či Ján Gašparides-Vladár. Náboženská produkcia je zastúpená katolíckymi, ale aj evanjelickými tlačami.

Súčasťou fondu HKD sú aj ďalšie slovacikálne tlače pochádzajúce z tlačiarenských centier, ako Banská Štiavnica, Bratislava, Košice, Levoča, Liptovský Mikuláš, Martin, Nitra, Púchov, Rožňava, Ružomberok, Skalica či Trnava. Tieto tvoria viac ako 44 % z celkového počtu vyhlásených kníh.¹⁵

BANSKOBYSTRICKÉ ŠKOLSKÉ A SÚKROMNÉ KNIŽNICE

Dôležitým kritériom pri výbere titulov do zbierky HKD bolo provenienčné hľadisko, ktoré popri typografickom hľadisku najlepšie dokumentuje vývoj dejín knižnej kultúry v stredoslovenskom regióne. Do HKD sú zaradené najmä pozoruhodné knihy pochádzajúce z regionálnych inštitucionálnych i súkromných knižníc. Príkladom je časť knižnice Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici, ktorej dokumenty tvoria 22 % z celkového počtu vyhlásených tlačí.

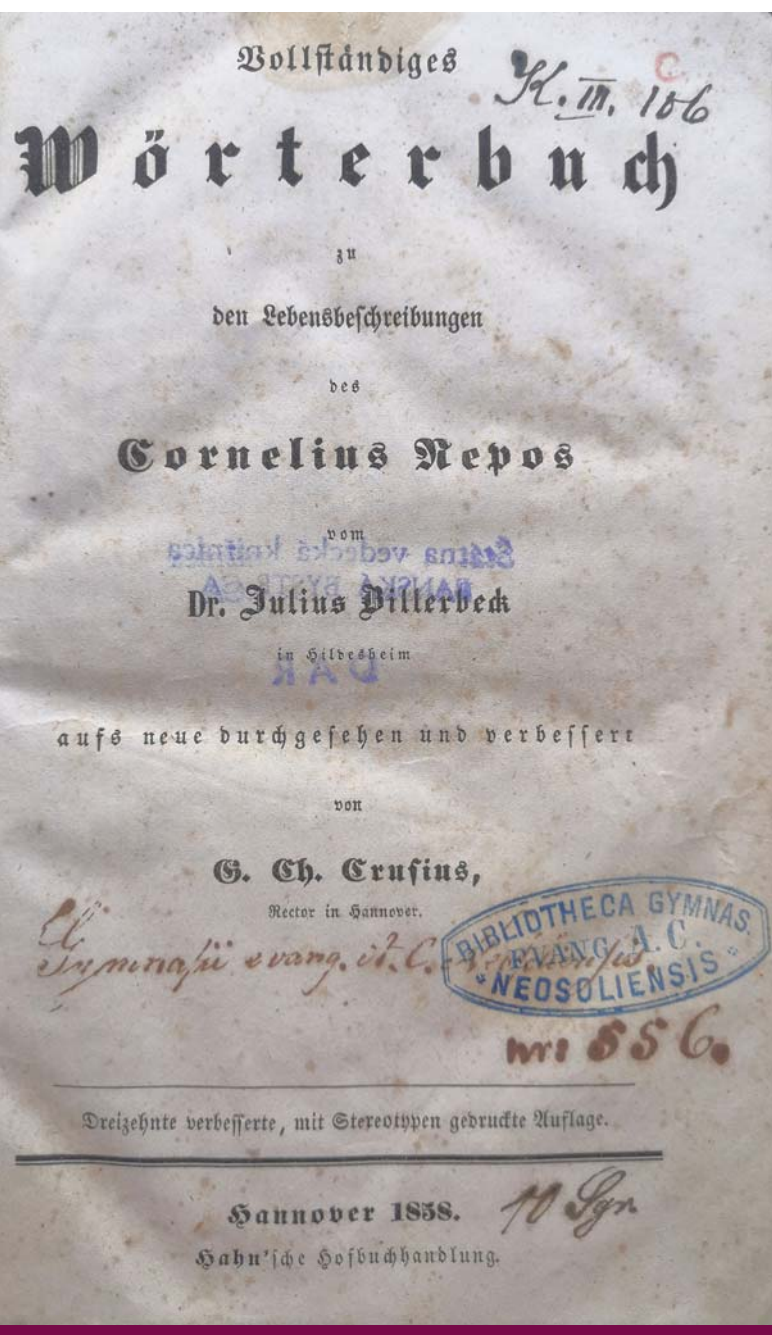
KNIŽNICA EVANJELICKÉHO A. V. GYMNÁZIA

Evanjelické gymnázium vyrástlo na základoch Mestskej latinskej školy, ktorá pôsobila v Banskej Bystrici od roku 1537 – 1674. Po 4-ročnej prestávke pokračovala vo svojom pôsobení ako evanjelická škola pod názvom gymnázium až do roku 1919. V tomto období si väčšina škôl postupne budovala svoju knižnicu. Popri učebniciach, ktoré boli najdôležitejšie pre chod školy, do knižnice pribúdali aj knihy z rôznych vedných, literárnych i umeleckých disciplín. Knihy pribúdali kúpou, ale najmä darmi od profesorov, kňazov a priaznivcov školy,¹⁶ medzi ktorými sa nájdu rôzne významné mená, napríklad Karol Dillnberger, dlhoročný riaditeľ gymnázia (1824 – 1858), alebo Michal Rárus, ktorý bol richtár Banskej Bystrice, neskôr kráľov-

ský komisár a župan Zvolenskej župy, podporovateľ národnokultúrnych snáh Slovákov v polovici 19. storočia a priateľ Gustáva Zechentera Laskomerského či Karola Kuzmányho.¹⁷ Každá kniha je označená pečiatkou gymnázia, alebo rukopisným exlibrisom.

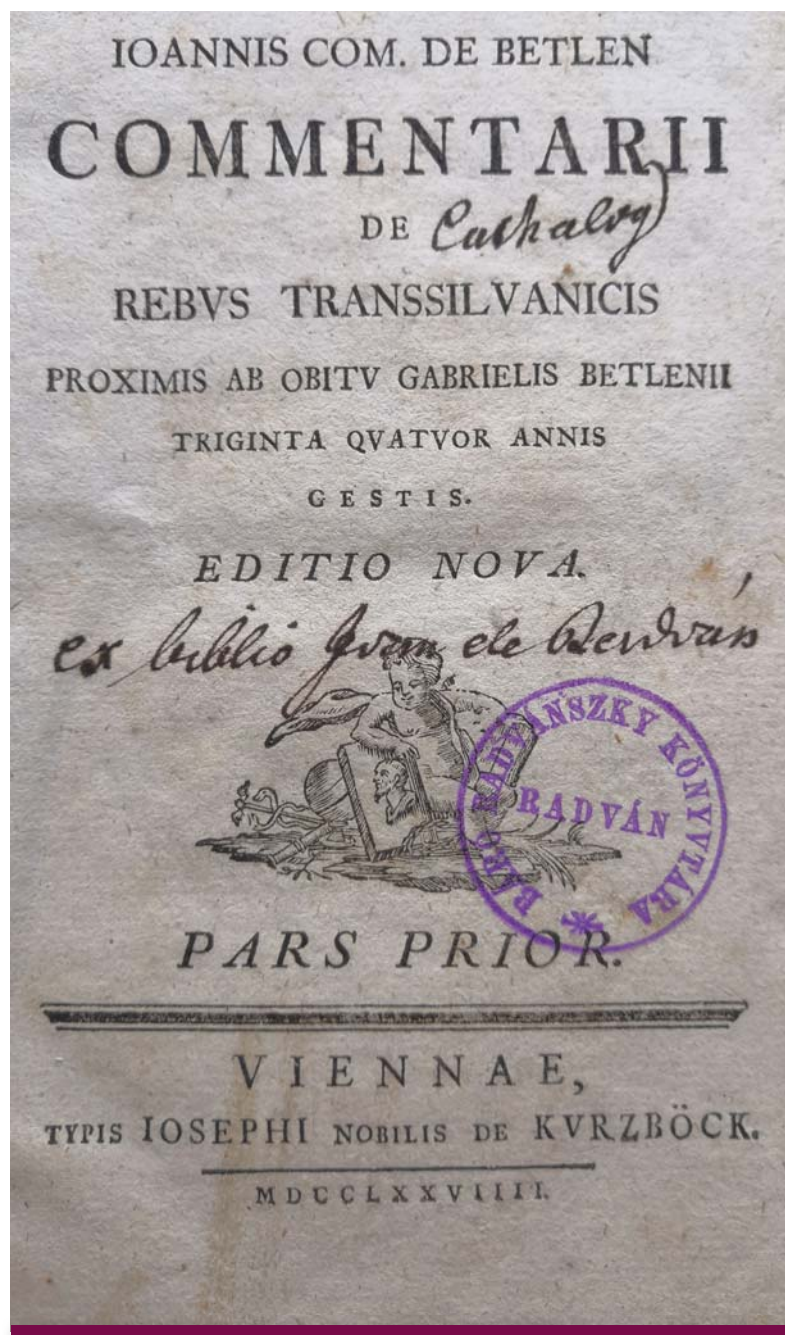
Do výberu je tento rozsiahlejší počet historických dokumentov/tlačí/ zaradený aj z toho dôvodu, že už v minulosti bola iná časť tejto knižnice zaevidovaná v Ústrednej evidencii HKD a HKF (Knižnica Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici, MK 6599/2004-400).

Slovník z knižnice Evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici. Foto: Monika Danková

KNIŽNICA RADVANSKÝCH

Radvanskí patrili medzi najstaršie a najznámejšie šľachtické rody vo Zvolenskej stolici. Predstavitelia rodu si vo svojom sídle od 17. storočia budovali rodinnú knižnicu, ktorá bola umiestnená v mladšej z dvoch rodových rezidencií, označovanej v neskoršom období ako „Dolný kaštieľ“. V priebehu niekoľkých storočí sa knižnica rozširovala až na odhadovaných 6 000 zväzkov. Udalosti 2. svetovej vojny a následné zoštátňovanie však spôsobili jej rozptýlenie. Malú časť tlačí (30 knižných jednotiek)

Dejepisné dielo z knižnice Radvanských. Foto: Monika Danková

zakúpila Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici v roku 2012 od súkromného vlastníka.¹⁸ Táto časť bola zaradená do zbierky HKD a tvorí 8 % výberu kníh. Ide o tlače vydané v priebehu 16. – 19. storočia. Sú označené rukopisným exlibrisom, pečiatkou, alebo supralibrosom rôznych predstaviteľov rodu Radvanských. Identifikovaným vlastníkom je Ladislav II. Radvanský (1701 – 1758) prostredníctvom supralibrosu na chrbte kníh¹⁹ a Belo Radvanský (1849 – 1906) prostredníctvom pečiatky. Väčšina kníh obsahuje aj rukopisný exlibris Jána Radvanského, ktorý však

nebol zatiaľ bližšie identifikovaný pre opakujúci sa výskyt tohto mena v rámci rodu.

Veľká časť Historických knižničných dokumentov vyhlásených z fondu Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici je orientovaná na dejiny Banskej Bystrice jednak autorstvom a miestom svojho vydania, ale aj prostredníctvom súvisiacich osôb, provenienčného hľadiska a obsahu. HKD taktiež zahŕňa najstaršie tlače, ktoré má Štátna vedecká knižnica vo svojom vlastníctve a v neposlednom rade dokumentuje knižnú kultúru v Banskej Bystrici i na území dnešného Slovenska.

POZNÁMKY

- ¹ AUGUSTÍNOVÁ, Eva. Ján Jozef Tumler – osobnosť dejín knižnej kultúry. In *Významné osobnosti v dejinách Banskej Bystrice. Fenomén osobnosti vo výskume regionálnych dejín: zborník príspevkov*. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2010, s. 85 – 87; REPČÁK, Jozef. Tlačiareň Jána Jozefa Tumlera v Banskej Bystrici. In *Kniha 78*. Martin : Matica slovenská, 1980, s. 177.
- ² RAUCH, Ignác. *Vier Predigten*. Neusohl : gedruckt bey Johann Joseph Tumler, 1789. (O 2086).
- ³ AUGUSTÍNOVÁ, Eva. Ján Jozef Tumler, s. 88.
- ⁴ BŔBOVÁ, Mária. *Knižná kultúra v Banskej Bystrici v 19. storočí. Dizertačná práca*. Banská Bystrica : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2017, s. 50 – 51.
- ⁵ *Solennia VII. Memoriae Anniversariae Bibliothecae Publicae Kis-Honthanae Senioratus Evang. Aug. Conf. Alsó Szkalnokini Die 13. Septembris Anno 1815 Celebrata*. Neosolii: Typis Joannis Stephani, 1816. (O 1925).
- ⁶ BARTOLOMEIDES, Ladislav. *Memorabilia Provinciae Csetnek*. Neosolii : Johannes Stephani Typographus, 1799. (O 2651).
- ⁷ BÁLENT, Boris. *Z dejín banskobystrického tlačiarstva*. Banská Bystrica, 1947. s. 12 – 13.
- ⁸ NAGY, Stephanus. *Pia Vota Illustrissimo, Ac Reverendissimo Domino Domino Josepho Belánszky Episcopo Neosoliensi*. Neosolii : Typis Viduae Susannae Stephani, 1824. (O 2100).
- ⁹ CAMPE, Joachim Heinrich. *Kolumbus, aneb Wynalezení Západní Indye*. W Baňské Bystřicy : wytisstena v Zuzanny Stefáni, 1825. (O 2849).
- ¹⁰ VALACH, Július. *Staré tlačiarne a tlačiarri na Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 1987, s. 49.
- ¹¹ *Oznámeny Milostivého Leta na rok Páne 1829. a Spůsob k Obsáhnuti Plnomocnich geho Odpustkúw*. W Banské Bistrycy : wityssstěn Joz. Jána Fetterlwskem, 1829. (O 2083).
- ¹² Macholdovci, banskobystrická dynastia kníhtlačiarov. In *Čím by bola Banská Bystrica bez nich? 2*. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2019, s. 69; DOMOVÁ, Miroslava. Macholdovci a Banská Bystrica. In *Kniha 95 – 96*. Martin : Matica Slovenská, 1997, s. 106.
- ¹³ *Nábožné y vlastenecké Dwě Kázně aneb Řeči...* W Banské Bystřicy : wytissténé v Štěpana Mihálik, 1832. (O 1884).
- ¹⁴ Macholdovci, banskobystrická dynastia kníhtlačiarov, s. 68 – 71; DOMOVÁ, Miroslava. Macholdovci a Banská Bystrica, s. 106 – 108.
- ¹⁵ DANKOVÁ, Monika a Mária BŔBOVÁ. Historické knižničné dokumenty v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici. In *Knižničné noviny*. 2021, roč. 22, č. 3, s. 9.
- ¹⁶ VIERIKOVÁ, Mária. Knižnica banskobystrického ev. a. v. gymnázia. In *Kniha 95 – 96*. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 158 – 159.
- ¹⁷ NAGY, Imrich. Knižnice banskobystrického evanjelického a katolíckeho gymnázia v zrkadle ich fragmentov. In *Dejiny školských knižníc na Slovensku*, 2003, s. 137 – 138.
- ¹⁸ BŔBOVÁ, Mária. Šľachtická knižnica rodu Radvanských. In *Šľachta stredného Slovenska a jej vplyv na kultúrny rozvoj regiónu*. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2015, s. 52-55.
- ¹⁹ BŔBOVÁ, Mária. Šľachtická knižnica rodu Radvanských, s. 54.

MENEJ ZNÁMA TVÁR BÁSNIKA KAROLA STRMEŇA

MGR. PETER CABADAJ

 peter.cabadaj5@gmail.com

The author's impetus to reflect on Karol Strmeň's diverse literary works stemmed from last year's centenary of Strmeň's birth. Karol Strmeň was an important representative of Catholic modernism in Slovakia, prolific poet, essayist, literary critic, and translator. In addition to the cross-section of Strmeň's literary outputs, supplemented with unique reflections on selected poetry collections, the article provides an insight into his life, which was influenced mainly by years of exile in Austria, Germany, Italy, and the USA.

Keywords: Karol Strmeň; Catholic modernism in Slovakia; Slovak writers; literary critics; Slovaks in exile

Karol Strmeň, vlastným menom Karol Bekényi, básnik, pedagóg, prekladateľ. Zdroj: LA SNK

Vlaňajšia storočnica narodenia jedného z najmladších členov Slovenskej katolíckej moderny, mimoriadne rozhladeného básnika, esejistu, literárneho kritika, redaktora, pedagóga a famózneho prekladateľa Karola Strmeňa (pôvodným menom Karol Adam Bekényi, 9. 4. 1921 Palárikovo – 16. 10. 1994 Cleveland, OH, USA) ponúkla vzácnu možnosť na pripomenutie si diela tohto 45 rokov tabuizovaného koryfeja slovenskej literatúry a kultúry. Mimochodom, aktívne hovoril 13 rečami, prekladal z 25 jazykov a mal blízky vzťah k výtvarnému kumštu. Ako zvykol vravieť, keby nebol básnikom, istotne by bol maliarom.

Zásľuhou občianskeho združenia FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania uzrelo svetlo sveta prvé domáce vydanie Strmeňovej zbierky *Preblahoslavená*. Dnešný slovenský čitateľ má tak konečne k dispozícii jedinečný básnický cyklus, ktorý zvolenou koncepciou a umeleckým stvárnením predstavuje jeden z vrcholov našej mariánskej lyriky (pôvodné vydanie je z roku 1977). Básnickú skladbu

Preblahoslavená napísal autor ako osobnú a hlboko prežitú meditáciu o živote a význame Panny Márie pre človeka a jeho spasenie. Fundament diela tvoria biblické motívy, ktoré sú dopĺňané cirkevnou tradíciou a apokryfnými prameňmi.

Ak chceme hlbšie osvetliť miesto a dôležitosť *Preblahoslavenej* v kontexte tvorcovho diela, musíme sa vrátiť k začiatkom literárnej dráhy laického člena katolíckej moderny Karola Strmeňa. Básnické juvenílie charakterizuje hľadanie cesty medzi poetizmom a surrealizmom (zrejmý vplyv R. Dilonga), nechýbajú však ani verše v ľudovom tóne vianočných piesní. Časom básnik prešiel od krátkych strofických útvarov k rozsiahlejším celkom (už pod vplyvom V. Beniaka), ba trúfol si aj na dôslednú sonetovú formu, pričom vychádzal z Rainera Maria Rilkeho, ktorého *Sonety Orfeovi* preložil. Knižná prvotina *Výžinok života* (1943) vznikala počas teologických štúdií v Ostrihome. Popri kňazskej poézii je debutová zbierka i reflexiou oveľa širšej palety citových zážitkov nálad a skúseností – povedané slovami Júliusa Pašteku, „od samoty po smrť, od rodiny po národ“.

Osobnostné i autorské smerovanie Karola Strmeňa vychádzalo tak z národného, ako aj kresťanského aspektu, čo eklatantne zrkadlili verše z pripravovanej zbierky *Bojovník*. Nakoniec z nej vyšla v jeseni 1944 len báseň *Testament*, bezprostredne reagujúca na tragické deje spojené s Povstaním. Iba 23-ročný tvorca bolestne znášal rozčesnutie národa a blížiaci sa neodvratný zánik Slovenskej republiky. Azda právom možno skladbu *Testament* pokladať za symbolický „literárny závet“ tej časti mladého pokolenia, ktoré s úprimnou vierou a entuziazmom vložilo svoje sily, energiu a intelekt do služieb kultúrneho a duchovného rozvoja vtedajšieho Slovenska.

Od jari 1945 žil rodák z Palárikova v exile. Dlhodobé účinkovanie v USA ponúklo mimoriadne vnímavému a jazykovo kvalitne podkutému tvorovi ideovo bezbrehý priestor a možnosti. Slobodný prúd rozmanitých myšlienkových tendencií, estetických programov, priame dotyky a spojenia s cudzojazyčnými literatúrami, moderným filozofickým smerovaním, magický vplyv multietnického kultúrneho milieua – toto všetko Strmeňa obklopovalo a on plnými dúškami doslova hltal vábivý, neodolateľný a najmä inšpiratívny gejzír poznania. Konkrétne ovocie sa síce najintenzívnejšie pre-mietlo do monumentálnej prekladateľskej činnosti, zreteľné stopy syntézy uvedeného však cítiť aj v básnickom diele.

Známy exilový činovník, esejista a publicista Imrich Kružliak (1971) označil Strmeňa za „najintelektuálnejšieho slovenského básnika vo vyhnanstve. To nie je paradox, to je logika tohto zvráteného sveta. Jeden z najväčších našich súčasných básnikov oplývajú politickou nenávisťou komunistického zaslepenca. A predsa, v príhodnom čase ani kritik na terajšom Slovensku nemohol zamčať Strmeňovu, mysliteľskú hĺbku“. Jeho poézia nás núti premýšľať. To nie je hra slov a obrazov, to je myšlienka, ktorá vedie človeka za horizont času a prostredia, aby v tichosti samoty kontroval príčinu svojej existencie a zákon svojich činov. To je čistá reč, filozofia, ktorá hľadá vnútorný vzťah medzi slovom a vecou, aby sa v tomto procese stala stvárnajúcou silou, čiže pravou poéziou.“

Hodnotiac Strmeňovu exilovú poéziu musíme skonštatovať, že nebol typom autora, ktorý by udivoval pravidelným vydávaním svojich zbierok. Isteže, má to logické vysvetlenie. Hlboký záujem o prekladanie svetovej literatúry zásadne eliminoval možnosti systematickej realizácie vlastnej tvorby.

Básnikovo dielo charakterizuje najmä triednosť (až lakonickosť) a nenájdeme v ňom módne rozmerné obrazové plochy. Dominuje rovina metaforickej skratky a epigramatickej reflexivity. Silný duchovno-filozofický náboj sprevádza úvahy o protirečeniach i paradoxoch mnohorakých javov pulzujúceho moderného životného štýlu (zbierky *Strieborná legenda*, 1950; *Čakajú nivy jar*, 1963; *Žalm cyrilometodský*, 1963; *Znamenie ryby*, 1969). Vnímateľ nemá dočinenia s umelým evokovaním ducha minulosti, nostalgickými výlevmi, samoučelným experimentovaním či lacnou slovnou ekvilibristikou. Naopak, ide o verše plné harmónie, pokory a kontemplácie oslobodené od akýchkoľvek prejavov tragiky, sentimentality a siláctva. Rozhľadený tvorca a veľký cititeľ mariánskeho kultu sa meditatívne ponára do tajomných hĺbín seba samého, pričom deklarované hodnoty láska, oslava života, domov, vlasť, ľudstvo sú akoby stupne smerujúce k métam univerza.

Vrcholom Strmeňovho básnického diela je bezpochyby kniha veršov *Znamenie ryby*, predstavujúca jeden z literárnych klenotov slovenskej emigrantskej spisby. Pri jej hodnotení našli teoretici najviac identických znakov a väzieb s domácou poéziou (napríklad zreteľné umelecko-estetické analógie s tvorbou Valentína Beniaka, Milana Rúfusa či dokonca Jána Stacha). Jemná hra so slovom ústi do prítlačlivej metafory, ktorou Strmeň interpretuje vnímanie bežných vecí okolo nás i v nás.

Detailné pozorovanie a skúmanie javov, objektov a nuáns reálneho života plynule prechádza do línie filozoficko-náboženských meditácií o základných ľudských hodnotách.

Pripomenieme, že po Nežnej revolúcii Strmeň ako jeden z mála reprezentantov povojnového exilu navštívil rodné Slovensko. Dožil sa aj knižného výberu zo svojho básnického diela, ktorý má názov *Sfinga spieva pri jasličkách* (1991).

Zbierku *Preblahoslavená*, „Strmeňovu mariánsku velpieseň“, vydal prvý raz Slovenský ústav svätých Cyrila a Metoda v Ríme ako 27. zväzok edície *Lýra* (1977). Možno usudzovať, že táto posledná tvorcova kniha veršov by nebola uzrela svetlo sveta bez povzbudzovania najbližšieho priateľa a básnického druhu Mikuláša Šprinca. Ten, ako čítame v autorskej dedikácii, sledoval vznik opusu „s nezabudnuteľnou horlivou láskou“.

Knižné dielo s tromi rozsahovo neporovnateľnými časťami (*Život Panny Márie* – jadro zbierky; *Svätyne* – štvordielny cyklus; *Prošba* – básnický epilóg) obsahuje celkovo tridsaťšesť kultivovane a minuciózne vystavaných básní. Keďže formálne majú skôr tradičný charakter, stavia ich to do zjavného kontrastu s autorovou predošlou viac modernisticky ladenou poéziou. Ako trefne uvádza insider Matúš Marcinčin, „čitateľ poznajúc Strmeňovu staršiu tvorbu je zrazu konfrontovaný s navonok jednoduchými naratívnyimi básňami. Vynára sa tak otázka, kam sa podel autor *Znamenie ryby*? Opustil veľkú poéziu?“

Kľúč k bližšej explikácii uvedeného treba hľadať v tvorcovej biografii, respektíve životnom údele. Vieme, že básnik a exulant v jednej osobe po úteku pred Červenou armádou (1945) už nikdy nevidel svoju matku živú. Symbolicky sa tak spája s matkou všetkých kresťanov a objavuje v nej útočisko, vzor konania, zdroje inšpirácie a nejedno mystérium. Oprávnené možno konštatovať, že u hlboko veriaceho Strmeňa bolo prirodzené, že v exile sa v ňom vyvinul silný vzťah k Márii ako nebeskej Matke. Apropos, od roku 1957 bol hlavným redaktorom náboženského mesačníka *Ave Mária*, ktorého posledné číslo vyšlo v decembri 1994 (čiže už po básnikovej smrti). Znalci vedia, že k tejto práci pristupoval s maximálnou zodpovednosťou a v konečnom dôsledku si ju osobne cenil viac než celé svoje umelecké dielo.

Explicitný mariánsky motív evidujeme v kontexte Strmeňovej tvorby prvý raz v básni *Tajomstvo hriechu* (okolo roku 1945). Adoruje v nej a vyzýva

Máriinu nepoškrvnenosť od akéhokoľvek hriechu. Identické línie básnik kardinálne rozvinul a prehĺbil v zbierke *Preblahoslavená*, ktorá zobrazuje život Panny Márie vo všetkých etapách, jej zjav vo všetkých formách. Zároveň kniha jedinečne pripomína a osvetľuje dôležité biblické udalosti z evanjelií, reflektujúce dramatickosť a výnimočnosť Panny Márie „*vyvolenej ženy žien a oslávenej matky matiek*“. Badateľne cítiť, že verše stvárnňujúce hlbokú úctu a vďaka Panne Márii ako ochrankyni, pomocnici a orodovnici písal nielen subtilný básnik, ale i teologicky erudovaný znalec náboženských príbehov, dejov či tajomstiev. Ani omylom nemožno hovoriť o exaltovaných citových výlevoch, pretože v zbierke ide o básnické kontemplácie nad fascinujúcim zjavom a poslaním Matky Božej.

Dobové zrkadlenie pôvodného vydania *Preblahoslavenej* bolo veľmi skromné. Registrujeme vlastne len štyri zmienky o existencii tejto knihy mariánskych básní. Konkrétne ide o krátku noticku Gorazda Zvonického uverejnenú v *Hlasoch z Ríma* (1977), respektíve stručnú recenziu Mikuláša Šprinca publikovanú v časopise *Most* (1979). Uchvátený Rudolf Dilong napísal autorovi list, v ktorom uvádza: „*Jasot, Slávnosť, Koláč – to je Tvoja Preblahoslavená. Je to Velpieseň, ozajstné Canticum Canticorum Nového zákona. Matka Božia sa Ti odmení, ja Ti to v jej mene sľubujem, lebo mám dobré kontakty. Ale Ty musíš byť „in fide nihil hesitant*“.“ Posledná známa reakcia na *Preblahoslavenú* – list básnikovho blízkeho priateľa Kornela Piačeka –

figuruje v Strmeňovej bohatej rukopisnej pozostalosti, uloženej v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine.

Uvážene komponovaný cyklus s jednoznačným ideovým a programovým zameraním, majstrovstvo koncepčného poňatia a umeleckého stvárnenia látky zásadne odlišujú *Preblahoslavenú* od knižných rekapitulácií básní s mariánskou tematikou (ako je to napríklad v prípade Rudolfa Dilonga či Gorazda Zvonického). Celá zbierka je v kontexte Strmeňovej tvorby podľa Júliusa Pašteku „*akoby mariánskou svätyňou naplnenou vrúcnou zbožnosťou, ale i jasnozrivou vierou*“. Dôvodne ju ale môžeme charakterizovať i ako meditáciu, lebo básnik sa ustavične zamýšľa nad Božími plánmi a zámermi od prvopočiatku vekov, či dokonca modlitbu, pretože exulantovi bolo jednoducho za čo prosieť – v bolesti aj radosti.

Adekvátne treba oceniť vklad všetkých zainteresovaných, ktorí participovali na skvostnom prvom domácom vydaní poslednej básnikovej knihy veršov. Okrem zásluh vydavateľa titulu nemožno obísť zostavovateľa Jána Gavuru, odborného spolupracovníka a autora doslovu Matúša Marcinčina, znalca Strmeňovej biografie a literárneho diela, ako i známu výtvarníčku Máriu Čorejovú, ktorá je podpísaná pod excelentným grafickým dizajnom. Pôsobivé ilustrácie sú dielom Kataríny Kvietikovej-Bekéniovej – básnikovej príbuznej. Karol Strmeň sa takto opätovne vrátil nielen na Slovensko, ale i do svojej rodiny.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

STRMEŇ, Karol. 2021. *Preblahoslavená*. Fintice : FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania, o. z., 2021. 97 s. ISBN 978-80-89763-70-2.

VLADIMÍR PETRÍK

AKO AUTOR BIOGRAFICKO- -LITERÁRNYCH HESIEL A PRÍSPEVKOV

DOC. PHDR. AUGUSTÍN MAŤOVČÍK, DRSC.

The article is focused on the personal life and outputs of historian and literary critic Vladimír Petřík, who researched primarily on the interwar prose and prose after 1945 in Slovakia. In particular, attention is paid to V. Petřík's participation in the processing of biographical and bibliographical entries regarding Slovak writers and figures which were featured in several encyclopaedic dictionaries (*Encyklopédia Slovenska* [Encyclopaedia of Slovakia] I – VI; *Encyklopédia slovenských spisovateľov* [Encyclopaedia of Slovak Writers] 1 – 2; *Slovenský biografický slovník* [Slovak Biographical Dictionary] I – VI; etc.) as well as in periodicals, including the magazine *Knižnica*.

Keywords: Vladimír Petřík; literary critics; historians; bibliographers; theory of biography

Vladimír Petřík, literárny historik a kritik. Zdroj: LA SNK

V mnohorožmernej literárnohistorickej, edičnej a literárnokritickej aktivite Vladimíra Petříka (1929 – 2017), sústredenej v prvom pláne na tvorcov slovenského literárneho realizmu (osobitne na dielo Ladislava Nádašihho-Jégého) a na autorov prózy 20. storočia, zasluhuje pozornosť aj jeho účasť na spracovaní biograficko-literárnych hesiel slovenských spisovateľov a dejateľov, publikovaných vo viacerých slovníkových dielach i v časopiseckých príspevkoch. Prehľad o týchto heslách podala Danica Gábrišová v personálnej bibliografii Vladimíra Petříka, uverejnenej v Slovenskej literatúre, (1999, s. 357 – 429).

Tvorbe a spracovaniu biograficko-literárnych hesiel sa Vladimír Petřík venoval ako vedecký pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV, kde pracoval po absolvovaní vysokoškolských štúdií od roku 1955. Bolo to obdobie, keď sa v tomto Ústave realizoval rozsiahly projekt akademického vydania *Dejín slovenskej literatúry*, na ktorý nadväzovalo spracovanie *Slovníka slovenskej literatúry* a Vladimír Petřík je uvedený medzi redaktormi tohto slovníka.

V tomto období sa Petřík podieľal aj na vydaní špecifickej textovo-obrazovej publikácie *Slovenský literárny album* (Bratislava, 1968), ktorá obsahovala heslá 200 postáv slovenskej literatúry a kultúry od najstarších čias po súčasnosť (len nežijúcich). Do tohto albumu prispel viacerými heslami a s Jánom Juríčkom je uvedený ako spoluzostavovateľ.

Z nasledujúceho vývoja vieme, že zamýšľaný projekt 4-zväzkového *Slovníka slovenskej literatúry*, na ktorom sa intenzívne pracovalo v 60. rokoch 20. stor., sa v zložitom období normalizácie nepodarilo realizovať, a tak jeho prvý zväzok, vydaný v roku 1979, bol zošrotovaný.

Je prekvapujúce, že v nepriaznivých 70. a 80. rokoch minulého storočia sa na Slovensku podarilo rozbehnúť a realizovať viaceré encyklopedické a slovníkové projekty, do ktorých sa významnou mierou zapojil aj Vladimír Petřík. Ide o tieto slovníkové vydania:

- *Encyklopédia Slovenska I – VI* (Bratislava 1977 – 1982),
- *Pyramída. Encyklopedický časopis moderného človeka 5 – 17* (Bratislava 1975 – 1987),
- *Encyklopédia slovenských spisovateľov 1 – 2* (Bratislava 1984),
- *Pedagogická encyklopédia Slovenska 1 – 2* (Bratislava 1984 – 1985),
- *Slovenský biografický slovník I – VI* (Martin 1986 – 1994),
- *Slovakia and the Slovaks* (Bratislava 1994).

Do týchto slovníkových vydaní Vladimír Petřík napísal okolo 240 hesiel slovenských spisovateľov a dejateľov, čo by naplnilo samostatný knižný zväzok. Prirodzene, že popri *Encyklopédii Slovenska* najpočetnejšie a najpodrobnejšie heslá spracoval do *Encyklopédie slovenských spisovateľov*, vydanéj v dvojzväzkovej redukovanej a nanovo zredigovanej podobe na základe dokumentárnych materiálov, sústredených v Ústave slovenskej literatúry SAV.

Je samozrejmé, že heslá v jednotlivých slovníkoch sa museli opakovať, ale vždy boli prispôsobené a koncipované podľa zamerania a metodiky jednotlivých slovníkových projektov. V tomto duchu sa osobitné pravidlá uplatňovali napr. v *Slovenskom biografickom slovníku*, v ktorom popri životopisnom prehľade má v jednotlivých heslách osobitné miesto úvodná genealogická časť, ako aj výberová bibliografia diela a literatúra o dejateľovi. Pravda, konečnú podobu hesiel realizovala vždy redakcia príslušného slovníka.

V tejto súvislosti by som rád spomenul plodnú spoluprácu s Vladimírom Petříkom na tvorbe hesiel pre *Slovenský biografický slovník*, ktorý dnes vychádza v novej podobe pod názvom *Biografický lexikón Slovenska*. Do spolupráce s týmto slovníkom sa Vladimír Petřík prihlásil už od jeho prvého zväzku, vydanom v roku 1986, a v nasledujúcich zväzkoch spracoval pre nás rozsiahle heslá spisovateľov tzv. prvej kategórie: Samo Chalupka, Ladislav Nádaši-Jégé, Viktor Kochol, Emil Boleslav Lukáč, Alexander Matuška, Andrej Mráz, Andrej Plávka, Michal Považan, Martin Rázus, Ján Smrek, Dominik Tatarka, Milo Urban a ďalšie. Na Vladimíra Petříka sme sa okrem toho mohli spoľahnúť aj pri konzultáciách o ďalších heslách zaradených do *Slovenského biografického slovníka*.

Nie je mojím zámerom porovnávať a hodnotiť obsah a štýl ani úroveň jednotlivých typov hesiel v spomínaných slovníkoch, to je úlohou teórie biografistiky a encyklopedistiky. Rád by som však konštatoval, že Vladimír Petřík touto svojou, nie vždy doceňovanou prácou sa popri Jozefovi Ambrušovi, Alexandrovi Šimkovičovi a iných zaraďuje medzi najplodnejších autorov hesiel, uverejňovaných v spomínaných typoch slovníkových diel, ale aj v rozličných kalendároch a iných periodikách.

Pri tejto príležitosti treba ešte spomenúť Petříkovu spoluprácu s knižníckym časopisom *Knižnica*,

v ktorom publikoval svoje príspevky už od roku 2002, ale pravidelnejšie v rokoch 2007 – 2015. Boli to príspevky k životným výročiam (V. Mináč), nekrológy (Š. Drug, M. Gáfrik), ale najmä rozsiahlejšie úvahy, vychádzajúce pri okrúhlych jubileách významných spisovateľov či literárnych vedcov (M. Kukučín, J. Smrek, A. Plávka, M. Pišút, A. Matuška, V. Šikula, K. Jarunková a ďalší). Tieto príspevky využívali nielen knihovníci vo svojej kultúrnej práci, ale slúžili aj širšiemu okruhu záujemcov, najmä pedagogickým pracovníkom pri vzdelávaní mládeže.

Napokon nedá mi nespomenúť Petříkove priateľské porozumenie a účasť pri vydaní výberu z korešpondencie Štefana Krčméryho, ktorý sme pripravili pre vydavateľstvo Tatran, kde vyšiel ako samostatný zväzok výberu z jeho diela pod názvom *LISTY* (Bratislava, 1985). Tejto práci som sa venoval v čase, keď som mal zákaz publikovania a Vladimír Petřík mi ochotne poskytol meno, pod ktorým mohlo byť vydanie zaradené do edície vydavateľstva Tatran. Do tohto vydania som urobil výber listov, spracoval poznámkový aparát i chronológiu Krčméryho života a diela. Vladimír Petřík popri odbornej pomoci pri koncipovaní komentárov napísal do vydania záverečnú vedeckú štúdiu. Za toto nezištné porozumenie som mu neraz vyslovil poďakovanie, a tak naša spolupráca a priateľstvo pretrvali až do ostatných chvíľ nášho spolužitia.

Príspevok bol prednesený na vedeckej konferencii pri príležitosti nedožitých 90. narodenín Vladimíra Petříka v Ústave slovenskej literatúry SAV 21. 3. 2019, o ktorej vyšla správa v časopise Slovenská literatúra, 2019, č. 3.

FOSTEROV MOZOG BERLÍNA. FREE UNIVERSITY'S PHILOLOGY LIBRARY

PAEDDR. DARINA OBUŠEKOVÁ, PHD.

One of the architectural studio Foster and Partners' most ecologically advanced buildings, the new library of the Free University's Faculty of Philology, is the culmination of decades of research and experimentation on how buildings can utilise passive and active technologies to radically increase energy efficiency and reduce the impact on the environment. The unique cranial form of the Philology Library, housing the collections of 11 separate libraries, has already earned it the nickname – the “Berlin Brain”. The author describes the architectural solution of the library as well as the arrangement of workspaces, creating an oasis of peace for visitors and the perfect environment to study in the centre of vibrant university life. The final part of the article contains the list of library and information services that this unique library offers to its users.

Keywords: Philology Library; Freie Universität Berlin; library services; library architecture

 darina.obusekova@ku.sk

 Univerzitná knižnica
Katolíckej univerzity
v Ružomberku

Hrabovská cesta 5512/1A
034 01 Ružomberok

 <https://www.ku.sk/katolicka-univerzita-v-ruzomberku/univerzitna-kniznica/>

NORMAN FOSTER – MAJSTER NOVÝCH TECHNOLOGIÍ

Norman Foster (1. 6. 1935) je britský architekt, zakladateľ a výkonný predseda spoločnosti Foster & Partners – ateliéru pre architektúru, urbanizmus a dizajn, zakorenený v udržateľnosti. Foster sa narodil v anglickom meste Reddish a po absolvovaní štúdia architektúry a urbanizmu na univerzite v Manchestri v roku 1961 získal štipendium *Henry Fellowship* na americkej Yale University, na ktorej sa stal členom komunity Jonathan Edwards College, a neskôr získal magisterský titul z architektúry.

V roku 1967 založil spoločnosť *Foster Associates* v Londýne. Za viac ako päťdesiat rokov v nej naprojektoval množstvo urbanistických plánov, verejnej infraštruktúry, letísk, občianskej a kultúrnej vybavenosti, kancelárií a pracovísk až po súkromné domy či dizajn nábytku. Hlavné projekty zahŕňajú letisko v Pekingu, viadukt *Millau* vo Francúzsku, mrakodrap *30 St Mary Axe* (známy aj ako *Gherkin*) a *Veľké nádvorie Britského múzea* v Londýne, budovu *Hearst Towers* v New Yorku a *Múzeum výtvarného umenia* v Bostone. Medzi jeho aktuálne projekty patrí kancelárska budova *425 Park Avenue* v New Yorku, múzeum *Narbo Via* v Narbonne, klinika *Magdi Yacoub*

Global Heart Center v Káhire a lodenica v Harleme.

Napriek rozmanitosti projektov je jeho práca zjednotená témou udržateľnosti a novými technológiami, čo bolo identifikované v citácii poroty pri odovzdávaní *Pritzkerovej ceny*: „Už od jeho úplne prvých projektov bolo evidentné, že si osvojí najpokročilejšiu technológiu vhodnú pre daný projekt.“ Práve táto oddanosť najnovším architektonickým technológiám mu vyniesla miesto v hnutí High-Tech s budovami, ako je sídlo *Willisa Fabera & Dumasa* a *Sainsbury Center for Visual Arts*.

KAMPUS S KNIŽNICOU

Jednou z ekologicky najvyspelejších budov architektonického ateliéru Foster & Partners je nová knižnica Filologickej fakulty Slobodnej univerzity v Berlíne, patriaca k najväčším vzdelávacím inštitúciám v Nemecku, ktorá úspešne spája výskum, výučbu, udržateľnosť a filozofiu environmentálnej kompatibility knižnice v modernom svete. Knižnica je vyvrcholením desaťročí výskumu a experimentálnych štúdií o pasívnom a aktívnom využívaní technológií na radikálne zvýšenie energetickej účinnosti a zníženie dopadu na životné prostredie. Právom ju možno nazývať „zelená knižnica“.

DOKONALÉ PROSTREDIE NA ŠTÚDIUM

Architektonicky knižnica kombinuje masívnu betónovú konštrukciu s ľahkým priesvitným plášťom, čo je kľúčové pre jej ekologický program.

Vonkajšia povrchová vrstva pozostáva z kovových panelov s dvojítm zasklením a otvárateľnými kovovými klapkami. Ako vnútorná vrstva bol zvolený oveľa ľahší a mäkkší materiál pozostávajúci z tkaniny zo sklenených vlákien potiahnutých silikónom. Vďaka priesvitnému vzhľadu pôsobí ako filter a rozdeľovač denného svetla a premietacie plátno pre umelé nočné osvetlenie.

David Nelson, hlavný zodpovedný partner projektu, opísal prvotný impulz na celkový dizajn budovy: „Uvedomili sme si, že študenti strávia stovky hodín v knižnici a chceli sme im poskytnúť dokonalé prostredie na štúdium – prostredie presiaknuté prirodzeným svetlom a vzduchom.“ Študenti môžu sedieť pri čítacích pultoch a majú prístup k bibliografickým zbierkam umiestneným v štvorposchodovom centrálnom jadre. Aerodynamický strop knižnice v tvare kvapky vody bol vyvinutý tak, aby zastrešil maximálne množstvo podlahovej plochy. Pre svoju jedinečnú formu pripomínajúcu lebku si knižnica vyslúžila prezývku „Berlínsky mozog“.

MOZOG: CENTRUM MYSLENIA, TVORENIA A SPÁJANIA INFORMÁCIÍ

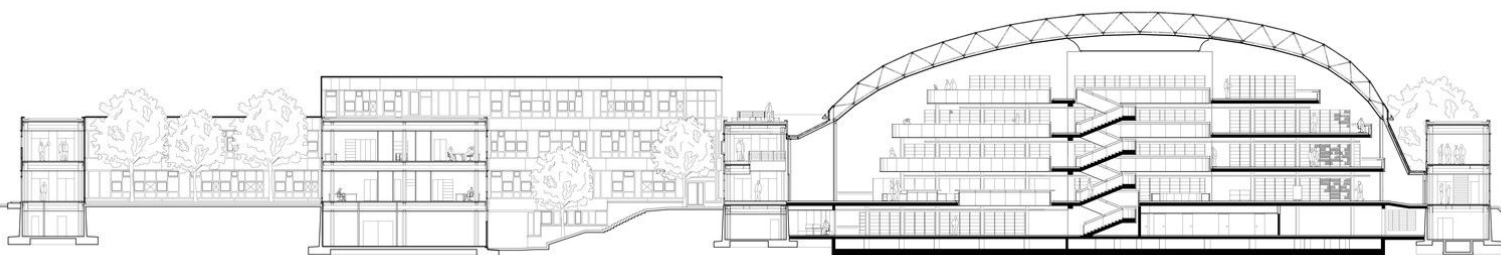
Budova s ocelovou konštrukciou so širokým rozpätím zahŕňa päť otvorených poschodí. Stavba má kupolovitý tvar s oválnym pôdorysom.

Návštevníci môžu metaforu mozgu vidieť v podobnosti medzi budovou knižnice a štruktúrou ľudského mozgu. Tak ako ľudská lebka chráni mozog, aj nová kupolovitá knižnica sa nachádza v jednom z vnútorných dvorov kampusu.

Návštevníkom sú ešte pred vstupom do knižnice k dispozícii niektoré OPAC terminály a skrinky vo verejne prístupnej zóne. Výpožičný pult je umiestnený na prvom poschodí, priamo v strede átria, čo je približne miesto, kde sa v ľudskom mozgu nachádza zrakový nerv. Knihovníci tak majú pod kontrolou dianie v knižnici. Jednotlivé podlažia sú prepojené centrálnym otvoreným schodiskom a dvoma susediacimi centrálnymi jadrami budovy. Jadrá sú paralelné stavby s núdzovými schodiskami, výťahom, sociálnymi zariadeniami a technickými miestnosťami. Technické riadiace stredisko sa nachádza v zadnej časti suterénu rovnako ako aj energeticky úsporný klimatizačný systém vrátane prirodzeného vetrania a rekuperácie tepla. Vodovodné potrubie prechádzajúce betónovým jadrom budovy zabezpečuje vykurovanie a chladenie. Betón tiež slúži ako ekonomický akumulátor tepla. Pri nízkych teplotách je čerstvý vzduch nasávaný z podzemia a v letných mesiacoch je nasávaný rovnomerne cez dutiny plášťa. Odpadový vzduch je odsávaný cez vetracie otvory v hornej časti budovy.

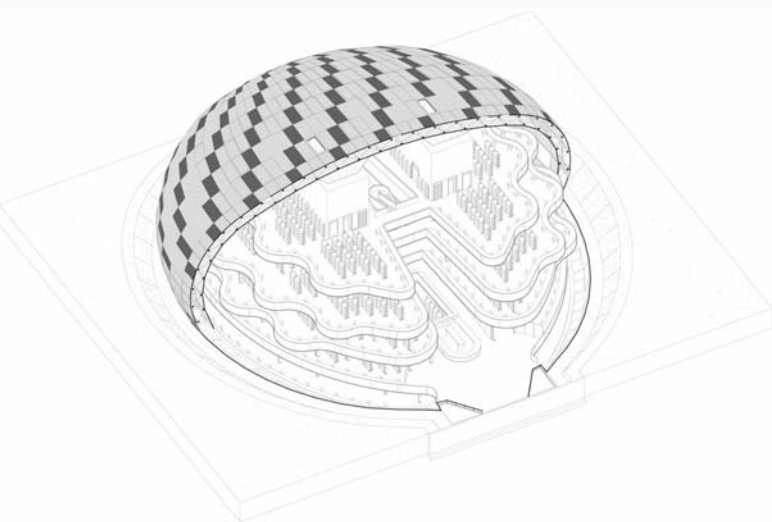
POCHOPIŤ, TRANSFORMOVAŤ A UCHOVÁVAŤ INFORMÁCIE

Celková dĺžka regálov (24 000 metrov) je nerovnomerne rozložená na piatich podlažiach v dôsledku ustupujúcich pôdorysov. Usporiadanie políc na každom podlaží sleduje rovnaký vzor s cieľom dosiahnuť maximum dostupného priestoru. Osvetlenie je upevnené na strope v strede uličiek okrem najvyššej

Rez knižnice „Berlínsky mozog“

úrovne, kde je pripevnené k samotným poličkám. Sivé police harmonizujú s betónovým stropom a sivým kobercom, ale i metaforicky zodpovedajú sivej mozgovej hmote.

Knižnica je tak ideálnym miestom na spustenie synapsie, teda funkčného spojenia bielych stropov a sivých podláh s červeným nábytkom, čo je v podstate minimalistický interiér, ktorý je krásny bez toho, aby pôsobil rušivo.

Dizajn Normana Fosteru sa brilantne prispôbuje prostrediu. Počas dňa strešné panely umožňujú vstup prirodzeného svetla do budovy a vytvárajú teplé a príjemné prostredie.

Sedadlá pre 636 čitateľov sú umiestnené pri stoloch pozdĺž vonkajších zábradlí na každom podlaží. Tri horné úrovne sa vlnia ako mozgové laloky. Podobne ako pri rozširovaní povrchu mozgu, i tento vzor umožňuje väčší počet pracovných miest pre čitateľov. V ľudskom mozgu funguje mozgová kôra ako integračný orgán centrálného nervového systému ako miesto, kde sa analyzuje napríklad jazyk a dané impulzy na činnosť a skúsenosti sa ukladajú do pamäte. Teda to, čo by čitatelia mali robiť v knižnici – pochopiť, transformovať a uchovávať informácie či už na papieri, alebo elektronicky.

V knižnici sa nachádza pohodlná vstupná hala na čítanie novín a neformálne rozhovory. Knižný fond je prístupný všetkým používateľom, no vzácne a krehké knihy sú uzamknuté a prístup k nim majú len oprávnené osoby.

Interiér Knižnica Filologickej fakulty Slobodnej univerzity v Berlíne

GENIUS LOCI TLMIACI HLUK

Knižnica i napriek otvorenej štruktúre architektúry uspokojuje pracovné potreby používateľov. Očakáva sa, že sústredenie čitateľov bude stimulované osobitou pracovnou atmosférou, ale najmä originálnym usporiadaním pracovných priestorov. Miestom pre spoločné štúdium a diskusiu nájdu používatelia pri galériách. Tieto priestory ponúkajú živší priestor v centre mozgu. Zo sedadiel pozdĺž vonkajšieho okraja majú čitatelia výhľad do širokého priestoru pod kupolou. Používatelia vidiaci vnútorný plášť bielej látky, ktorý je osvetlený reflektormi z vonkajších zábradlí, sú vyzvaní, aby premietli svoju vlastnú kreativitu na túto obrazovku, ktorá sa podobá bielemu listu čakajúcemu na vyplnenie. Čitatelia chránení „lebkou“ sa teda môžu sústrediť na prácu a napredovať v poznani. Knižnica tak vytvára pokojnú oázu v centre pulzujúceho univerzitného života.

SLUŽBY

Knižnica ponúka svojim používateľom služby na čo najefektívnejšie štúdium a čo najlepšie využitý čas v knižnici. Používatelia majú k dispozícii:

- prístup do univerzitnej siete (WWW), 50 % LAN a Wireless LAN v rámci knižnice,
- 40 miest s počítačmi,
- jednu počítačovú študovňu so 17 počítačmi,
- jednu študovňu pre čitateľov so špecifickými potrebami,
- jednu mikrofilmovú študovňu,
- priestor na čítanie novín (vestibul),
- dva čítacie pulty so špeciálnym vybavením pre užívateľov so zrakovým postihnutím a špeciálnym zariadením pre multimediálne využitie,
- kopírovacie zariadenia.

Knižnica uchováva **700 000** zväzkov zbierok v otvorenom fonde. Tvoria ju:

- klasické štúdiá – 90 000 knižných jednotiek,
- stredoveká latinská literatúra – 13 000 knižných jednotiek,
- germánske štúdiá – 185 000 knižných jednotiek,
- holandský jazyk a literatúra – 30 000 knižných jednotiek,
- anglický jazyk a literatúra – 80 000 knižných jednotiek,
- francúzština, taliančina, španielčina, portugalčina – 150 000 knižných jednotiek,
- slovanská literatúra – 70 000 knižných jednotiek,
- juhoamerické štúdie – 45 000 knižných jednotiek,
- porovnávací literatúra – 35 000 knižných jednotiek.

POZNÁMKY

- ¹ <https://www.fosterandpartners.com/studio/norman-foster/>.
- ² <https://www.archdaily.com/380738/happy-78th-birthday-sir-norman-foster>.
- ³ STEPANIUK – KYRPYTA. The Library of the Free University Of Berlin. Environmental Friendliness as a Response to Modern Challenges. In *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*, 2020, No 5, ISSN 2707-0476 (online).
- ⁴ <https://www.archdaily.com/380738/happy-78th-birthday-sir-norman-foster>.
- ⁵ HALLMANN, Christian. Going green : Free University Philological Library, Berlin An evolutionary concept development – from a box to „The Brain“. In *THE GREEN LIBRARY The challenge of environmental sustainability*.
- ⁶ <https://www.archdaily.com/438400/free-university-of-berlin-foster-partners>.
- ⁷ WERNER Klaus. U., DIECKS, Monika. „The Brain“ - The Philological Library, Free University of Berlin. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/27710809_The_Brain_-_The_Philological_Library_Free_University_of_Berlin.
- ⁸ HALLMANN, Christian. Going green: Free University Philological Library, Berlin An evolutionary concept development – from a box to „The Brain“. In *THE GREEN LIBRARY The challenge of environmental sustainability*.
- ⁹ WERNER Klaus. U., DIECKS, Monika. „The Brain“ – The Philological Library, Free University of Berlin. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/27710809_The_Brain_-_The_Philological_Library_Free_University_of_Berlin.
- ¹⁰ <https://www.faena.com/aleph/the-philological-library-of-berlin-the-brain-of-the-city>.
- ¹¹ WERNER Klaus. U., DIECKS, Monika. „The Brain“ – The Philological Library, Free University of Berlin. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/27710809_The_Brain_-_The_Philological_Library_Free_University_of_Berlin.
- ¹² HALLMANN, Christian. Going green: Free University Philological Library, Berlin An evolutionary concept development – from a box to „The Brain“. In *THE GREEN LIBRARY The challenge of environmental sustainability*.
- ¹³ WERNER Klaus. U., DIECKS, Monika. „The Brain“ – The Philological Library, Free University of Berlin. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/27710809_The_Brain_-_The_Philological_Library_Free_University_of_Berlin.
- ¹⁴ WERNER Klaus. U., DIECKS, Monika. „The Brain“ – The Philological Library, Free University of Berlin. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/27710809_The_Brain_-_The_Philological_Library_Free_University_of_Berlin.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- HALLMANN, Christian. Going green: Free University Philological Library, Berlin An evolutionary concept development – from a box to “The Brain”. In *THE GREEN LIBRARY The challenge of environmental sustainability*.
- Handbuch Bibliothek. Geschichte, Aufgaben, Perspektiven, Herausgegeben von Konrad Umlauf und Stefan Gradmann, Stuttgart-Weimar, J. B. Metzler, 2012. ISBN 978-3-476-02376-6.
- STEPANIUK, Olena L. – KYRPYTA, Tamara V. 2020. The Library of the Free University Of Berlin. Environmental Friendliness as a Response to Modern Challenges. In *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*, 2020, No 5. ISSN 2707-0476.
- WERNER, Klaus U. – DIECKS, Monika. „The Brain“ – *The Philological Library, Free University of Berlin*. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/27710809_The_Brain_-_The_Philological_Library_Free_University_of_Berlin>.

<https://www.fosterandpartners.com/studio/norman-foster/>.

<https://www.archdaily.com/380738/happy-78th-birthday-sir-norman-foster>.

<https://www.archdaily.com/438400/free-university-of-berlin-foster-partners>.

<https://www.faena.com/aleph/the-philological-library-of-berlin-the-brain-of-the-city>.

ZDROJE FOTOGRAFIÍ

<https://www.fu-berlin.de/universitaet/leitbegriffe/gruendungsgeschichte/architektur/phil-bib-studenten.jpg?html=1&locale=en&ref=6045710>

<https://i.redd.it/vsioo7qdomd01.jpg>

<https://www.arch2o.com/free-university-philology-library-fosterpartners/>

ZOMREL JURAJ CHOVAN- -REHÁK

MGR. PETER CABADAJ

The author commemorates personal life of the literary historian, translator and religious activist Juraj Chovan-Rehák, who worked at the Memorial of Slovak Literature of the Matica Slovenská (currently the Literary Museum of the Slovak National Library) from the 1960s. His substantial legacies included compiling and publishing proceedings related to literary museums. Moreover, he paid special attention to the compilation and editing of several complementary books (anthologies dedicated to A. Bernolák, J. Hollý, J. Škultéty, etc.). The author states that most of Chovan's texts are at the interface of literature and cultural history.

Keywords: Juraj Chovan-Rehák; literary historians; translators; Matica Slovenská; literary museum

 peter.cabadaj5@gmail.com

Dňa 27. novembra 2021 zomrel v Ružomberku vo veku 90 rokov literárny historik a vedec, múzejník, publicista, kulturológ, biblista, prekladateľ a náboženský aktivista PhDr. Juraj Chovan-Rehák, CSc. Dlhšie mal veľké zdravotné problémy, po mozgovej príhode sa mu zle chodilo aj rozprávalo. Zosnulý vyše štvrtstoročie pracoval v dnešnom Literárnom múzeu Slovenskej národnej knižnice.

Celoživotne ho hlboko poznačilo inšpiratívne prostredie rodného Gombáša (dnes Hubová) – malebnej dolnoliptovskej podhorskej dedinky, odkiaľ pochádzali aj významný literárny vedec, kritik a esejista Jozef Kútňik-Šmálov či exilový básnik a spisovateľ Ján Okál. Matka bola chýrnou babicou a bylinkárkou, ktorá nezištne pomohla mnohým ľuďom, zvlášť deťom. Hubová predstavovala v Chovanovej biografii kľúčový bod. Tu sa 3. januára 1931, v mlyne pri potoku, narodil a získal elementárne vzdelanie. Potom študoval na gymnáziách v Levoči a Ružomberku, kde zmaturoval. Vzápätí bol prijatý za bohoslovca do Veľkého seminára v Spišskej Kapitule, ale v štúdiu už nemohol pokračovať, lebo v septembri 1950 komunistický režim seminár zavrhol. Dva roky pracoval ako prevádzkový účtovník v Štátnych lesoch, odkiaľ odišiel študovať na Filozofickú fakultu UK v Bratislave odbor slovenčina a ruština (1952 – 1957).

ZLOŽITÉ DVE DECÉNIÁ

Ako učiteľ pôsobil Chovan v Trnave, Ružomberku, rodnej Hubovej i susednej Lubochni. V polovici 60. rokov prichádza do Martina, kde sa stal jazykovým redaktorom Vydavateľstva Matice slovenskej (MS). Keď vzniklo literárno-múzejné pracovisko (1966) – vtedy pod názvom Pamätník slovenskej literatúry MS (dnes Literárne múzeum SNK) –, dostal ponuku odborne participovať na jeho všestrannej činnosti. Následne bol takmer päť rokov vedúcim edičného a metodického oddelenia Pamätníka.

Dôsledky nastupujúcej normalizačnej éry spôsobili v MS okrem iného aj personálne zmeny.

Na naliehanie matičných kolegov a priateľov preberá Juraj Chovan zodpovednosť za Pamätník slovenskej literatúry, ktorý v neľahkých časoch viedol dve decéniá (1971 – 1991). Maticu totiž v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch „kvárila konsolidácia a prísny dohľad okresnej, ale aj štátnej komu-

nistickej soldatesky. Súdruhovia hľadali vnútorného nepriateľa, ťažko sa tam pracovalo a tvorilo. Napriek tomu Juraj Chovan patril medzi najagilnejších vedcov a publicistov“ (P. Štrelinger).

ŠIROKOSPEKTRÁLNA ČINNOSŤ

Začiatkom 90. rokov sa stal riaditeľom Slovenského historického ústavu v Ríme, zriadeného Ministerstvom kultúry SR. Externe redigoval obnovený časopis *Verbum*, po odchode z Matice bol tri roky šéfredaktorom *Katolíckych novín* (1993 – 1995). Už ako dôchodca sa na istý čas vrátil do MS, aby pomáhal pri riešení výskumných úloh súvisiacich s tematikou Slovákov žijúcich v zahraničí.

Zásadným Chovanovým vkladom počas účinkovania v MS bola realizácia obsahovej koncepcie a systematické vydávanie literárnomúzejných zborníkov sprvu pod názvom *Literárne pamiatky a pamätníky*, neskôr *Letopis Pamätníka slovenskej literatúry* a nakoniec *Literárnomúzejný letopis*. Redigoval prvých dvanásť ročníkov uvedených zborníkov (1967 – 1978), v ďalšom období pravidelne prispieval do ich vydání.

Osobitnú kategóriu Chovanovej činnosti predstavuje zostavovanie a redigovanie komplementarizujúcich knižných diel. Spomenieme aspoň pamätnice venované výrazným katolíckym dejateľom z éry prvej fázy národného obrodzenia (Anton Bernolák, Ján Hollý). Popri literárnych zreteľoch nezapúšťal ani na lingvistické hľadisko a okrem štúdií a článkov pripravil na vydanie *Jazykové dielo Jozefa Škultétyho* a mnohé ďalšie tituly.

Po Nežnej revolúcii (1989) nebolo veľa ľudí schopných prevziať zodpovednosť za oživenie dovtedy potláčaného kresťanského časopisectva. Všeobecne rozhladený Juraj Chovan dobrovoľne prijal a bez nároku na honorár i plnil úlohy súvisiace s obnovou významného duchovného a kultúrneho periodika *Verbum*. Získal preň aj prvý okruh kvalitných spolupracovníkov. Neskôr na tomto základe prijal funkciu šéfredaktora *Katolíckych novín*. Pri vykonávaní náročných povinností sa „harmonicky stretávala i spájala Chovanova jazyková a duchovná erudícia, zároveň však – a netreba to tajiť – aj istá individuálna nepripravenosť na vedenie kolektívov, ktoré nemala možnosť predtým formovať“. Silnou stránkou bola

Juraj Chovan na oslave 50. výročia narodenia; Štefan Krivuš (v strede) ako správca Matice slovenskej počas príhovoru, Juraj Chovan (vľavo) a Viliam Mruškovič (vpravo). Zdroj: LA SNK

jeho odborná pripravenosť na riešenie úloh, hlavne dôkladná znalosť slovenčiny, latinčiny a nemčiny. Tvorivo ju uplatnil aj pri výskume staršej slovenskej literatúry a prvej etapy národného obrodzenia. Uvedeným okruhom sa venoval tiež v rámci realizácie expozícií Literárneho múzea MS, ako aj pri svojej vedeckej kandidačnej práci, ktorú obhájil prácou *K počiatku literatúry národného obrodzenia* (1981).

Komplexný portrét zosnulého dotvára i jeho metodologická práca v širších medzinárodných reláciách, pravidelné organizovanie konferencií, podiel na vzdelávaní slovenských literárnych múzejníkov, prednášky na seminároch a kolokviách, tvorba publikácií o MS, preklad *Zápisov z Puškinovho domu* od Alexandra Z. Krejna (1987) a i. Tým všetkým prehlboval bohaté spektrum vlastných odborných záujmov reflektujúcich dejinné aspekty a teoretické myslenie.

Za zmienku rozhodne stoja Chovanom zostavené fotosúbory a celistvé medailóny osobností staršej slovenskej literatúry, aktívna účasť na mnohých vedeckých konferenciách s literárnohistorickou, respektíve literárnomúzejnou tematikou. Špeciálnu pozornosť venoval problematike originálu a kópie v múzeu, čo malo ohlas aj v zahraničí. Angažoval sa tiež v Literárnomúzejnej komisii pri Medzinárodnej rade múzeí (ICOM), ktorej základy boli položené na medzinárodnom kolokviu v Martine (1972). Medzi dôležité segmenty Chovanovej činnosti patrilo autorské riešenie nových stálych literárnych expozícií (Literárne múzeum A. S. Puškina v Brodzanoch, Pamätná izba Jána Hollého v Dobrej Vode a i.).

SYSTEMATIZÁCIA KULTUROLOGICKÝCH HĽADÍSK

Agilný Juraj Chovan nezháľal ani na dôchodku, čo ilustrujú jeho knižné diela (*Kresťanské korene Slovenska*, 2002; *Západ verzus Východ*, 2016 – spoluautor), podnetné štúdie (*Dr. Jozef Cieker, Na okraj svätoplukovskej rebélie* – slovenskohistorické reflexie a i.) a preklady (*Žalospev od J. Valentiniho*, 2007 a i.). Pri príležitosti storočnice narodenia tvorcu modernej slovenskej jazykovedy Ľudovíta Nováka spolupracoval v Ľubochni vedeckú konferenciu (2008), ktorú svojim erudovaným príspevkom otvoril. Mimochodom, Chovan bol dlhodobo oduševneným propagátorom diela prof. PhDr. Ľudovíta Nováka, DrSc. – okrem iného aj zakladateľa Slovenskej akadémie vied.

Sumarizujúc možno konštatovať, že prakticky všetky Chovanove texty sú na rozhraní literatúry a kultúrnej histórie. Vždy si uvedomoval historickú determinovanosť spoločenských hnutí, myslenia a tvorby, a tak plynule prechádzal z pozície historika k filozofovaniu a odtiaľ i k teologizovaniu. Zdanlivo akoby nebol „ukotvený“ ani v jednom odbore, ale participujúc na myslení v hraničných súvislostiach objavoval to, čo mnohí špecialisti nezriedka míňajú – zmysel nášho poznania. Atribútom jednoty bola v jeho prípade dôsledná systematizácia kulturologických hľadísk.

Češť pamiatke Juraja Chovana-Reháka!

40. VÝROČIE ÚMRTIA
VŠESTRANNÝ
BIBLIOGRAF
MICHAL LACKO

MGR. PETER CABADAJ

In March 2022, 40 years passed since the bibliographer, historian, writer and supporter of the rights of Slovak Greek Catholics, Michal Lacko, passed away. Lacko was one of the most prominent protagonists of Slovak cultural, scientific and spiritual life abroad. Together with other experts in exile, he set out to compile a bibliography of Slovak literature abroad – thus laid the foundations of the Slovak national bibliography abroad. These efforts resulted in special volumes of yearbooks (*Slovak Studies: Slovak Bibliography Abroad 1945 – 1965* and *Slovak Bibliography Abroad 1966 – 1975*). Moreover, the emphasis is placed on revealing Lacko's significant life events.

Keywords: Michal Lacko; bibliographers; historians; Slovak Greek Catholic Church; Slovaks in exile

 peter.cabadaj5@gmail.com

Bibliograf, historik, spisovateľ, publicista, pedagóg, redaktor *Vatikánskeho rozhlasu*, dvojnásobný riadny profesor cirkevných dejín, kňaz a horlivý zástanca práv slovenských gréckokatolíkov Michal Lacko (19. 1. 1920 Krásna nad Hornádcom, dnes súčasť Košíc – 21. 3. 1982 Rím, Taliansko) patril medzi najvýraznejších protagonistov nášho kultúrneho, vedeckého a duchovného života v zahraničí.

Žiaľbohu, doma na Slovensku jeho meno, životný príbeh a bohaté dielo pozná len málokto. Nič na uvedenej konštatácii nezmenilo pred dvoma rokmi ani 100. jubileum narodenia tejto charismatickej osobnosti. V marci 2022 uplynulo štyridsať rokov od úmrtia Michala Lacka.

CURRICULUM VITAE

Hneď po maturite na gymnáziu v Košiciach vstúpil osemnásťročný Lacko v Ružomberku do *Spoločnosti Ježišovej*, vzápätí odišiel na teologické štúdium do Záhrebu. Tam registrujeme zrod jeho záujmu o slovenskú históriu a balkánske cirkvi, ktorý sa neskôr v Ríme prehĺbil orientáciou na gréckokatolíctvo (získal povolenie na prestup od rímskokatolíckeho obradu k východnému). Od roku 1945 študoval

na Pápežskej Gregoriánskej univerzite, filozofickej fakulte štátnej Univerzity La Sapienza a Pápežskom východnom inštitúte v Ríme. Keď absolvoval teologické štúdiá, 6. mája 1948 bol vysvätený za gréckokatolíckeho kňaza.

Doktorandskú prácu s názvom *Pápeži a Veľká Morava v 9. storočí* obhájil v roku 1953. Ide o tému, ktorej spolu s cyrilo-metodskou látkou venoval sústavnú pozornosť. O dva roky neskôr (1955) obhájil doktorát na Pápežskej Gregoriánskej univerzite prácou o *Užhorodskej únii*. Ešte v tom istom roku začal účinkovať v Pápežskom ústave orientálnych (východných) štúdií, neskôr pôsobil aj na už spomutej Pápežskej Gregoriánskej univerzite v Ríme (na obidvoch bol riadnym profesorom dejín východnej cirkvi). Prednášal archivistiku, úvod do orientálnych štúdií, viedol špeciálne kurzy pre študentov rôznych národností. Okrem toho bol hosťujúcim profesorom na prestížnych univerzitách a inštitútoch v Európe i USA.

Láska a úcta k východnému obradu ho ako rímskokatolíka priviedli do gréckokatolíckej cirkvi. Mimoriadny interes a tvorivé úsilie venoval jej dejinám na Slovensku, potrebám cirkevnej organizácie gréckokatolíkov doma aj v zahraničí.

BIBLIOGRAFIA

Ako bibliograf sledoval Michal Lacko najmä činnosť medzinárodných vedeckých tímov v Ríme, zameraných na historický výskum kultúrnych dejín strednej Európy. Priamo sa zúčastnil na zostavovaní bibliografie k dejinám jezuitskej rehole v Uhorsku do roku 1773. Keď v Mníchove vznikali ústavy a skupiny prevažne nemeckých odborníkov, orientované na výskum spoločenských, politických, kultúrnych a hospodárskych otázok juhovýchodnej Európy, vypracoval pre *Südosteuropa-Bibliographie* kapitoly o slovenskej literárnej tvorbe v zahraničí v rokoch 1951 – 1955 a 1956 – 1960. Pravdepodobne to ho viedlo k záveru, aby sa spolu s ďalšími exilovými odborníkmi podujal na vypracovanie bibliografie slovenskej literatúry v zahraničí. Výsledky tejto priekopníckej práce vyšli ako osobitné zväzky ročeniek *Slovak Studies: Slovenská bibliografia v zahraničí v rokoch 1945 – 1965* a *Slovenská bibliografia v zahraničí v rokoch 1966 – 1975*. Uvedeným fundamentálnym Lackovým dielom boli položené základy slovenskej

národnej bibliografie v zahraničí. Zároveň sa podstatne zaplnila medzera v domácej národnej bibliografii, ktorá v ére totalitného komunistického režimu nemohla evidovať slovacikálnu literatúru v slobodnom svete.

Osobitný význam má Lackova vedecko-kritická bibliografia. Zvlášť treba spomenúť jeho pravidelnú recenzno-kritickú činnosť so zameraním na slovacikálnu spisbu v zahraničí. Akcent kládol tiež na domácu historiografiu, ktorá sa vďaka jeho erudovaným recenziam dostávala do širokého medzinárodného vedeckého povedomia. Bezpochyby najhodnotnejším Lackovým dielom tejto proveniencie je bibliografia reflektujúca obdobie Veľkomoravskej ríše a cyrilo-metodskú kultúru na Slovensku. Iným výsledkom naznačeného vedeckého úsilia boli bibliografické prehľady spisby na danú tému v slovenskej a svetovej literatúre.

Veľký dôraz kládol Lacko aj na výskum literatúry o prenasledovaní cirkvi na Slovensku. Kriticky napríklad zhodnotil bibliografiu článkov o tejto problematike v talianskych novinách a časopisoch v rokoch 1949 – 1953.

Vo vlaku – Michal Lacko vpravo. Zdroj: súkromný archív Petra Cabadaja

INFORMÁTOR A FORMÁTOR GRÉCKOKATOLÍKOV

Nesporne výnimočné zásluhy má Michal Lacko ohľadne uznania autonómie slovenských gréckokatolíkov, respektíve slovenských katolíkov byzantského obradu v zahraničí. Vďaka nemu boli vôbec prvý

raz v úradnej štatistike vtedajšej Posvätej Kongregácie pre východnú cirkev v roku 1962 (Oriente Cattolico) slovenskí gréckokatolíci uvedení osobitne pod vlastným menom – a nie, ako to bolo dovtedy, v kolónke spolu s ukrajinskými či rusínskymi gréckokatolíkmi. Uvedieme tiež, že bol konzultorom Prípravnej komisie pre východné cirkvi na Druhom vatikánskom koncile. Bližšie neprebádanou otázkou zostáva, do akej miery participoval na tajných rokovaníach medzi Svätou stolicou a Ruskou pravoslávnu cirkvou ohľadne vyslania pozorovateľov na Koncil.

Hlavne v 60. rokoch vyvíjal Lacko maximálne úsilie v prospech obnovenia gréckokatolíckej cirkvi v Československu, ktorú v roku 1950 ateistický komunistický režim brutálne „zjednotil“ s pravoslávnu cirkvou. Historička Beáta Katrebová Blehová uvádza, že táto jeho činnosť bola „pre československú Štátnu bezpečnosť jeden z dôvodov pre založenie pozorovacieho zväzku s krycím menom ‚Metod‘, ku ktorému došlo v máji 1960. Pozorovací zväzok ‚Metod‘ bol založený Krajskou správou Zboru národnej bezpečnosti, Správa ŠtB Košice, z dôvodu ‚úsilia o obnovenie gréckokatolíckej cirkvi‘. Vo februári 1972 bol zväzok prekvalifikovaný na osobný operatívny zväzok s vysokým ‚agentúrno-operatívnym významom‘, čo znamenalo, že spisovný materiál zväzku putoval na X. Správu federálneho ministerstva vnútra v Prahe, ktorá sa zameriavala na boj s vnútorným nepriateľom, do rúk federálneho ministra vnútra.“ Vedenie rozsiahleho (vyše tisícstranového) zväzku ŠTB ukončila krátko po Lackovom náhlom úmrtí.

Spomenutý zväzok „Metod“ obsahuje, paradoxne, mnoho cenných informácií a poznatkov o neúnavnej Lackovej pomoci gréckokatolíckym kňazom a ich rodinám na Slovensku, ako i o pašovaní náboženskej literatúry k nám cez územie Poľska, Maďarska a Juhoslávie v ére normalizácie. Vieme tiež, že v priebehu 70. rokov pravidelne navštevoval východomaďarské mestá blízko slovenských hraníc (Nyíregyháza, Sáropatak, Sátoraljaújhely), kde boli gréckokatolícke fary a gréckokatolícky biskupský úrad. Stretával sa tam so slovenskými duchovnými, viedol s nimi intenzívne rozhovory a rozdával náboženskú literatúru, ktorú vydával Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme. V auguste 1980 sa Lacko stretol v Krakove (jezuitské kolégium) s deviatimi duchovnými zo Slovenska. Odovzdal im bohatú knižnú zásielku, pričom netušil, že až siedmi kňazi boli tajnými spolupracovníkmi ŠTB.

OVLÁDAL TRINÁŠŤ REČÍ

Znalci biografie Michala Lacka vedia, že vyznával a tvorivými činmi dôsledne naplňal svoje krédo, ktoré znelo „*Cez poznanie minulosti k pochopeniu našej prítomnosti a budúcnosti.*“ Ako tajomník Slovenského ústavu (Cleveland – Rím) bol spoluiniciátorom vzniku a obetavým redaktorom devätnástich ročníkov významnej slovacikálnej vedeckej ročenky *Slovak Studies*. Vychádzať začala v roku 1961 s hlavným cieľom šíriť vedomosti o slovenských kultúrnych a duchovných hodnotách vo svetových jazykoch (prevažne v angličtine, ale i vo francúzštine a v nemčine). Medzinárodná odborná verejnosť mala vďaka tejto ročenke k dispozícii mnohostranné, komunistickou ideológiou neskreslené poznatky a reflexie slovenských politických, duchovných aj kultúrnych dejín.

Vyššie dvoch decénií kooperoval Lacko s redakciou slovenského vysielania *Vatikánskeho rozhlasu*, občas prispieval aj do talianskych a rakúskych televízií. Počas trvania Druhého vatikánskeho koncilu pôsobil ako odborník na cirkevné otázky krajín východnej Európy. Keď v roku 1980 pápež Ján Pavol II. vyhlásil svätých Cyrila a Metoda za spolupatrnov Európy, Michala Lacka menovali za člena cyrilo-metodského výboru na propagovanie ich významu pre kresťanskú Európu.

Michal Lacko s pápežom Jánom Pavlom II. Zdroj: súkromný archív Petra Cabadaja

Rodák z východného Slovenska ovládal trinásť jazykov a svoje texty publikoval nielen v materinskej reči, ale i po taliansky, anglicky, nemecky či chorvát-

sky. Autorova kniha *Svätí Cyril a Metod* (1963) uzre-la svetlo sveta v niekoľkých vydaniach v slovenčine, angličtine a taliančine. Pre vysokoškolských študentov pripravil viacero učebníc a skript. Monografické diela, štúdie a odborné články zverejňoval v *Orientalia christiana periodica*, *Ostkirchliche Studien*, *Der Christliche Osten*, *American Ecclesiastical Review*, *Slovak Studies* a v mnohých ďalších publikáciách, časopisoch, ročenkách a zborníkoch. Samozrejme, často prispieval i do slovenských periodík vychádzajúcich v zahraničí (*Most*, *Echo*, *Posol*, *Hlasy z Ríma*, *Slovák v Amerike*, *Horizont* a iné).

Rozhodne treba uviesť tiež Lackovu kooperáciu s renomovanými encyklopedickými vydavateľstvami. Napríklad pre katolícku encyklopédiu, ktorá vychádzala v USA (*New Catholic Encyclopedia of America*), spracoval heslá „*Albania*“ a „*Bulgaria*“, pre nemecký *Lexikon für Theologie und Kirche* (vychádzal vo Freiburgu) heslo „*Trnava*“ a ďalšie.

1 731 BIBLIOGRAFICKÝCH JEDNOTIEK

Opomenúť nemožno ani Lackovu činnosť v rámci *Svetového kongresu Slovákov* (SKS), ktorý v júni 1970 založil legendárny veľkopodnikateľ, priemyselník a štedrý mecén krajanského života v slobodnom svete, „uránový kráľ“ Štefan B. Roman. Zúčastňoval sa na jeho generálnych zhromaždeniach, bol aktívnym účastníkom *I. Svetového festivalu slovenskej mládeže v západonemeckom Waldkraiburgu* (leto 1980). Ako člen Komisie SKS pre Neslovákov zastával názor, že medzi dôležité úlohy tejto veľkej organizácie by malo patriť aj odražanie útokov ukrajinskej gréckokatolíckej diaspóry, ktorá neuznávala národnú autonómiu slovenských gréckokatolíkov. Keď v Ríme vyšla kniha Juliusa Kubinyiho o histórii gréckokatolíckej cirkvi (1970), ktorú vydala Ukrajinská akadémia založená kardinálom Josipom Slipým, Lacko ju označil za „útok na všetko slovenské.“ Zároveň navrhol, aby SKS proti vydaniu knihy protestoval na Kongregácii pre východné cirkvi.

Bibliografický súpis vedeckej, odbornej a publikačnej činnosti Michala Lacka obsahuje **1 731 jednotiek**. Bohatou publicistikou okrem iného informoval medzinárodnú verejnosť aj Svätú stolicu o ťažkom osude o existenčnom rozporení slovenských gréckokatolíkov. Vytrvalým úsilím tak

dostal do povedomia celosvetovej katolíckej cirkvi otázku slovenských veriacich byzantsko-slovenského obradu, ktorým sa udialo veľa krívd nielen od zloprajného komunistického režimu, ale i od niektorých cirkevných kruhov a etnických skupín. Kľúčový podiel mal Lacko na založení slovenského gréckokatolíckeho biskupstva v Kanade, významne participoval na prípravách procesu beatifikácie rehoľnej sestry slovenského pôvodu Miriam Terézie Demjanovičovej.

Počas celého svojho účinkovania v Ríme sa neúnavne venoval slovenským pútnikom, ktorí prichádzali do Večného mesta. Prijímal ich v priestoroch Pápežského orientálneho inštitútu na Piazza Santa Maria Maggiore, kde býval. Žiaľbohu, skončil náhle vo veku 62 rokov. Slovenskí gréckokatolíci stratili v charizmatickom Michalovi Lackovi erudovaného apologeta, zástancu, štedrého darcu a najmä obetavého duchovného pastiera.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BABJAK, Ján. 1997. *P. Michal Lacko, SJ: informátor a formátor gréckokatolíkov*. Trnava : Dobrá kniha, 1997. 402 s.
- CABADAJ, Peter. 2002. *Slovenský literárny exil 1939 – 1990*. Martin : Matica slovenská, 2002. 110 s. ISBN 80-7090-647-2.
- ČERNÝ, Daniel. (Ed.). 2020. *Prof. Michal Lacko, SJ: 100 rokov od narodenia (Zborník)*. Bratislava, Rím : Slovenský historický ústav v Ríme, 2020. 206 s. ISBN 978-80-973315-1-1.
- POTEMRA, Michal. 1992. *P. Michal Lacko, SJ: život a dielo (Zborník)*. Košice : Slovenský katolícky kruh, 1992. 232 s. ISBN 80-900435-2-6.

LITERÁRNE
MÚZEUM
SNK

13. 5. – 23. 7.
2022

www.snk.sk

NA OKRAJI ZÁUJMU

Z LITERÁRNYCH
ZBIEROK
MMB A LM SNK

HANA GREGOROVÁ

utorok – sobota 8.00 – 16.00

* Slovenská národná knižnica

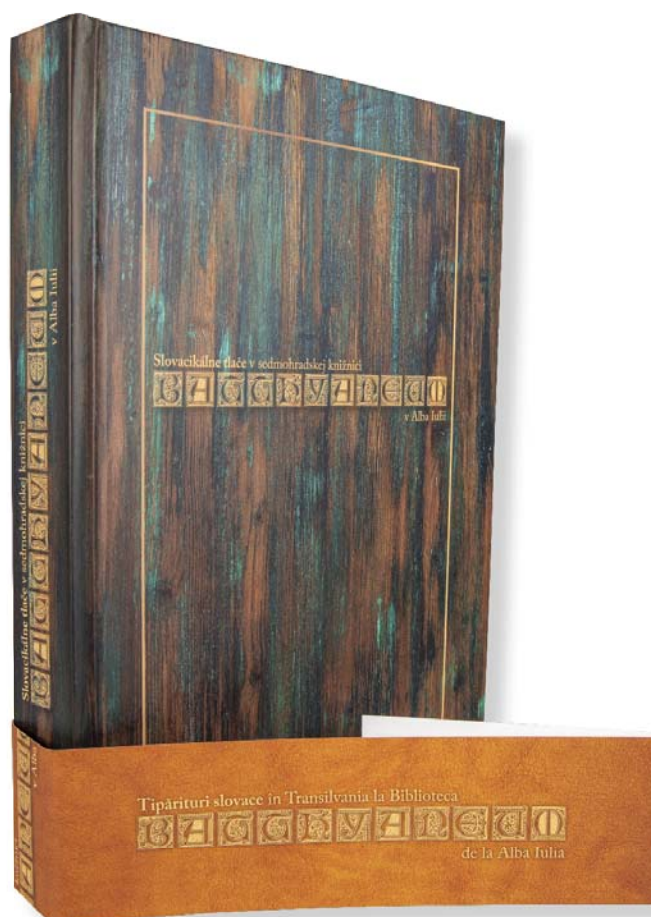
partneri: **.tasr.**

mediálni partneri: **rtv:** :RÁDIO REGINA **TA3**

Slovenská národná knižnica vydala v roku 2021 publikáciu

SLOVACIKÁLNE TLAČE V SEDMOHRADSKÉJ KNIŽNICI BATTYANEUM V ALBA IULII (16. – 18. STOROČIE)

Sériu publikácií z dielne SNK, ktoré sú zamerané na výskum dejín knižnej kultúry v rámci projektu Slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie, doplnila v roku 2021 práca E. Mârzy Seleckej. Bibliografia pozostáva z 1 049 záznamov slovacikálnych tlačí vydaných na území Slovenska v 16. – 18. storočí a uložených vo fondoch knižnice Batthyaneum v Alba Iulii, ktoré sú dokladom historického prepojenia Slovenska a Rumunska. Kniha zároveň približuje nielen život a pôsobenie zakladateľa sedmohradskej knižnice I. Batthyányho, ale aj históriu tejto inštitúcie a vývin jej zbierok do súčasného stavu.

Eva Mârza Selecká

Martin, Slovenská národná knižnica, 2021

17 x 24 / 360 strán

ISBN 978-80-8149-147-4

Cena: 28,00 €

Publikáciu je možné objednať e-mailom na adrese objednavky_knihy@snk.sk
alebo telefonicky na čísle 043/2451 277.

